

TURKISH JOURNAL OF QUALITATIVE RESEARCH

TÜRK NİTEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN 2822-518X

Türk Nitel Araştırmalar Dergisi

Uluslararası Hakemli E-Dergi/E-Journal with International Referee

Published twice a year (July, December).

Yıl/Year : 2021

Cilt/Volume : 1

Sayı/Number : 1

Genel Yayın Yönetmeni ve İmtiyaz Sahibi/Assistant Editor and Owner

Murat YALMAN

Editör/Editor

Dr. Fatih YILMAZ

Editör Yardımcıları/Editors

Murat YALMAN

Yazı İşleri Müdürü

Halil İbrahim AKSOY

Dil Editörü

Sinan ÖZDEMİR

Yayın Kurulu/Editorial Board

Dr. Tuğba SELANİK AY	Afyon Kocatepe University
Dr. Sibel DAL	Aladdin Keykubat University
Dr. Fatih YILMAZ	Dicle University
Dr. Bülent BAŞARAN	Dicle University
Dr. M. Abdulbasit SEZER	Dicle University
Dr. Aziz İLHAN	Munzur University
Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU	Dicle University
Dr. İsmail KINAY	Dicle University
Dr. Remziye GÜZEL	Dicle University

Hakemler-Danışmanlar/Academic Referee-Advisers

Dr. Kadir BİLEN	Aladdin Keykubat University
Dr. Fatih Yılmaz	Dicle University
Dr. Mücahit KÖSE	Aladdin Keykubat University
Dr. Tuğçe AKYOL	Afyon Kocatepe University
Dr. Tuba TARAN	Artuklu University
Dr. Aziz İLHAN	Munzur University
Dr. Serkan ÜNSAL	Kahramanmaraş Sutcu Imam University
Dr. Recep KAHRAMANOĞLU	Gaziantep University
Dr. Bülent BAŞARAN	Dicle University
Dr. Fatih YILMAZ	Dicle University
Dr. Remziye GÜZEL	Dicle University
Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ	Van Yuzuncu Yıl University
Dr. Murat BIÇAK	Dicle University

İÇİNDEKİLER/CONTENTS (2021/1)

1- Dezavantajlı Sınıflarda STEM Uygulamalarına İlişkin Öğrenci Görüşleri The Opinions Effect of Student in Disadvantaged Classes for Stem Applications	
Seher KAPLAN, Fatih YILMAZ.....	1-17
2- COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Görüşleri The Effects of the Covid-19 Pandemic on the Turkish Economy: Views of Graduate and Doctorate Students	
Mehmet YILDIRIM.....	18-29
3- Osmanlı Devleti İktisadi Hayatının Gelişimi, The Development of Economic Life in the Ottoman State	
Mahmut TURAN.....	30-46
4- İlk ve Orta Öğretim Öğretmenlerinin Covid 19 Pandemisi Döneminde Kullandıkları Uzaktan Eğitim Sistemine Yönelik Görüşleri Primary and Secondary Education Teachers' Views on the Distance Education System Used During the Covid 19 Pandemic)	
Yakup ASLAN.....	47-57
5- Covid 19 Pandemi Döneminde Lisans Öğrencilerinin E Öğrenme Yönetim Sistemine Yönelik Görüşleri ile Ergonomi The Views of Undergraduate Students on the E-Learning Management System and Ergonomics During the Covid-19 Pandemic Period)	
Murat YALMAN.....	58-71

The Opinions Effect of Student in Disadvantaged Classes for Stem Applications*

Seher KAPLAN¹ and Fatih YILMAZ²

¹Sehit Ayse Aykac Kız Imam Hatip High School / Secondary School, Ministry of Education,
Uskudar/Istanbul/Turkey

²Ziya Gokalp Education Faculty, Department of Basic Education, Dicle University, Diyarbakir/Turkey

1

Corresponding Author: fatih.yilmaz@dicle.edu.tr

Abstract

Purpose – The aim of this study is; it is seen that the children who are educated in disadvantages classes are to reveal their opinions about STEM education.

Design/methodology/approach – In this study, a qualitative analysis method was chosen and STEM education was selected among the disadvantaged classes and the students of this class were employed. Data were collected through semi-structured interview method. The collected data were analyzed with thw content analysis method and the results were interpreted.

Findings – In the interviews, the students stated that they can use STEM Education effectively, they are very satisfied with this education and their friends who do not receive this education should be more knowledgeable about Science, Technology, Engineering and Mathematics.

Originality/value – Based on the results obtained, it is stated that the application of STEN training should be implemented in all schools and the educational content should be expanded. At the end of the training, the students were contacted with the students and the students were encouraged to interact with the students.

Keywords: STEM Education, Student, Teacher

Received 18 January 2021
Revised 20 May 2021
Accepted 31 July 2021

Dezavantajlı Sınıflarda STEM Uygulamalarına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Öz

Amaç – Dezavantajlı sınıflarda eğitim gören çocukların STEM eğitimi hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmaktır.

Tasarım/metodoloji/yaklaşım – Yapılan çalışmada nitel analiz yöntemi tercih edilerek dezavantajlı sınıflar içerisinde STEM eğitimi alan bir sınıf seçilmiş ve bu sınıfın öğrencilerine çalışma uygulanmıştır. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi elde edilerek toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle irdelenerek sonuçlar yorumlanmıştır.

Bulgular – Yapılan görüşmelerde öğrencilerin STEM Eğitimi etkin olarak kullanabildikleri, bu eğitimden çok memnun kaldıkları, bu eğitimi almayan arkadaşlarının da bu eğitimi alarak Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik konusunda daha bilgili olmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Özgünlük/değer – Elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak STEM eğitimlerinin tüm okullarda uygulanması ve eğitim içeriğinin genişletilmesi gerektiği belirtilmektedir. Eğitim sonunda öğrencilerle iletişim kesilmeyerek sürekli öğrencilerle etkileşim içerisinde bulunulması ve öğrencilerin yaşayabilecekleri sıkıntılar noktasında onlara destek olunması gerektiği şeklinde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: STEM Eğitimi, Öğrenci, Öğretmen

Geliş 18 Ocak 2021
Kabul 20 Mayıs 2021
Yayın 31 Temmuz 2021

Turkish Journal of
Qualitative Research
Vol. 1 No. 1, 2021
pp. 1-17
© My Publishing

* Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Yaşadığımız evrende her şey sürekli değişip gelişmektedir. Bu yüzyıl bilişim ve uzay çağı olarak adlandırılmakta teknoloji hızla ilerlemekte, mühendislik alanları gelişmekte bilimin her alanında yeni gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Bu yeni teknolojilerin gelişmesiyle ülkelerin ekonomik büyüme sağlaması ve refah seviyesinde yükselmesiyle birçok iş imkânı ortaya çıkmıştır. Endüstriyel ürünlerin hızla çoğaldığı adına bilişim çağı denilen bu zamanlarda üretmek, araştırmak sorgulamak, eleştirel düşünmek, problem çözmek temel yaşam becerileri haline gelmiştir. Artık kas gücü gerektiren işleri yapabilen makineleri üreten bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde hemen hemen tüm meslek dallarında teknoloji kullanımı artmakta ve buna bağlı olarak iş yoğunluğu da artmaktadır. Bu sebeple gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içerik öğretmeye dayalı eğitim sistemlerini bir kenara bırakıp eğitim sistemlerini sorgulamaya, yeni eğitim sistemleri araştırmaya, üretim ve buluş yapmaya yönelik eğitim sistemleri geliştirmeye yönelmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018).

İşte bu aşamada bireylerin karşısına STEM (Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik) çıkmaktadır. Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik eğitiminin İngilizce kısaltması alınarak oluşturulan STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) kelimesi, ilk olarak 2001 yılında Amerika Ulusal Bilim Vakfı'nda (National Science Foundation (NSF)) Eğitim ve İnsan Kaynakları müdürü olarak görev yapan Dr. Judith Ramaley tarafından ortaya çıkarılmıştır (Chute, 2009). STEM, fen, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerine ait bilgi ve becerileri bütünleştirerek üretken, iletişime açık, sistematik düşünebilen, eleştirebilen, yaratıcı, etik değerlere sahip ve problemlere çözüm önerileri geliştirebilecek bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Bybee, 2010). STEM eğitiminde bir disiplin merkeze alınıp diğer disiplinlere ait becerilerden en az bir tanesiyle bütünleştirilmiş şekilde eğitim verilmesi temel alınmıştır (Çorlu & Capraro, 2014). Bu şekilde öğrenciler bir disipline ait beceriyi kazanırken diğer disiplinlere ait becerileri de edineceklerdir (Gencer, 2015). Alan yazın incelendiğinde STEM eğitiminin akademik başarıyı arttırdığı, öğrencilerde karar verme becerilerinin geliştiği STEM derslerine karşı olumlu tutum geliştirdiği görülmüştür (Yıldırım & Altun, 2015).

Gelişmiş ülkeler değişime ayak uydurabilmek, ekonomik gücü ellerinde tutabilmek, gelecekte oluşacak yeni problemlerle baş edebilecek bireyler yetiştirmek adına adeta zamanla yarışmakta ve eğitim sistemlerinde köklü değişiklikler yapmaktadırlar. ABD'de yapılan çalışmalar sonucu meclis için bir rapor hazırlanmış ve STEM iş gücünün yeterli olmadığı belirtilmiş, STEM okulları kurulmuş ve STEM devlet politikası haline gelmiştir (Kuenzi, Matthews & Mangan, 2006; Akt.: Öner Ark., 2016). Ülkemizde ise STEM çalışmalarına bakıldığında aslında derin bir geçmişi yokmuş gibi gözükse de Osmanlı dönemindeki Enderun Mektepleri, Cumhuriyet Dönemi'ndeki Köy Enstitüleri ve günümüzdeki Fen Liseleri örnek teşkil edebilmektedir. Enderun Mektepleri ve Köy Enstitüleri incelendiğinde sanat kolunun eğitime dahil edildiği zaman daha başarılı olduğu görülmektedir (Aysal, 2005). Fakat bu okullar sadece belirli öğrencilere eğitim amaçlı kurulmuş okullar olduğundan bu noktada STEM eğitiminin amacıyla ayrılmaktadır.

Türkiye'de STEM alanlarında kariyer sahibi bireylere ihtiyacın çok olduğu görülmektedir. STEM eğitime ilgiyi artırmak için İstanbul Aydın Üniversitesi STEM Merkezi kurmuş ve bu kurum etkin bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Hacettepe Üniversitesi 2014 yılında Hacettepe STEM Laboratuvarını kurmuş burada öğretmen yetiştirmek amaçlı adımlar atılmıştır. Bu şekilde STEM eğitiminin eğitim sistemi içerisinde kullanılarak daha bilinçli ve öngörülü, araştıran çocuklar yetişmesi

sağlanacaktır. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile STEM eğitiminin dezavantajlı çocuklar üzerine etkisi incelenerek yorumlanmıştır

Dezavantajlı öğrencilerin belirlenmesindeki unsurlar araştırılırken TIMSS'e değinilerek çalışma yapılmaya başlanılmıştır. Öğrenci dezavantajlarıyla ilgili 2015 TIMSS raporu incelendiğinde bu rapor birkaç temel unsuru göz önüne almaktadır. Bunlar; öğrencilerin "evdeki kitap sayısı", "evdeki çalışma olanakları", "öğrencilerin ekonomik durumu" ve "ailenin eğitim düzeyi" sorularından elde edilen verilere bakılarak evdeki kaynak verileri ortaya konulmuş unsurlardır (TIMSS Raporu, 2015). Bu unsurlardan evdeki kaynak kitap sayısı, okul kaynakları ve koşullarında problem durumu, evin ekonomik durumu, derse ilgi duyma, dersi sevme, özgüven gibi değişkenlerle başarı düzeyinin doğru orantılı olduğu görülmüştür. Öğrencinin devamsızlığı arttıkça Fen bilimleri başarı düzeyinin düştüğü görülmektedir. (TIMSS Raporu, 2015). Bu noktada STEM tüm dünyada önemli bir yaklaşım olarak benimsenmiştir.

STEM eğitimi Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik disiplinleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak, bu disiplinler arasında tam bütünleşmeyi uyumlu bir şekilde oluşturarak, anaokulundan üniversiteye kadar verilecek proje tabanlı eğitim yaklaşımıyla soru soran, araştıran, üreten ve yeni buluşlar yapabilen bir neslin yetiştirilmesini amaçlamaktadır. STEM eğitim yaklaşımıyla, öğrencilerin üretim ve buluş yapma alanında yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme gibi yetenekleri geliştirilmektedir. İş dünyasına girdiklerinde de proje becerileri sayesinde iş hayatının istediği niteliklere kolayca uyum sağlayabilmeleri amaçlanmaktadır. STEM eğitiminin, bilim ve teknoloji üretimi ve mühendisliğe yönlendirmesi, öğrencilere disiplinler arası bir bakış açısı kazandırması ve öğrencilerin projelerini somut olarak hayata geçirebilmesini sağlaması nedeniyle günümüzün en önemli eğitim yaklaşımlarından birisi olduğu söylenebilmektedir.

STEM eğitimi, öğrencilerin aldıkları teorik bilgileri uygulayarak problemlere çözüm getirmelerine olanak sağlar (Bybee, 2010). STEM öğrenme deneyimleri sayesinde öğrenciler, 21. yüzyılın küresel ekonomisine hazırlanırlar (Becker & Park, 2011). Ayrıca STEM etkinlikleri bilim ve mühendislik adına deneyim sahibi olan öğrencilerin güncel fen bilimleri programının (MEB, 2013) vizyonunda ifade edilen fen okuyazarı bireylerde bulunması gereken beceri, bilgi, algı ve değerleri kazandırmasının yanında fen alanında mesleki bilincin gelişmesinde de kritik bir öneme sahiptir (Gencer, 2015).

STEM eğitimi ekonomik olarak ilerlemeyi, bilgi ve bilişim çağını yakalamış olan yaratıcı liderler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Dünyadaki lider ülkeler incelendiğinde, bu ülkelerin liderliklerini temel bilimlere, teknolojiye, mühendisliğe ve üretim tabanlı bir ekonomiye borçlu oldukları görülmektedir (STEM Eğitimi Çalıştay Raporu, 2015).

Yirmi birinci yüzyıl içerisinde dünyada liderlik edebilmek için yetişmiş olan STEM iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu STEM iş gücünü yetiştirmek için özellikle ABD'de ve Avrupa'da STEM eğitimi ile ilgili büyük adımlar atılmaktadır (White House, 2015; Akgündüz Ark., 2015). Okul eğitim programları revize edilerek yeni okul dışı ve okul sonrası öğretim programları oluşturulmaktadır. Türkiye'de bu yönde yapılan çalışmaların zayıf kaldığı görülmektedir. STEM eğitimi ile okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm süreçler içerisinde disiplinler arası ve mühendislikle uygulamaya dönüştürülmüş bir öğrenmenin sağlanması Türkiye'nin gelecekte dünyanın lider ülkelerinden birisi olma yolunda adımlar atmasını sağlayacaktır. Bu nedenle STEM eğitiminin gelişiminin iyi bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (STEM Eğitiminin Öğretim Programına Entegrasyonu, 2018).

Günümüzde birçok ülkede eğitim sistemleri içerisinde STEM'e yer verilerek kullanıldığı görülmektedir. STEM Eğitiminin şu anda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Japonya, Kore, Almanya ve Çin gibi önde gelen ülkelerde ilkokullardan başlayarak orta öğretim ve üniversitelerde en yüksek düzeye ulaştığı tespit edilmiştir. (STEM Eğitim Raporu, 2015).

Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok üniversite ve okul bünyesinde çok sayıda STEM Merkezi kurulmuştur. Bu merkezler içerisinde STEM eğitimlerinin verilebileceği çeşitli atölyeler hazırlanmıştır. Öğrenciler bu atölyeler içerisinde özellikle belirli ürünleri tasarlayarak, tasarlamış oldukları ürünleri üretmektedirler. Bu okullar içerisinde öğrencilerden beklenen özellikle onların teknoloji ile üretim yapması sağlanarak kaliteli ürünler oluşturmasıdır (Özdemir, 2016). Rusya eğitim sistemi incelendiğinde özellikle yükseköğretim enstitülerinin güçlendirilmesi üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu yapılan çalışmalarda eksik olan noktaların giderilmesi üzerine çalışılmıştır. (Smolentseva, 2015).

Norveç 2002 yılından itibaren STEM of Course adıyla bir strateji planı hazırlamıştır. Hollanda'da STEM üzerine belirli bir STEM Planı bulunmaktadır. 2004-2010 yılları arasında STEM Planına göre gelecekte yenilik sağlayabilecek çalışanların yeteneklerinin artırılması için bilim ve teknoloji eğitiminde değişiklik yapılması amaçlanmıştır. 2011 yılı içerisinde Fransa 'da STEM Eğitimi üzerine bir stratejik plan hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Malta'da 2011 yılında STEM eğitimi üzerine stratejik plan hazırlanmıştır. 2002 yılında İngiltere'de Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik becerilerinin bireylere sağladıklarını incelemek amacıyla 2004-2014 yılları arasında bir Rapor yayımlanmıştır. Bu rapor içerisinde STEM Eğitime yaklaşım incelenerek yorumlanmıştır. (STEM Eğitim Raporu, 2015).

Türkiye'de STEM Eğitimi için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan bir eylem planı bulunmaktadır. Bu eylem planında 2015-2019 Stratejik Planı içerisinde STEM Eğitimi'nin güçlendirilmesine yönelik amaçlar yer almaktadır. Bu plan içerisindeki STEM amaçları ile Teknoloji ve Tasarım Dersi amaçlarının birbirine örtüştüğü görülmektedir. Türkiye'de 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde gerçekleştirilen Teknoloji ve Tasarım Dersi amaçlarının STEM amaçları ile belirli bir ölçüde örtüştüğü belirlenmiştir. Türkiye'de TIMSS ve PISA gibi sınavların sonuçlarının daha iyi bir hale gelebilmesi için özellikle STEM Eğitiminin öncelikli olarak ele alınarak uygulanması gerekmektedir (STEM Eğitim Raporu, 2015). Bu uygulama sırasında dezavantajlı çocuklar ayrı bir önem kazanmaktadır.

Dezavantajlı çocuklara STEM Eğitimi verilirken öncelikle çocuklar arasında bir sınıflama gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dezavantajlı gruplara STEM eğitimi verirken dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde sıralanmaktadır. Bunlar; esnek araştırma sürelerinin verilmesi, projelerin karmaşık olmamasına gayret edilmesi, dezavantajlı olan çocukların sorunları incelenerek bu çocuklara ek süre verilmesi, ölçme yaklaşımları içerisinde tamamlayıcı ölçme yaklaşımlarının (proje sunumu, öz değerlendirme, akran değerlendirmesi vb.) ihmal edilmemesi gerekmektedir (TIMMS Raporu, 2015).

Son yıllarda okullarımızdaki öğrenci profili değişmekte ve çeşitli sosyo-ekonomik, etnik ve kültürden öğrenciler diğer öğrencilerle beraber aynı sınıflarda eğitim almaktadır. Bu öğrencilerin okul başarısını, sosyal uyumunu geliştirmek ve kaynaştırmak için öğretmenlerin çabaları yetersiz kalabilmektedir. Dezavantajlı öğrencilerin okul başarısını sağlamak için okula uyum, öğrenme becerilerinin geliştirilmesi, sosyal beceriler kazandırılması ve psikolojik olarak desteklenmesi gerekmektedir (TIMMS Raporu, 2015). Bu nedendir ki okullarda dezavantajlı gruplara STEM eğitiminin verilmesinin etkileri bu çalışma içerisinde incelenerek yorumlanmıştır.

Literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda dezavantajlı sınıflarla STEM eğitimi yapan herhangi bir kaynağa ulaşılammıştır. Dezavantajlı öğrencilerin sayıca fazla olduğu sınıflarda başarının düşük olduğu TIMMS raporunda da belirtilmiştir. STEM uygulamalarının nasıl sonuçlar doğuracağını anlamak ve literatüre bu anlamada katkı sağlayabilmek için dezavantajlı bir sınıfla çalışmanın uygun olduğu düşünülmüştür. Bu amaçla yapmış olduğumuz çalışma bir dezavantajlı öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir sınıfta yapılmıştır. Araştırmamız sadece bir dezavantajlı sınıfla sınırlandırılmıştır olup başka çalışmalarında yapılması gerektiği düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

STEM eğitimi ile ilgili olarak Türkiye’de hazırlanan rapor incelendiğinde Fen bilimleri veya Matematik öğretmenlerinin bu dersi verebilecek bilgi, beceri ve deneyime sahip olmamalarının STEM’in amacına ulaşmasını önleyebileceklerini belirtmişlerdir. Buradan yola çıkılarak eğitim programlarına STEM Modelini getirmeden önce öğretmenlerin bu konuda kendilerini geliştirmelerinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Yurt içi ve yurt dışında STEM Eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde STEM Eğitiminin öğretmenler üzerine etkilerinin incelendiği görülmektedir. Özellikle dezavantajlı öğrencilere STEM uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmalar bulunmadığı görülmektedir. Burada görülen açıktan dolayı bu çalışmanın yapılması kararı alınmıştır.

Bu araştırmanın genel amacı; dezavantajlı sınıflarda yapılan STEM uygulamalarına ilişkin öğrencilerin görüşlerini belirlemektir. Bu genel amaca bağlı kalınarak,

Öğrencilerin STEM yoluyla

- STEM uygulamaları hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Kazandıkları bilgi ve beceriler nelerdir?
- Karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- Meslek seçimine etkileri nelerdir? Sorularına yanıtlar aranmıştır.

2. Yöntem

Bu araştırmada kullanılan model dezavantajlı sınıflarda STEM uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi amaçlayan temel nitel araştırma modelidir.

Temel nitel araştırma; bir olayı ya da olguyu katılımcıların kendi bakış açılarıyla yorumlaması ve araştırmacının da yorumlardan olgu ya da olayı anlamlandırmaya ve kategorize etmeye çalışmasıdır. Temel nitel araştırmada veriler; görüşme, gözlem ya da doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olguların ve olayların doğal ortamda ve bütüncül bir biçimde ortaya konulduğu nitel bir sürecin izlendiği yolla toplanır. Araştırmacı teorik bilgi kapsamında soracağı sorulara, gözlem yapacağı duruma veya ilişkili bulunduğu dokümanlara karar verir. Temel nitel araştırmada veri analizi yapılırken veri diğer verilerden ayırt edilerek, tekrarlayan verileri kendi aralarında uygun kategorilere ayrılır ve bulgular kısmında elde edilen verilerden ana temalar oluşturulur. Daha sonra araştırmacı katılımcının yorumlarını anlamlandırmaya çalışır (Merriam, 2013).

2.1. Araştırmanın Katılımcıları

Bu araştırmaların katılımcıları İstanbul ilinde bulunan Üsküdar Atatürk Ortaokulundaki 21 öğrencidir. Bu öğrenciler seçilirken gönüllülük esas alınmış ve dezavantajlı bir sınıfta olup uygulama katılmış öğrenciler olmalarına dikkat edilmişti. Dezavantajlı öğrencilerin belirlenmesindeki unsurlar araştırılırken TIMSS’e değinilerek çalışma yapılmaya başlanmış olup raporda açıklanmış olan dezavantaj kavramı dikkate alınmıştır. Çalışmaya

katılan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin kimlik ve kişisel bilgilerin kullanılmadığından ve görüşme sırasında K.1, K.2, K3 K.21 kodlar verilmiş olup bu bilgi görüşme formuna yazılıp görüşme öncesinde öğrencilere okutulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özellikleri

	Değişken	Frekans(n)	Yüzde(%)
Cinsiyet	Kız	9	42,9
	Erkek	12	57,1
Yaş	12 yaş	2	9,5
	13 yaş	7	33,3
	14 yaş	1	4,8
	Cevap Vermeyen	11	52,4
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	9	42,9
	Çalışmıyor	12	57,1
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	19	90,5
	Çalışmıyor	2	9,5
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	3	14,3
	Ortaokul	3	14,3
	Lise	8	38,1
	Üniversite	2	9,5
	Bilmiyor	4	19
	Okuyor	1	4,8
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	2	9,5
	Ortaokul	5	23,8
	Lise	6	28,7
	Üniversite	4	19
	Bilmiyor	4	19
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	3	14,3
	2	13	61,9
	3	4	19
	4	1	4,8
Çalışma Odası	Var	16	76,2
	Yok	5	23,8
Yardımcı Olacak Kişi	Var	17	81
	Yok	4	19
Eğitim Desteği	Alıyor	8	38,1
	Almıyor	13	61,9
TOPLAM		21	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre değerlendirme yapıldığında %42,9’unun kız, %57,1’inin ise erkek olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları incelendiğinde %9,5’inin 12 yaşında, %33,3’ünün 13 yaşında, %4,8’inin 14 yaşında, %52,4’ünün ise bu soruya cevap verilmediği görülmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin %42,9’unun annesi bir işte çalışmakta, %57,1’inin ise annesi bir işte çalışmamaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %90,5’inin babası bir işte çalışmakta, 9,5’inin ise babası bir işte çalışmamaktadır. Çalışmaya katılan annelerin %14,3’ü ilkokul, %14,3’ü ortaokul, %38,1’i lise mezunu; %19’unun çocukları annelerinin ne mezunu olduğunu bilmemekte, %4,5’inde annesinin açıktan okuduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin babalarının mezuniyet durumu incelendiğinde %9,5’inin ilkokul, %23,8’inin ortaokul, %28,7’sinin lise, %19’unun üniversite mezunu olduğu, %19’unun çocuklarının babalarının ne mezunu olduklarını bilmediği belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin %14,3’ünün tek çocuk, %61,9’unun iki kardeş, %19’unun üç kardeş, %4,8’inin dört kardeş olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin kendilerine ait bir çalışma odası bulunup

bulunmadığı incelendiğinde %76,2'sinin çalışma odasının olduğu, %23,8'inin ise çalışma odasının olmadığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilere evde derslerine yardımcı olacak kişilerin bulunup bulunmaması durumu incelendiğinde %81'inin evde yardımcı olacak kişinin bulunduğu (bunlar amca, baba, abi, anne), %19'unun ise olmadığı görülmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin eğitim desteği alma durumları incelendiğinde %38,1'inin eğitim desteği aldığı, %61,9'unun da eğitim desteği almadığı görülmektedir. Eğitim desteği alan öğrencilerin matematik özel dersi aldığı, dershaneye gittikleri ve Okuldaki EBA Kurslarına katıldıkları görülmektedir.

2.2. Araştırma Süreci

Araştırmacı; 9 yıldır MEB bünyesindeki okullarda kadrolu Fen Bilimleri Öğretmeni olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda lisansüstü eğitimi sırasında "Bilimsel Araştırma Yöntemi" ve "Nitel Araştırma Yöntemleri" derslerini almış olup araştırma yöntemleri, veri toplama süreç, teknik ve analizi konusunda bilgi edinmiştir.

Uygulamayı yapan öğretmen ise 8 yıllık öğretmen olup 5 yıldır STEM uygulamalarını sınıfta uygulamaktadır. İstanbul Aydın Üniversitesinden eğitim alıp STEM öğretmeni sertifikası almıştır. STEM ile ilgili çalışmalar arasında robotik takım ROBOKIDS ile Türkiye'de proje dalında birincilik almış olup bu birincilikle uluslararası turnuva FLL 2016 Avrupa Şampiyonası turnuvasına katılım sağlanmıştır.2016 da yarışmaya katılan öğrencilere 2014 yılında İstanbul Aydın Üniversitesi Stem çocuk eğitimi aldırılmıştır. Aynı zamanda İTÜ MAGNET' te gönüllü olarak oyunla kodla eğitimlerini vermektedir.

Araştırma sürecinde araştırmacı ilgili sınıfta 8 hafta boyunca bulunup yapılan STEM etkinlikleri hakkında bilgi toplamıştır. Araştırmacı, araştırma sürecinde yapılan STEM uygulamalarından elde ettiği tüm verileri uygun şekilde dosyalamış olup bu veri setinde öğrencilerle yapılan görüşmeler yer almıştır. Bulguların incelenmesi sırasında ön yargıyı azaltmak amacıyla ham verilere tekrar dönülüp kontrol edilmiştir.

2.3. Veri Toplanması ve Toplanan Verinin Alt Problemlerle İlişkilendirilmesi

Bu araştırmada nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntemlerden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme hem sabit sorular içerip hem de ilgi alanında derinlemesine sorular sorup bilgi edinmeyi sağlayabilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmede her görüşmeciye araştırmacı tarafından aynı sorular sorulmaktadır. Ancak, görüşülen bireye konunun dışına çıkma özgürlüğü ve rahatlığı sağladığından araştırmacıya da hazırladığı soruların dışına çıkma izni sağlamaktadır (Berg, 1998: 61). Görüşülen birey düşüncelerini dilediği biçimde ifade etme özgürlüğüne sahip olup, araştırmacı gerekli bilgileri alabilmek için, sonda sorularla bireyi bilgi almak istediği konuları tartışmaya yöneltebilmektedir Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin sağladığı sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunma kolaylığı, standart ve esnek olması, karşılaştırmalı veriler toplama da güvenilir olması nedeniyle birçok eğitim bilimleri araştırmasında tercih edilmektedir (Özgüven, 1992: 36). Bu sebepler göz önüne alınarak bu araştırmanın verileri toplanırken yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Görüşme sorularının hazırlanması aşamasında toplanan verilerin derinleştirilmesini ve zenginleşmesini sağlamak amacıyla sonda sorular da kullanılmıştır. Hazırlanan görüşme sorularının amaca uygunluğu, anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliğinin kontrolü için görüşme formundaki soruların taslak halleri nitel araştırma konusunda uzman bir öğretim üyesi, bir doçent, bir doktor öğretim görevlisi ve STEM uygulamaları konusunda eğitim almış bir fen bilimleri öğretmen tarafından incelenmiş ve geri bildirimlere uygun olarak sorular

tekrar düzenlenmiştir. Ayrıca dil geçerliliği için bir Türkçe öğretmeni tarafından görüşme soruları incelenmiştir.

Öğrencilerle yapılacak olan görüşmeler için görüşme saatleri önceden belirlenmiş ve görüşmeler araştırma yapılan okulda sessiz bir odada yüz yüze şekilde gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler yapılacak olan görüşmeyle ilgili olarak önceden bilgilendirilmiştir. Görüşme öncesinde görüşme yapılan öğrencilerin velilerinden gerekli izinler alınmıştır. Görüşmelere başlamadan önce görüşme protokolü öğrencilere okunmuş ve verilerinin kaydedilmesinde olası veri kaybını önlemek için görüşme yapılan öğrencilerden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kaydı halinde toplanan veriler yazıya aktarılmış olup uygun şekilde düzenlenmiştir.

2.4. Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması

Görüşülen bireylere görüşmeden birkaç hafta sonra görüşmenin yazılı hali okutulmuştur. Değiştirmek ya da düzeltmek istedikleri kısımlar üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. Görüşülen bireylerin ortamları 8 haftaları gözlenerek görüşmecinin araştırmacıya karşı ön yargıları azaltılmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin görüşme sırasında içten ve rahat cevap verebilmeleri için, katılımcılara kimlik bilgilerinin paylaşılmayacağı bilgisi verilmiş ve süre kısıtlaması konulmadan sohbet havasında gerektiğinde sonda sorularla görüşme yapılmıştır.

Bu araştırmada veriler analiz edilirken betimsel veri analiz sürecinden faydalanmıştır. Verilerin analizi aşamasında toplanan veriler ile elde edilen bilgiye göre ana temalarla tanımlanmıştır. Benzer olan yanıtlar aynı temalara yerleştirilmiş ve odak dışında kalan veriler çerçeve dışında bırakılmıştır. Uygun katılımcı görüşleri bu aşamada kullanılmış olup tema ve kodlar desteklenmiştir. Anlaşılır bir dille veriler tanımlanmış olup bulgular arasında neden sonuç ilişkisine dayanılarak değerlendirme yapılmıştır. Bu temalar ve kodlar, bir doçent, bir doktor öğretim görevlisi ve STEM uygulamaları konusunda eğitim almış bir fen bilimleri öğretmeni tarafından incelenmiş ve geri bildirimlerde bulunulmuştur.

3. Bulgular

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek araştırma soruları doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda incelenerek yorumlanmıştır.

3.1. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin STEM Eğitimi ile İlgili Görüşleri

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin STEM eğitimi ile ilgili görüşlerine verilen cevaplar incelenerek yorumlanmıştır.

3.2. STEM Uygulamaları Konusuna İlişkin Görüşleri

Bu araştırma sorusuna yönelik iki tema belirlenmiştir. Bu temalar; “eğitimin geliştirici olması” ve “eğitimin gereksiz olması” temalarıdır. Tablo 2’de bu gösterilmektedir. Bu temalar kapsamında öğrencilerin STEM eğitiminin kendilerine sağladığı faydalar ve STEM eğitimi hakkındaki düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. STEM Uygulamalarına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Tema	Kod
Eğitimin Geliştirici Olması	Eğlenceli
	Güzel
	Eğitici
	İyi
Eğitimin Gereksiz Olması	Olumsuz

Çalışmaya katılan öğrencilerin STEM eğitimi almaktan mutlu oldukları, derslerin bu almış oldukları eğitimle daha eğlenceli olduğu, arkadaşlarıyla bu eğitime katılmaktan keyif aldıkları, bu eğitim sayesinde derslerini daha çok sevdikleri ve okula gitmek istedikleri belirlenmiştir. Bu eğitimden çalışmaya katılan öğrencilerden ikisinin hoşlanmadığı ve bunu gereksiz olarak gördükleri görülmektedir.

3.3. Fen Bilimleri Dersinin Diğer Derslerle (Matematik, Mühendislik, Teknoloji) İlişisine İlişkin Görüşleri

Çalışmaya katılan öğrencilere Fen Bilimleri dersinin diğer derslerle ilişkisi hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Bu bağlamda görüşme yapılan öğrenciler Fen Bilimleri dersinin diğer derslerle olan ilişkisini Tablo 3'te açıklamışlardır.

Tablo 3. Fen Bilimleri Dersinin Diğer Derslerle (Matematik, Mühendislik, Teknoloji) İlişisine İlişkin Görüşleri

Tema	Kod
Fen Bilimler Dersinin Diğer Derslerle Olan İlişkisi	Matematik Mühendislik Teknoloji Mimarlık

Çalışmaya katılan öğrenciler; Fen Bilimleri Dersinin diğer derslerle olumlu yönde ilişkisi olduğunu düşünmektedirler. Buna yönelik öğrencilerin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“K.9: Matematikle, mühendislikle ve tasarımla ilişkisi var diye düşünüyorum. Bir köprü tasarımı yapmıştık mühendislikle ilgiliydi. Kodlama kullandık teknolojiyle bağlantısı vardı. Köprü ölçüleri için matematik kullandık.”

“K.20: Bütün derslerle ilgisi var bence sosyal öğretmeni de matematik öğretmeni fen öğretmeniyle ortak çalışıp fikir alışverişinde bulunuyor. Mühendis bir tasarım yaptığında lambayı nereye koyacağını tasarlaması gerekiyor. Lamba elektrikle çalışıyor bu konuda fen bilimleri ile ilgili. Fen bilimlerinde bazı ölçü ve birimlerin nasıl bulunduğu görüyoruz. Matematikten faydalanıyoruz.”

“K.21: Teknolojiyle büyük bir alakası var. Astronomi konuları fen bilimlerinde bunlarda temel alınarak aletler yapılıyor. Fende matematik dersi var.”

Öğrenci ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Fen Bilimleri dersine diğer derslerin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Bu derslerin başında matematik gelmektedir. Diğerleri ise sırasıyla mühendislik, teknoloji, mimarlık olarak sıralanmaktadır.

3.4. Fen Bilimleri Dersinin STEM Uygulaması Şeklinde Yapılmasına İlişkin Görüşleri

Çalışmaya katılan öğrencilerin Fen Bilimleri Dersinin STEM uygulaması şeklinde yapılması konusundaki görüşleri incelendiğinde tema olarak Fen Bilimleri Dersinde STEM Uygulaması alınmış ve buna yönelik kodlar ortaya konulmuştur (Tablo 4)

Tablo 4. Fen Bilimleri Dersinin STEM Uygulaması Şeklinde Yapılmasına İlişkin Görüşler

Tema	Kod
Fen Bilimleri Dersinde STEM Uygulamaları Şeklinde İşlenmesi	Güzel Zevkli Eğlenceli İyi Aksaklık var Görüş yok

Görüşme yapılan öğrencilerden sadece bir tanesi Fen Bilimleri Dersinin STEM Uygulamaları ile yapılmasının büyük aksaklık yarattığını şu sözleriyle belirtmektedir;

“K.7: Bazen etkinliklerde aksaklık oluyordu. Konu anlatımını çok dinleyemiyorduk. STEM etkinliklerini daha az yapsak daha iyi olurdu. Dersler daha yoğun olsaydı daha iyi olurdu.”

Çalışmaya katılan diğer öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde bu çocuklardan bazılarının Fen Bilimleri Dersinin STEM Uygulamaları ile yapılmasına nasıl katkılar sağladığı aşağıdaki sözlerle belirtilmektedir.

“K.3: Güzel, eğlenceli oluyor. Faydaları da var ilerde bize faydaları da olacağını düşünüyorum. Mesela İlerde bilgisayar mühendisi olursak ya da teknolojik şeylerle ilgilenirsek öğrendiklerimiz bize yardımcı olur.”

“K.20: Geçen sene fen dersinde notlarım biraz düşüktü. Babam fen dersine önem verirdi. Fen uygulamalarında gerçekten çok zorlanıyordum. Ama STEM uygulamalarından sonra kendimi daha çok keşfettim. Çünkü arkadaş ortamında bir şeyler yapmak hoşuma gidiyor.”

Çalışmaya katılan öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde öğrencilerin Fen Bilimleri Dersinin STEM Eğitimi yapılarak uygulanmasının olumlu olarak karşılandığı, diğer derslerin de STEM Eğitimi verilerek yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir.”

3.5. STEM Uygulamasının Kazandırdıklarına İlişkin Görüşleri

Çalışmaya katılan öğrencilere STEM Uygulamasının sana kazandırdıkları konusunda ne düşünüldüğü sorulduğunda ana tema olarak STEM Uygulamasının Faydaları alınmış buna ilişkin kodlar aşağıda gösterilmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. STEM Uygulamasının Kazandırdıklarına İlişkin Görüşler

Tema	Kod
STEM Uygulamalarının Faydaları	Çok İyi
	Tasarım Yapabilme
	Teknolojiyi uygulama
	Kodlama
	Derslere Karşı ilginin artması
	Güvende Artış
	Yetenekleri Keşfetme

Görüşme yapılan öğrencilerden sadece bir tanesi STEM Uygulamasının Kazandırdıkları konusunda olumsuz görüşe sahip olduğunu şu sözleriyle belirtmektedir;

“K.13: Bu uygulamalar bana bir şey kazandırmadı.”

Çalışmaya katılan diğer öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde bu çocukların STEM eğitiminin kendilerine kazandırdıklarını düşündükleri özellikleri aşağıdaki cümlelerle ifade edildiği görülmektedir.

“K.5: Bir binanın yapımıyla ilgili, elektriğin bulunmasıyla ilgili her şey ilgimi çekmeye başladı. İlgi kazandırdı. Televizyonda izlediğim kapı alarm sistemi vb. birçok şey vardı. Öncesinde çok zor olduğunu düşünüyordum. Ama uygulamalarda öğrendikten sonra kolay olduğunu gördüm. Yapılmasının kolay olduğunu görmek özgüven kazandırdı.”

“K.6: Daha fazla sorumluluk sahibi olmaya başladım. Kodlama öğrendik ve öğretmen LED yakmayı öğretmişti ve evde tekrar yapmamızı istedi onu yaptım. Bir de sınıfta LCD ekran vermişti yapalım diye yapamamıştık sınıfta evde yapmak için uğraştım. Kodlama öğrenmiş olduk. Aynı zamanda sınıfta yaptığımız STEM etkinliklerinde paylaşmayı ve grup olmayı öğrendik.”

“K.19: STEM uygulaması olmadan önce gruplarda konuşmaya utanan birisiydim. Ama böyle gruplar sayesinde grupta konuşmayı öğrendim, yardımlaşmayı öğrendim, arkadaşlarıma anlayış göstermeyi öğrendim.”

“K.21: Eğlenerek günlük işlerimi yapma becerisi kazandırdı. Mesela odamı toplamayı oyun haline getirdim. Eskiden arabalara çok merakım vardı. Şimdi robotlara olan merakım arttı. Arduino hakkında araştırmalar yapıyorum. Bir proje yapmak istiyorum. Dron yapmayı planlıyorum.”

Çalışmaya katılan öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde öğrencilerin STEM Eğitimi alan öğrencilerin teknolojiye olan yatkınlıklarında artma, kendilerine olan güvenlerinde artış, derslere olan ilgilerinin artması, kodlama eğitimi almaları sonucunda kendilerinin robot yapmaları, grup çalışmaları sayesinde arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde düzelme, kendi kendilerine icat ve tasarım yapma gibi çalışmalar yapabildikleri görülmektedir.

3.6. STEM Uygulamaları Sırasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Görüşleri

Çalışmaya katılan öğrencilere STEM Uygulaması sırasında karşılaşılan sorunlar sorulmaktadır. Burada ana tema olarak STEM Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ele alınmış buna ilişkin kodlarda aşağıda görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. STEM Uygulamaları Sırasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Görüşler

Tema	Kod
STEM Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar	Teknik sorun
	Devamsızlık yapmamdan dolayı uygulamadan kaçma
	Teknoloji uygulama
	Grupta iş bölümü olmaması
	Malzeme sorunu
	Metinlerin uzun olması
	Grupların içinde paylaşım olmaması
	Başarısızlık korkusu
	Etkinliklerin süresinin kısa olması
	Kodlama ile ilgili açık bilgi verilmemesi

Görüşme yapılan öğrencilerden sadece bir tanesi STEM uygulamaları sırasında karşılaşılan sorunlar ve bu uygulamaların ona kazandırdıkları konusunda olumsuz görüşe sahip olduğunu şu sözleriyle belirtmektedir;

“K.13: Ne yapıldığını anlamadım. STEM uygulamalarını sevmiyorum.”

Çalışmaya katılan diğer öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde bu çocukların STEM uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili ifadeleri aşağıdaki cümlelerle görülmektedir.

“K.3: Bazı konuları anlamıyordum ve gruptaki arkadaşıma soruyordum. STEM uygulamaları sırasında öğretmen grup oluştururken dersle ilgisi olmayan ve istekli olmayan öğrencilerle aynı gruba denk geldiğim oluyordu.”

“K.7: Yapamayacağım diye korkuyordum. Gelmediğim günlerde geri kalıyordum o yüzden sunumlarda tahtaya çıkmak istemiyordum.”

“K.18: Bazen vakit yetmediği için bilgileri tam yazamıyorduk ya da yanlış yazıyorduk. Zaman sıkıntısı vardı.”

“K.19: Kendi grubumda sıkıntı olmuyordu ama başka gruplardan kendi grubuma sataşma olunca bireysel motivasyonumu düşürüyordu. Yaptığımız projeler beğenilmeyip eleştiri alınca benim hem motivasyonum düşüyordu hem de yapma isteğim azalıyordu.”

“K.20: STEM uygulamasında malzeme istenince bulmakta zorlanıyorum. Çünkü annem ve babam işten geç saate dönüyor. Malzeme isteyemiyorum.”

Çalışmaya katılan öğrencilerin STEM Eğitimi alırken karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde öğrencilerin çalışma yaparken atölye çalışmasında teknik sorun yaşadıkları, grup içerisinde diyalog halindeki çocuklar olmamasından dolayı iş

bölümünde sorun yaşadıkları, yapılan çalışmada malzeme eksiklikleri yaşanması, çocukların bunu temin etmekte zorlanması, bazı çocuklarda özgüven korkusu, STEM uygulamalarının etkinliklerinde sürenin kısa olması ve kodlama eğitimini çocukların karmaşık bulması basite indirilmesi gerekmektedir.

3.7. STEM Uygulamalarının Meslek Seçimine Katkılarına İlişkin Görüşleri

Çalışmaya katılan öğrencilere STEM Uygulamalarının Meslek Seçimine Ne Tür Katkıları Oldu sorusuna ilişkin ana tema meslek seçimi fikrinde değişiklik ve buna ilişkin kodlarda aşağıda görülmektedir (Tablo 7).

Tablo 7. STEM Uygulamalarının Meslek Seçimine Katkılarına İlişkin Görüşler

Tema	Kod
Meslek Seçimi Fikrinde Değişiklik	Meslek Seçiminde Değişiklik
	Meslek Seçiminde Kararlılık
	Mesleklerin Tanıma

Çalışmaya katılan öğrencilerin STEM Uygulamalarının Meslek Seçimine Ne Tür Katkıları olduğuna ilişkin ifadelerinden bazıları şu şekilde sıralanmaktadır. Bu ifadeler;

“K.6: Meslek seçimim konusunda fikrim değişmeye başladı. Önceleri beyin cerrahı olmak istiyordum. Şimdi se bilgisayar mühendisliği düşünüyorum.”

“K.12: Pilot olmak istiyordum. Şimdi yazılımcı olmak istiyorum.”

“K.14: Uygulama sonrasında bilgisayar mühendisliğine yöneldim.”

“K.19: Şu an basketbolla ilgili bir şeyler yapmak istiyorum. Şimdi fende uzay konulara girdik ve benim seçtiğim ikinci meslek astronot.”

Bu ifadeler incelendiğinde çalışmaya katılan öğrencilerin STEM Uygulamaları sonucunda seçtikleri meslekler konusunda değişim yaşandığı, öğrencilerin mühendislik, uzay bilimleri, fen bilimleri üzerine olan mesleklere yöneldiği görülmektedir.

3.8. Bu Konuya İlişkin Görüş ve Önerileri

Çalışmaya katılan öğrencilere “Bu konuda söylemek istediğin başka görüş ve önerilerin var mı?” Sorusuna ilişkin ana tema öneriler ve buna ilişkin kodlarda aşağıda görülmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Görüş ve Öneriler

Tema	Kod
Öneriler	Teknolojiyi öğrenme
	Uygulamaların zevkli hale getirilmesi
	İyi arkadaşlarla çalışma grubu oluşturulması
	Uygulamalı deney sayısının artırılması
	STEM uygulamalarının yaygınlaştırılması
STEM uygulamalarının diğer derslerde kullanılması	

Çalışmaya katılan öğrencilerin bu konuda söylemek istediği başka görüş ve önerilerin var mı sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmaktadır.

“K.1: Biraz daha bilgisayarı kullanabildiğimi elektrikten anladığımı fark ettim”

“K.2: Bence diğer tüm sınıfların bu uygulamayı görmeleri lazım. Çok güzel bir uygulama.”

“K.18: Bunu bütün okullar yapmalı çünkü çocuklar hem eğleniyor hem de öğreniyor.”

“K.20: Kişiye özel STEM sınıfları yapılabilir. STEM uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. Sınav yerine STEM uygulamalarıyla birlikte oyunlar yapılarak öğretilmelidir çocuklara. Eskiden fen derslerinden sıkılıyorken şimdi bu hafta ne yapacağız diye merak ediyorum.”

Çalışmaya katılan öğrenciler STEM Eğitimi ile ders görmekten memnun olduklarını bu şekilde okulu daha çok sevdikleri, eğlendikleri, yapmış oldukları uygulamalar ve grup çalışmalarlarıyla kendilerine güvenlerinin arttığı görülmektedir. Bu nedenle STEM eğitim programına katılan öğrenciler bu eğitim programından diğer derslerinde de faydalanmak istedikleri, diğer okullarda da bu uygulamanın yapılmasını istemektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Yapmış olduğumuz çalışmada “Dezavantajlı Sınıflarda STEM Uygulamalarına İlişkin Öğrenci Görüşleri” şeklindeki konu başlığına cevap aranarak, elde edilen cevaplar yorumlanmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin ifadeleri incelendiğinde en temel sonucun STEM Eğitimi ile ilgili olarak çalışma grubundan sadece bir öğrencinin olumsuz düşündüğü, diğer öğrencilerin ise bu eğitimin çok faydalı olduğu noktasında görüş sahibi oldukları görülmektedir. Literatür incelendiğinde benzer sonuçların elde edildiği birçok çalışma bulunduğu görülmektedir.

Erduran (2013) yapmış olduğu çalışmada bilimi anlamının tek boyutlu bir olay olmadığı, çeşitliliğe sahip bir olgu olduğu belirlenmiştir. Yapmış olduğumuz çalışmada da öğrenciler bilimin çeşitli olduğu ve hedeflerinin bu çeşitlilik sonucu geliştiğini belirttikleri görülmektedir. İki çalışmanın sonuçlarının benzer nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan öğrenciler STEM eğitiminin kendilerine olumlu anlamda birçok katkı sağladığı görüşünü savunmaktadırlar. Strong (2013) ve Yamak (2014) arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada STEM temelli eğitimlerin öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini geliştirdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin STEM etkinliklerinde sürekli olarak sorgulamada buldukları bu şekilde de zihinsel becerilerinin geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Şahin vd. (2014) yaptıkları çalışmada STEM etkinliklerinin öğrenciler üzerindeki etkileri incelenmiştir. İşbirliğine dayalı öğrenmenin ve grupların önemini belirtildiği bu çalışmada STEM ile ilgili alanlar gösterilen ilginin arttığı belirtilmiştir. Araştırmamızda STEM etkinlikleriyle öğrencilerin iletişimlerinin arttığı ve benzer nitelikte bir sonuç elde ettiğimiz görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde öğrencilerin dersleri STEM etkinlikleriyle işlenmesi konusunda eğlenceli, motive edici ve zihin geliştirici olduğunu ve bu alanlarda kendilerini daha çok geliştirmek istedikleri gibi ifadelerine rastlanmıştır. Aynı zamanda fen, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerinin birbirleriyle bağlantılı olduğunu görüşlerinde belirtmişlerdir (Gökbayrak ve Karışan, 2017). Şahin ve Kabasakal, (2018) yaptığı çalışmada öğrencilerin derslerin STEM etkinlikleriyle işlenmesi konusunda görüşlerini incelemiştir. Çalışma sonucunda öğrenciler STEM etkinlikleriyle fen ve matematik derslerini daha kolay öğrendikleri ve STEM disiplinleri arasındaki bağı daha kolay kurabildikleri görülmüştür. Araştırmamızın sonucu da benzer niteliktedir. STEM temelli ders etkinliklerinin katılımcıların görüşleri doğrultusunda incelendiğinde birkaç olumsuz yanının da bulunduğu belirlenmiştir. Bu olumsuz etkiler ise zamanın kısıtlı olması, malzeme sıkıntısı yaşamaları, STEM’in bir öğrenme aracı değil de amaç haline getirilmesi, konuya hâkim olma zorunluluğu olarak sıralanmaktadır. Siev ve arkadaşlarının (2015) yapmış oldukları çalışmanın sonuçları incelendiğinde; bu çalışma sonuçlarıyla benzer öğretmenlerin zaman, malzeme ve konu alanına hâkim olamama gibi çeşitli zorlukları ifade ettikleri görülmektedir. Bu çalışmalarda araştırmamızı destekler niteliktedir. Yapılacak olan eğitimlerde bu olumsuz durumun göz önünde bulundurularak bu olumsuz durumun elimine edilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak dezavantajlı sınıflarda eğitim gören öğrencilerin STEM Eğitime yönelik görüşlerinin olumlu şekilde gelişmesi hem eğitim sisteminin kalitesini arttıracak hem de öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini arttırarak başarılarının artmasını sağlayacağı

düşünülmektedir. Gruplar arasındaki iletişim problemlerinin çözülmesine destek sağlayıp daha huzurlu bir sınıf ortamı oluşmasına katkı sağlayacağı ve dersi eğlenceli hale getirip öğrencilerin ders dışında da bilimle matematik mühendislik ve teknolojiyle ilgilenmelerini sağlayarak 21. yüzyıl becerilerine sahip bireyler yetiştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda meslek seçimlerine de bu alanlara yöneldikleri görülmektedir. Bu nedenle STEM Eğitimi ile ilgili olarak okul yöneticilerinin bilgilendirilmesi, olumsuzlukları en aza indirgeyerek öğretmenlerin bu eğitimi her sınıfta uygulaması gerekmektedir.

Yapmış olduğumuz çalışmada çalışmaya katılan öğrencilerin STEM eğitimi almaktan mutlu oldukları, derslerin bu almış oldukları eğitimle daha eğlenceli olduğu, arkadaşlarıyla bu eğitime katılmaktan keyif aldıkları, bu eğitim sayesinde derslerini daha çok sevdikleri ve okula gitmek istedikleri belirlenmiştir. Bu eğitimden çalışmaya katılan öğrencilerden ikisinin hoşlanmadığı ve bunu gereksiz olarak gördükleri görülmektedir. Bu öğrenciler bu modelin onlara bir katkı sağlamadığını düşündükleri için eğitimin gereksiz olduğunu düşünmektedirler. Fen Bilimleri Dersinin diğer derslerle olumlu yönde ilişkisi olduğunu gelecekteki yapacakları işler yönünden faydasının yüksek olacağını belirtmişlerdir. Öğrenci ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Fen Bilimleri dersine diğer derslerin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Bu derslerin başında matematik gelmektedir. Diğerleri ise sırasıyla mühendislik, teknoloji, mimarlık olarak sıralanmaktadır. Fen Bilimleri Dersinin STEM Eğitimi yapılarak uygulanmasının olumlu olarak karşılandığı, diğer derslerin de STEM Eğitimi verilerek yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir. STEM Eğitimi alan öğrencilerin teknolojiye olan yatkınlıklarında artma, kendilerine olan güvenlerinde artış, derslere olan ilgilerinin artması, kodlama eğitimi almaları sonucunda kendilerinin robot yapmaları, grup çalışmaları sayesinde arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde düzelme, kendi kendilerine icat ve tasarım yapma gibi çalışmalar yapabildikleri görülmektedir. STEM Eğitimi sayesinde çocukların dünyaya bakış açıları değişmiş, hayal dünyalarında bir gelişme olmuştur.

Görüşme yapılan öğrencilerden sadece bir tanesi STEM uygulamaları sırasında karşılaşılan sorunlar ve bu uygulamaların ona kazandırdıkları konusunda olumsuz görüşe sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin çalışma yaparken atölye çalışmasında teknik sorun yaşadıkları, grup içerisinde diyalog halindeki çocuklar olmamasından dolayı iş bölümünde sorun yaşadıkları, yapılan çalışmada malzeme eksiklikleri yaşanması, çocukların bunu temin etmekte zorlanması, bazı çocuklarda özgüven korkusu, STEM uygulamalarının etkinliklerinde sürenin kısa olması karşılaştıkları sorunlardır. STEM Uygulamaları sonucunda seçtikleri meslekler konusunda değişim yaşandığı, öğrencilerin mühendislik, uzay bilimleri, fen bilimleri üzerine olan mesleklere yöneldiği, STEM Eğitimi ile ders görmekten memnun olduklarını bu şekilde okulu daha çok sevdikleri, yapmış oldukları uygulamalar ve grup çalışmalarlarıyla kendilerine güvenlerinin arttığı görülmektedir. Bu nedenle STEM eğitim programına katılan öğrenciler bu eğitim programından diğer derslerinde de faydalanmak istedikleri, diğer okullarda da bu uygulamanın yapılmasını istemektedir.

STEM Eğitiminin kapsamının genişletilmesi, eğitim içeriğinin diğer dersler içerisinde düzenlenerek hazırlanması gerekmektedir. STEM Eğitimi sonrasında öğretmenlerin öğrencilerle ilişkilerinin kesilmemesi gerekmektedir. Öğrencilerin STEM Eğitimi alırken veya aldıktan sonraki yaşayacakları sıkıntılarda öğretmenlerin destek olması beklenmektedir. STEM Eğitimi sadece Fen Öğretmenleri ve Matematik öğretmenleri ile sınırlı olmayıp diğer branşlardaki öğretmenler tarafından da alınarak kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.

5. Öneriler

Dezavantajlı öğrencilerin STEM Eğitimi ile ilgili yapılması gereken araştırmacılara ilişkin öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır. Bunlar;

- STEM Eğitimi ile ilgili olarak öğretmenlere materyal desteği verilmelidir.
- STEM Eğitimi ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar zaman konusunda sıkıntı yaşamamak için etkinliklerin planlamasını çok iyi yapmalıdırlar.
- Bu çalışmanın diğer sınıflara da uygulanarak sonuçlarının karşılaştırılmasının sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, D., Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, B., Çorlu, M. S., Öner, T., & Özdemir, S. (2015). STEM Eğitimi Türkiye Raporu.
- Akgündüz, D. & Ertepinar, H. (2015). STEM eğitimi Türkiye raporu “*Günün modası mı yoksa gereksinim mi?*”. İstanbul Aydın Üniversitesi STEM Merkezi ve Eğitim Fakültesi. İstanbul: Scala Basım.
- Akgündüz, D., Ertepinar, H., Ger, A. M., Kaplan Sayı, A., Türk, Z. (2015). STEM eğitimi çalıştay raporu: Türkiye STEM eğitimi üzerine kapsamlı bir değerlendirme. İstanbul Aydın Üniversitesi: STEM Merkezi ve Eğitim Fakültesi. http://etkinlik.aydin.edu.tr/dosyalar/IAU_STEM_Egitimi_Calistay_Raporu_2015.pdf
- Aysal, N. (2005). Anadolu da aydınlanma hareketinin doğuşu: köy enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35).
- Balcı, A. S. (2007). Fen öğretiminde yapılandırmacı yaklaşım uygulamasının etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Becker, K., & Park, K. (2011). “Effects of integrative approaches among science, technology, engineering, and mathematics (STEM) subjects on students' learning: A preliminary meta-analysis.” *Journal of STEM Education: Innovations and Research*, 12(5/6), 23.
- Berg, L. B. (1998). *Qualitative research methods for the social sciences*. MA: A Viacom Company.
- Bogdan, R. C., Biklen, S. K. (1992). *Qualitative research for education: Introduction and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bybee, R. W. (2010). What is STEM education? *Science*, 329, 996.
- Chute, E. (2009). STEM eğitimi dallanıyor. Pittsburgh Gazete Sonrası. <http://www.post-gazete.com/news/education/2009/02/10/STEM-education-is-branching-out/stories/200902100165>.
- Çorlu, M. S., Capraro, R. M., & Capraro, M. M. (2014). FeTeMM eğitimi ve alan öğretmeni eğitimine yansımaları. *Eğitim ve Bilim*, 39 (171), 74-85.
- Erduran, S. (2013). Fen bilimlerine alanlar arası bakış ve eğitimde uygulamalar. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 1(1).
- Gencer, A. S. (2015). Fen eğitiminde bilim ve mühendislik uygulaması: fırladık etkinliği. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi*, 5(1), 1-19.

- Gökbayrak, S. & Karışan, D. (2017). Altıncı sınıf öğrencilerinin FeTeMM temelli etkinlikler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(1).
- Gülhan, F. & Şahin, F. (2016). “Fen-teknoloji-mühendislik-matematik entegrasyonunun (STEM) 5. sınıf öğrencilerinin bu alanlarla ilgili algı ve tutumlarına etkisi.” *International Journal of Human Sciences*, 602- 620.
- Hançer, A. H., Şensoy, Ö., & Yıldırım, H. İ. (2003). “İlköğretimde çağdaş fen bilgisi öğretiminin önemi ve nasıl olması gerektiği üzerine bir değerlendirme.” *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13(1), 80-88.
- Koroğlu, C. Z., Koroğlu, M. A., (2016). Bilim kavramının gelişimi ve günümüz sosyal bilimleri üzerine. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25, 1-15.
- Kuenzi, J., Matthews, M. & Mangan, B. (2006). Science, technology, engineering, and mathematics (STEM) education issues and legislative options. Report of Congressional Research Service. Washington, DC: Congressional Research Service. <http://www.unm.edu/~cstp/articles/RL33434.pdf> adresinden erişildi.
- Marulcu, İ., & Sungur, K. (2012). Fen bilgisi öğretmen adaylarının mühendis ve mühendislik algılarının ve yöntem olarak mühendislik-dizayna bakış açılarının incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12(1), 13-23.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2005). Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi (4 ve 5. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara. http://egitim.erciyes.edu.tr/~imarulcu/fen_tek_programi/Program_4-5_Giris.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2019
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi (6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi (3.-8. Sınıflar) öğretim programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Millî Eğitim Bakanlığı, (2015).STEM Eğitimi Raporu .
https://yegitek.meb.gov.tr/STEM_Egitimi_Raporu.pdf, Erişim Tarihi :14.04.2019
- Millî Eğitim Bakanlığı (2017). STEM Öğretmen El Kitabı http://scientix.meb.gov.tr/images/upload/Event_35/Gallery/STEM%20E%C4%9Fitimi%20%C3%96%C4%9Fretmen%20El%20Kitab%C4%B1.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2019
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Türkçe eğitimi anabilim dalı geliştirmeye yönelik öneriler. http://scientix.meb.gov.tr/images/upload/Event_35/Gallery/STEM%20E%C4%9Fitimi%20%C3%96%C4%9Fretmen%20El%20Kitab%C4%B1.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). Türkiye’de STEM Eğitimi nereye gidiyor? STEM araştırma Raporu, Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü.
- National Research Council [NRC]. (2012). *A Framework for k-12 science education: practices, crosscutting concepts, and core ideas*. Washington DC: The National Academic Press

The Effects of the Covid-19 Pandemic on the Turkish Economy: Views of Graduate and Doctorate Students

Mehmet YILDIRIM¹

¹Marmara University Ph.D. Student / Istanbul / Turkey

Corresponding Author: mehm3tyldrm@gmail.com

18

Abstract

Purpose – This study is to determine how Covid-19 affects the Turkish economy with the views of graduate and doctoral students who continue their education at different universities on the Turkish economy

Design/methodology/approach – In the study, graduate and doctoral students were asked about the prepared survey of the Turkish economy and how Covid-19 shaped the Turkish economy by choosing a qualitative research method. In the study, data was collected by obtaining the survey form method. The collected data was examined by content analysis method and the literature was prepared.

Findings – In the survey study, graduate and doctoral students expressed the opinion that the Turkish economy is a developing country and that it will be a better country in future years. In addition, a finding obtained in the analysis of survey data is the opinion that the Turkish economy is in better shape than other countries after the Covid-19 outbreak. However, the opinion that Covid-19 has deeply injured the Turkish economy as it has all over the world, but the early measures taken by Turkey have effectively caused the epidemic to pass very unscathed in the field of economic and social policies has been expressed by the participants.

Originality/value – Our research participants see that it is not realistic to associate the recent price increases with the epidemic, that the Turkish economy will be less affected than many countries after the epidemic, and that the economy will recover early and gain a positive momentum, the pandemic increases unemployment, and the development of e-commerce during the epidemic period is the main positive effect of the pandemic.

Keywords: Turkish Economy, Covid-19 Pandemic, Graduate and Doctoral students, Survey Study.

Received 13 February 2021
Revised 5 May 2021
Accepted 31 July 2021

COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Görüşleri

Geliş 13 Şubat 2021
Kabul 05 Mayıs 2021
Yayın 31 Temmuz 2021

Öz

Amaç – Bu çalışma, farklı üniversitelerde öğrenimlerine devam eden yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin Türkiye ekonomisi hakkındaki görüşlerini ve Covid-19'un Türkiye ekonomisine etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Tasarım/metodoloji/yaklaşım – Yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilerek, Türkiye ekonomisinin yapısı ve Covid-19'un Türkiye ekonomisini nasıl şekillendirdiği, hazırlanan anket ile yüksek lisans ve doktora öğrencilerine sorulmuştur. Çalışmada veriler anket formu yöntemi elde edilerek toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle irdelenmiştir.

Bulgular –Yapılan çalışmada yüksek lisans ve doktora öğrencileri, Türkiye ekonomisinin gelişmekte olan bir yapıda olduğunu ve önümüzdeki yıllarda daha iyi bir konumda olacağı görüşü ifade edilmiştir. Ayrıca anket verilerinin çözümlenmesinde elde edilen bir bulgu da Covid-19 salgınından sonra Türkiye ekonomisinin diğer ülkelere göre daha iyi durumda olabileceği görüşü belirtilmiştir. Ancak Covid-19'un tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye ekonomisini de derinden etkilediği; ancak Türkiye'nin erken aldığı önleyici tedbirler sayesinde salgının ekonomik ve sosyal yapıya büyük zararlar vermediği görüşü katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

Özgünlük/değer – Araştırma katılımcıları, son dönemlerde yapılan fiyat artışlarının salgınla bağdaştırılmasının pek gerçekçi olmadığını, Türkiye ekonomisinin salgından sonra birçok ülkeye nazaran daha az etkileneceğini ve ekonomik açıdan erken toparlanıp pozitif bir ivme kazanacağını, salgının işsizliği arttırdığını, e-ticaretin salgın döneminde gelişmesini salgının başlıca olumlu etkisi olarak görmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Covid-19 Salgını, Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencileri, Anket Çalışması.

Turkish Journal of
Qualitative Research
Vol. 1 No. 1, 2021
pp. 18-29
© My Publishing

Extended Abstract

Introduction

Economy is the whole of social relations that examines the production, distribution and consumption activities that people attempt to meet their material needs. The branch of science that examines the whole of these social relations is expressed with the term macroeconomics.

Economic growth and economic development are important for the economic growth of both developed and developing countries. Economic growth is the expansion of production possibilities by increasing the supply and qualities of the scarce resources a country has. At the same time, economic growth enables it to reach a more productive level of production by differentiating its production technology and institutional framework. On the other hand, Economic development is efficient and fair distribution of resources. In economic development, it is aimed to improve social and cultural mechanisms as well as long-term economic growth.

The Covid-19 pandemic, which emerged in December 2019 in Wuhan, China's Hubei Province, spread primarily to Far Eastern countries; subsequently spread rapidly all over the world, including America and Europe. Towards the end of March, the Covid-19 pandemic, which affected the whole world, negatively affected the development of the global economy. With the pandemic, there were decreases in the budget revenues of the states and increases in their expenditures, and high unemployment rates began to appear. The spread of this pandemic to the world caused a contraction in global economic activities by negatively affecting production and consumption. The increase in unemployment due to the pandemic, the decrease in demand and the purchasing difficulties of the consumers have led to economic uncertainty; This situation has affected every country in the world.

In his speech at the G20 Summit on 25 March 2020, OECD (The Organization for Economic Cooperation and Development) Secretary General Angel Gurría stated that in these times when the pandemic is widespread, first of all, measures should be taken for public health.

In this process, Turkey has given a successful test against the pandemic. Director of Emergencies and Infectious Diseases for the WHO European Region, Dr. Nedret Emiroğlu made statements that Turkey started to take measures against the pandemic from the first day and that the mechanism for detecting this type of infectious diseases in Turkey is quite advanced. Following this statement, the first measure Turkey took against the epidemic was the decision to suspend flights to 9 European countries as of March 13, 2020.

Some economic measures have been taken to minimize the impact of the pandemic on the Turkish economy. First of all, The Central Bank of the Republic of Turkey took action and aimed to reduce the interest rate by applying the monetary policy method. The Central Bank of the Republic of Turkey reduced the interest rate from 10.75% to 9.75%

Method

In the study, qualitative data design was used. In this method, it is aimed to determine the processes of a social phenomenon in its natural environment. This study is handled as a case study. Case studies are used to determine the real-life situation of a phenomenon and when the boundaries are not known precisely.

This study was carried out with 18 students continuing their master's and doctorate education at different universities between 2020-2021. 33.33% of the study participants were female and 66.67% male. 50% of the students participating in the research continue their graduate studies and 50% continue their doctoral studies. While 55.56% of the participants work in any private/public institution, 44.44% do not work in any job. 38.89% of the participants were Mardin Artuklu University, 5.56% Kocaeli University, 16.67% Dicle University, 5.56% Gazi University, 22.22% Istanbul University, 5%, 56 of them continue their education at Marmara University and 5.56% at Gaziantep University.

In the study, the data collected were analyzed by applying the content analysis method. Ms Excel package program and QSR Nvivo 9 package software were used in grouping the data obtained in the study.

Discussion and Conclusion

Although the graduate and doctorate students who participated in the research generally found Turkey's economy successful, they expressed the opinion that it was affected by the Covid-19 pandemic. While the research participants accepted that this pandemic had a negative impact on the Turkish economy, they also stated that the Turkish economy had vulnerabilities.

Research participants think that the pandemic has increased unemployment. Stating that the unemployment problem was one of the general problems of the Turkish economy before the pandemic, the participants stated that the problem became worse with the pandemic.

Research participants see the development of e-commerce during the pandemic period as the main positive effect of the pandemic. Almost all of the participants think that the digitalization of commerce in this period caused people to change their shopping habits.

Research participants think that it is not realistic to associate recent price increases with the pandemic. At the same time, the participants of the research stated that the price increases in basic necessities are the general problem of the Turkish economy and that the pandemic alone cannot be a factor in price increases.

Research participants stated that the Turkish economy will be affected less than many countries after the pandemic and that it will recover early and gain a positive momentum in terms of economy

1. Giriş

Ekonomi, insanların maddi gereksinimlerini karşılamak amacıyla girişimde bulunduğu üretim, bölüşüm ve tüketim faaliyetlerini inceleyen toplumsal ilişkiler bütünüdür. Bu toplumsal ilişkilerin bütününe inceleyen bilim dalı ise makro ekonomi terimiyle ifade edilmektedir (Şenses, 2017; 34).

Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin iktisadi büyümeleri açısından önem arz etmektedir. Ekonomik büyüme, bir ülkenin sahip olduğu kıt kaynakların arzını ve niteliklerini artırarak üretim imkânlarının genişletilmesidir. Aynı zamanda ekonomik büyüme, üretim teknolojisini ve kurumsal çerçeveyi farklılaştırarak daha prodüktif bir üretim düzeyine erişmesini sağlar (Aktuğ, 2010; 1-2). Ekonomik kalkınma ise iktisadi büyümenin yani kaynakların etkin ve adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Ekonomik kalkınmada uzun dönemli iktisadi büyümenin yanı sıra sosyal ve kültürel mekanizmaların iyileştirilmesi de amaçlanmaktadır (Alataş, 2014; 5).

Türkiye ekonomisi gelişmiş ülkeler ile daimî bir ilişki ağına sahiptir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren gelişmiş ülkelerin özel ve devlet şirketleri, Türkiye’de ticari faaliyetlerine başlamışlardır. Bu şirketlerin kurulması ticari ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Bu durum Türkiye ekonomisine büyük bir avantaj getirmiştir. Türkiye’nin coğrafi konumunun sağladığı avantajlarından biri de iktisadi düzeyde yaşanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye doğu ve güneyinde yer alan ülkelere nazaran daha yüksek bir ekonomik gelişmişliğe sahiptir (Dünya, 2021).

Çin’in Hubei Eyaleti Wuhan kentinde 2019’un Aralık ayında ortaya çıkan Covid-19 salgını, başta Uzakdoğu ülkelerine; müteakiben Amerika ve Avrupa olmak üzere tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmıştır. Mart ayının sonlarına doğru ise tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, küresel ekonominin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Salgınla devletlerin bütçe gelirlerinde azalmalar, harcamalarında ise artışlar olmuş ve yüksek işsizlik oranları baş göstermeye başlamıştır. Bu salgının dünyaya yayılması, üretimi ve tüketimi olumsuz etkileyerek küresel ekonomik faaliyetlerin daralmasına yol açmıştır. Salgınla işsizliğin artması, talebin azalması, tüketicinin satın alma güçlükleri çekmesi iktisadi açıdan ekonomik belirsizliğe yol açmış; bu durum dünyadaki her ülkeyi etkilemiştir (Adıgüzel, 2019; 192).

Covid-19 salgınının iktisadi etkisinin sonuçları ekonomik açıdan her ülkede eşit olmamıştır. Salgının ekonomi üzerinde olumsuz bir etki yarattığı gözlemlenmiştir. Finans piyasalarındaki tüm sektörler salgından etkilenmiş ve fon akımında önemli azalmalar olmuştur (Fernandes, 2020; 11).

OECD (The Organisation for Economic Cooperation and Development) Genel Sekreteri Angel Gurría, 25 Mart 2020’de G20 Zirvesi’nde yaptığı konuşmasında, salgının yaygın olduğu bu dönemlerde öncelikle toplum sağlığına yönelik tedbirlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir. Yüksek fiyatlar nedeniyle birçok ülke ekonomisinin kötü bir döneme girdiğini, bu durumun daha ileri aşamalarında ise ülke ekonomilerini olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir.

Başlangıçta üretim aksaklıkları sadece Asya ülkelerinde görülmesine rağmen, son dönemlerde dünya çapındaki tedarik zincirlerinde de olumsuz etkiler görülmeye başlanmıştır. Büyük ya da küçük tüm işletmeler, özellikle havacılık, lojistik, turizm, konaklama gibi sektörler ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (Üstün & Özçifçi, 2020; 147-148).

Covid-19 salgınından dolayı İtalya, İspanya ve benzeri birçok ülke kitlesel kısıtlamalar getirmeye başlamıştır. Covid-19 salgınından etkilenen ülkeler, yabancı uyrukluların

ülkelerine girişlerini yasaklamıştır. İspanya ve Fransa gibi ülkelerin sağlık çalışanları ise yetersiz koruma önlemleri altında uzun vardiyalarda çalışmak zorunda kaldıkları için virüsü yayma rolleriyle ilgili endişelerini dile getiren açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu ülkelerde bulunan yetkililer, bulaşma kaynağı haline gelen hastanelere ve sağlık çalışanlarına gerekli Tıbbi Ekipmanları yeterli miktarlarda sağlayamamışlardır (Morales & Andreosso-O' Collaghan, 2020; 5).

Covid-19 salgınının yayılma hızını azaltmak için alınan önlemler arasında özellikle hareketliliği azaltıcı tedbirler yoğun olarak uygulanmıştır. Bu tedbirlerin getirilmesi özellikle ekonomide emek talebini azaltıcı bir etkiye yol açmıştır. Covid-19 salgınından dolayı sanayi, enerji, havacılık ve eğlence sektörlerinin faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla üretimdeki azalış talepte daralmaya yol açmıştır. Aynı zamanda küresel piyasalarda yaşanan ekonomik belirsizlik, ticaret hacminin dünya genelinde gerilemesine neden olmuştur (Kaya, 2020; 226).

Covid-19 salgınının küresel bir seviyede olması, dünya piyasalarında ithal mal ve hizmetlere yönelik talebin azalmasına yol açmıştır. Piyasalar riskten kaçmış, ABD'nin yıllık faiz oranı ve hisse senedi fiyatlarında gerileme görülmüştür. Özellikle FED başta olmak üzere birçok ülkenin merkez bankaları, 2008 krizinde olduğu gibi, parasal genişleme politikasına başvurmuşlardır. Asya Kalkınma Bankası'nın 2020 yılında Asya Kalkınma Görünümü adıyla yayınladığı bir raporunda, Covid-19 salgınının başta Avrupa olmak üzere, ABD ve dünya ekonomilerine maliyetinin 4,1 trilyon dolar seviyesinde olacağı tahmin edilmiştir. Bu ekonomik maliyetin küresel düzeyde GSYH'de %4,8 daralmaya yol açacağı ifade edilmiştir (Ekren, 2020; 2).

Devletler bu dönemde daha önce görülmemiş tedbirler uygulayarak, salgının özellikle işgücü piyasası üzerindeki etkilerini minimize etmeye çalışmışlardır. Özellikle KOBİ'ler başta olmak üzere istihdam düzeyini korumaya yönelik tedbirler alınmıştır (Kara, 2020; 275).

Covid-19 salgınının olumsuz etkilerinden biri de borsalar üzerinde olmuştur. FTSE, Dow Jones ve Nikkei gibi dünyanın en hacimli borsalarında ani düşüşler yaşanmıştır. Covid-19 salgınının yıkıcı ekonomik etkilerine karşı birçok ülkenin merkez bankaları faiz oranlarını düşürmüştür. FED salgının yıkıcı etkilerine karşı önlem olarak ise sınırsız para arzını işaret etmiştir (Bayar& Varışlı, 2020; 86-87).

Bu süreçte Türkiye ise salgınla mücadelede başarılı bir sınav vermiştir. WHO Avrupa Bölgesi Acil Durumlar ve Bulaşıcı Hastalıklar Direktörü Dr. Nedret Emiroğlu, Türkiye'nin ilk günden itibaren salgına karşı önlemleri almaya başladığını ve Türkiye'de bu tip bulaşıcı hastalıkları tespit etme mekanizmasının oldukça ilerlemiş olduğuna dair açıklamalar yapmıştır (STM ThinkTeach, 2020).

Türkiye'de Covid-19 süreci 10 Mart'ı 11 Mart'a bağlayan gecenin ilk saatlerinde Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca tarafından bir vatandaşın Covid-19 testinin pozitif çıkmasını kamuoyuna açıklamasıyla başlamıştır. Bu açıklamanın ardından Türkiye'nin salgına karşı aldığı ilk önlem, 13 Mart 2020 itibarıyla 9 Avrupa ülkesine yönelik uçuşların askıya alınması kararı olmuştur. Alınan bu karar daha sonra genişletilerek 21 Mart 2020'de uçuşların yasaklandığı ülke sayısı 68'e çıkarılmıştır (Bahar & İlal, 2020; 130).

2020 Mart ayı ortalarından itibaren ise dış ticaret ve turizm sektöründe birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. (Arabacı & Yücel, 2020; 92). Bu kısıtlamalardan tüketici davranışları, seyahat talebi, bireysel ekonomik refah, harcanabilir gelir, maliyetlerdeki değişim, algılanan sağlık riskleri ve değişen tüketim kapasiteleri gibi bazı faktörlerde etkilenmiştir (Aydın & Doğan, 2020; 99).

Salgının Türkiye ekonomisine etkisini minimize etmek için birtakım ekonomik önlemler alınmıştır. Öncelikle, TCMB harekete geçmiş, para politikası yöntemini uygulayarak faizi düşürmeyi amaçlamıştır. TCMB faiz oranını %10,75'ten %9,75'e düşürmüştür. Daha sonra Merkez Bankası, ek ekonomik tedbirler uygulamıştır. Bu ek tedbirler sırasıyla şunlardır: Bankaların gereksinim duydukları tüm likiditenin sağlanması, 1 hafta vadeli repo ihalelerine ek olarak gereksinim duyulan günlerde piyasaya 91 gün vadeye kadar repo ihaleleriyle likiditenin sağlanması, açık piyasa işlemleri dâhilinde piyasa yapıcı bankalara tanınan likiditeye ilişkin limitlerin arttırılması gibi tedbirler uygulanmıştır. Aynı zamanda TCMB'nin finans piyasaları için uyguladığı ek iktisadi tedbirler ise swap ihalelerinin Euro ve altın karşılığı düzenlenebilmesi, reel kredi büyüme şartlarını taşıyan bankaların yabancı para zorunlu karşılık oranlarının tüm yükümlülük türlerinde ve tüm vade dilimlerinde 500 baz puan indirilmesi, reel sektöre olan kredi akımını sürdürmek için bankalara hedefli likidite imkanlarının tanınması, ihracat ve döviz kazandırıcı hizmetlerin reeskont kredilerine yönelik vade uzatımı imkanının tanınması gibi ek ekonomik kararlar uygulanmıştır (Çetin, 2020; 348).

Maliye politikası araçları kullanılarak alınan tedbirler ise dört farklı grupta uygulanmıştır. Bu tedbirler; vergi oranlarında yapılan değişiklikler, beyanname ve rapor verme sürelerinin ertelenmesi, kamu alacaklarına dair vadelerin uzatılması ve vergi mükellefi vatandaşların zorunlu sebeplerden dolayı yükümlülüklerinden istifade edebilmesinin önünün açılması gibi ekonomik tedbirlerdir. İktisadi amaçların yanında sosyal amaçlara yönelik birtakım tedbirler de alınmıştır. Bu aşamada, piyasa düzeninde ortaya çıkan aksaklıklar fiyat hareketliliğine neden olmuştur. Bu durum hem arz hem de talep dengesinin bozulmasına yol açmıştır. Bu dengesizliğin asgari düzeye çekilmesi üretim ve ticari hayatın istikrarı açısından önemli olmuştur. Zira atılan adımlara bakıldığında arz yönünde faaliyet gösteren işletmelerin sermayelerini koruması amaçlanmıştır (Güler & Aydınbaş, 2020; 18-20).

2. Yöntem

Çalışmada, nitel veri deseni kullanılmıştır. Bu yöntemde sosyal bir olgunun doğal ortamında yer alan süreçlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır (İlgar & İlgar, 2013). Bu çalışma, bir vaka çalışması olarak ele alınmıştır. Vaka çalışmaları bir olgunun gerçek hayatta oluş durumunu belirlemek ve sınırların kesin bilinmediği durumlarda kullanılır. (Yin, 2003).

2.1. Araştırmanın Katılımcıları

Bu çalışma, 2020-2021 yılları arasında farklı üniversitelerde yüksek lisans ve doktora öğrenimlerine devam eden 18 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyeti, öğrenim durumları, çalışma durumları ve öğrenim görülen üniversiteye ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Anket katılımcılarının demografik dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kadın	6	33,33
Erkek	12	66,67
Öğrenim Durumu		
Yüksek Lisans	9	50
Doktora	9	50
Özel veya Kamu kuruluşunda çalışma durumu		

Çalışıyorum	10	55,56
Çalışmıyorum	8	44,44
Öğrenim Görülen Üniversite		
Mardin Artuklu Üniversitesi	7	38,89
Kocaeli Üniversitesi	1	5,56
Dicle Üniversitesi	3	16,67
Gazi Üniversitesi	1	5,56
İstanbul Üniversitesi	4	22,22
Marmara Üniversitesi	1	5,56
Gaziantep Üniversitesi	1	5,56
Toplam	18	100

Çalışma katılımcılarının %33,33'ü kadın, %66,67'si erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %50'si yüksek lisans, %50'si doktora öğrenimlerine devam etmektedir. Katılımcıların %55,56'sı herhangi bir özel/kamu kuruluşunda çalışırken, %44,44'ü herhangi bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların %38,89'u Mardin Artuklu Üniversitesi, %5,56'sı Kocaeli Üniversitesi, %16,67'si Dicle Üniversitesi, %5,56'sı Gazi Üniversitesi, %22,22'si İstanbul Üniversitesi, %5,56'sı Marmara Üniversitesi, %5,56'sı Gaziantep Üniversitesinde öğrenimlerine devam etmektedirler.

2.2. Veri toplama süreci

Çalışmada kullanılan veri toplama aracı için öncelikle bu konuda yapılan çalışmalardan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Çalışma konusuna uygun maddeler uzman görüşü alınıp hazırlanan görüşme formuna eklenerek bir anket oluşturulmuştur. Çalışma katılımcılarıyla anket sorularının anlaşılabilirliğine yönelik direkt görüşmeler yapılmış ve onlardan dönüş alınmıştır. Oluşturulan anket formu uzman görüşleri doğrultusunda ele alınarak son haline getirilmiştir. Hazırlanan anket formu, Türkiye'de iktisat alanlarında yüksek lisans ve doktora öğrenimlerine devam eden öğrencilere e-posta yoluyla ulaştırılmıştır. Çalışmada, farklı üniversitelerden 50 öğrenciye ulaşılması hedeflense de 18 öğrenciden geri dönüş alınmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada toplanan veriler içerik analizi yöntemi uygulanarak çözümlenmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin gruplandırılmasında Ms Excel paket programı ve QSR Nvivo 9 paket yazılımı kullanılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmaya katılan öğrencilerin Türkiye ekonomisi hakkında görüşleri hazırlanan anket ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüş belirten katılımcıların %80'i Türkiye ekonomisinin iyi yönde ilerlediğini ifade etmiştir. Görüş belirten bir katılımcı "*Türkiye ekonomisi Avrupa ekonomisine bağlıdır. Batılı ülkelerin ekonomisi iyiyse genelde Türkiye'nin de ekonomisi iyi olmaktadır. Dış ilişkilerin iyi olduğu zamanda Türkiye ekonomisi genelde iyi olmaktadır*" yönünde düşüncelerini ifade ederken, birçok katılımcı Türkiye ekonomisinin gelişmekte olan ülkeler arasında olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu yönde düşünen bir katılımcı "*Türkiye ekonomisi gelişmekte olan bir ülkedir. İleriki günlerde daha iyi bir ekonomiye sahip bir ülke olacaktır. Diğer ülke ekonomilerine kıyasla gelişme hızı daha yüksektir*" görüşünü belirtmiştir.

Katılımcıların bir kısmı da Türkiye ekonomisinin iyi yönde ilerlemesine rağmen, kırılganlıklar içerdiğini belirtmişlerdir. Bu yönde görüş belirten bir katılımcı "*Türkiye*

ekonomisi Brezilya, Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika ile kırılğan ekonomiler listesinde yer almaktadır. Bu ülkeler, tipik olarak cari açık, yüksek enflasyon ve yabancı sermaye bağımlılığı gibi kronik sorunlarla karşı karşıyadır. Dolayısıyla bu ülkeler, kendi kontrollerinde olmayan pek çok dışsal faktörden fazlasıyla etkilenirler. Türkiye ekonomisi 2000'li yıllardan itibaren yabancı sermaye girişini teşvik ederek, borçlanmaya ve inşaata dayalı bir büyüme stratejisi benimsemeye başlamıştır. Süreç boyunca küresel, bölgesel veya ulusal siyasi sorunların olumsuz etkileri hissedilmeye başlandığında, yabancı sermaye çıkışı eğilimi sergilemiş bu da aşırı finansallaşmış olan Türkiye ekonomisinde krizlerin periyodik hale gelmesine neden olmuştur. Bir başka önemli sorun, gelir dağılımı eşitsizliği ve bu eşitsizliği derinleştiren ortalama ücretlerin düşüklüğü ile asgari ücretin toplam ücret içindeki payının yüksekliği nedeniyle kötü bir talep yapısına sahip olunması sayılabilir” yönünde görüş belirtmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların tamamı son dönemde ortaya çıkan Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ankette yer alan “Covid-19’un Türkiye ekonomisini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?” sorusuna görüşleriyle katkıda bulunan bir katılımcı “Tüm dünyada olumsuz anlamda etkisini gösteren Covid-19’un Türkiye ekonomisini etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu etki neredeyse her sektörü etkilemekle beraber kimi sektörleri daha derinden etkilemiş özellikle küçük işletmelerin ve hizmet sektörünün ciddi manada olumsuz etkilendiğini düşünmekteyim.” görüşünü belirtirken, bir diğer katılımcı “Pandemi, tüm dünyada ekonomik kötüleşme yaratmıştır. Türkiye’de sosyal kısıtlamalar; gıda, eğlence ve turizm gibi sektörlerin tamamen kapanması sonucu bu sektörlerde faaliyet gösteren büyük ve orta ölçekli firmalar yatırımlarını borsa vb. finansal piyasalara kaydırmıştır. Bu tür seçeneklere sahip olmayan küçük esnaf ise gelir kaybı yaşamış; başlarda devlet her ne kadar işten çıkarmaları yasaklamış ise de işten çıkarmalar devam etmiş, işsizlik ödeneği ise yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla toplumsal tabanın en geniş kesimini temsil eden alt gelir grubunun gelir kaybı yaşadığı bir ortamda; toplam talep, zorunlu tüketim malları hariç, azalmıştır. Bu sorun, kurdaki dalgalanmalar ve finansallaşma olgusuyla birlikte ele alındığında enflasyon ve işsizliğin aynı anda ortaya çıkması anlamına gelmektedir” görüşünü belirtirken bir diğer katılımcı ise “Olumsuz etkiledi; işyerleri kapanmak zorunda kaldı, işsizlik arttı, enflasyon arttı” görüşüyle işsizlik sorunun Covid-19 salgını ile arttığını vurgulamıştır.

Araştırmada katılımcılara işsizlik konusundaki görüşlerine yönelik “Türkiye’de işsizlik sorununun olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Araştırma katılımcılarının birçoğu Türkiye’de işsizlik sorunu olduğunu belirtmişlerdir. Görüş belirten bir katılımcı “İşsizliğin en büyüğü var, özellikle genç nüfus işsizliğin arasında sıkışıp kalmış durumda” olduğunu belirtirken genç nüfus işsizliğine dikkat çekmiştir. Bir diğer katılımcı ise “Türkiye’de pandemiden önce işsizlik sorunu vardı, pandemiden sonra daha da arttı; fakat dünyanın her ülkesinde işsizlik sorunu vardır” diyerek, işsizlik sorununun sadece Türkiye’de değil dünyanın da büyük bir problemi olduğu görüşünü belirtmiştir. Görüş belirten diğer bir katılımcı ise “Evet Türkiye’nin yıllardan beri süregelen bir işsizlik sorunu söz konusudur; ancak ben istenildiğinde yani iş bulmaya ve aramaya gönüllü olduğunda bu sorunun ciddi mana da azalacağını düşünmekteyim” diyerek, işsizlik sorunun bireylerle ilgili olduğu görüşünü benimsediğini belirtmiştir.

Araştırmada katılımcılara “Salgınla işsizliğin arttığını düşünüyor musunuz?” sorusu sorularak, işsizlik probleminin salgından sonra artıp artmadığı konusunda görüşlerine başvurulmuştur. Katılımcıların tamamı salgından sonra işsizliğin arttığı görüşünü belirtmişlerdir. Görüş belirten bir katılımcı “Evet düşünüyorum. Pandeminin ortaya

çıkmasıyla kafe, lokanta vb. işletmelerin kapatılması işsiz sayısını arttırmıştır” görüşünü belirtirken bir diğeri ise “Evet fevkalade artırdığını düşünüyorum. Hükümetin uyguladığı kısıtlamalar nedeniyle hem ticaret odalarının belirtmiş olduğu kapanan işletme sayısı hem konkordato ilan eden şirket sayısı hem de bunun sonucunda ortaya çıkan eksik istihdam verileri bunu göstermektedir” yönünde görüş belirtmiştir.

Araştırmada katılımcılara ticari faaliyetlerle ilgili olarak “Covid-19 ile ticari faaliyetlerin şekil değiştirdiğini, yani ticaretin e-ticarete dönüştüğünü düşünüyor musunuz?” soruları ile görüşlerine başvurulmuştur. Katılımcıların tamamı ticaretin değiştiğini ve dijitalleştiğini düşünmektedir. Bu yönde görüş belirten bir katılımcı “*E-ticaretten alışveriş oranı bu süreçte arttı. Normal hayata geçildiğinde e-ticaret oranı biraz düşebilir. Ama artık e-ticaret alışverişimizin önemli bir parçası oldu”* görüşünü belirtirken, bir diğeri katılımcı “*Evet tam da bundan bahsediyorum. Kısıtlamalar nedeniyle “Sen evinde kal biz getirelim” sloganı aslında bunun en güzel örneğidir diyebiliriz. Fakat küçük ve basit usulle vergilendirilen esnafların bu konuda yetersiz oluşu ve bilgilendirilmemesi bir dezavantaj oluşturmaktadır”* görüşünü ifade etmiştir. Bir diğeri katılımcı “*Salgın boyunca ülkeler sınır geçişlerini yasaklamış ve ticari faaliyetlere sınırlamalar getirmiştir. Şartlar böyle iken ülkeler ticaretin canlı kalmasının yolu olarak e- ticareti aktif bir şekilde hayata geçirmiş ve ticaretin tamamen çökmesinin belki de en büyük önleyicisi olmuştur. Bundan sonra da fiili ticaretin yerini e-ticaretin kolaylıkları alacak ve e-ticarete doğru bir dönüşüm yaşanacaktır. Bu durumu bazı online ticaret sitelerinin satış verileri incelendiğinde açıkça görmekteyiz”* diyerek, ticareti faaliyetleri sürdürebilmek için e-ticaretin belki de en iyi alternatif olabileceği görüşünü ifade etmiştir. Bu yönde görüş belirten katılımcılardan biri “*Corona salgınına e-ticaret çözüm bulmuştur. Çünkü insan hareketliliğinin sınırlandırıldığı bir ortamda e-ticaret en mantıklı ticari sistem olmuştur”* görüşünü ifade ederken, bir diğeri katılımcı ise “*Ticaret yön değiştirmiştir, e-ticaretin önemi daha çok artmıştır ve sanal ekonomik yapı ortaya çıkmıştır”* görüşünü belirtmiştir.

Araştırmada son dönemde görülen temel gıda maddeleri fiyat yükselmeleriyle ilgili olarak “Son dönemlerde satılan temel gıda ürünleri fiyatlarındaki artışların Covid-19 ile bağlantılı olduğunu mu yoksa Covid-19’den bağımsız olduğunu mu düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %70’i temel gıdalara gelen fiyat artışlarının Covid-19 salgınıyla bağdaştırılmasının yanlış olabileceğini düşünürken, %30’u ise salgının kısmen etkili olduğu görüşündedirler. Salgının gıda fiyatlarına etki etmediğini düşünen bir katılımcı “*Temel gıda ürünlerindeki fiyat artışlarının nedenini hiçbir şekilde Covid-19 ile bağlantılı olduğunu düşünmüyorum. Salgının ilk zamanlarında bazı üretim aksaklıkları olsa da günümüzde temel gıda ürünleri üretiminde Covid-19 nedeni hiçbir aksaklık yaşanmamaktadır. Genel olarak dövize bağlı fiyat artışları ve Türk milletinin fırsatçılığına bağlı artışlar yaşandığını açık ve net gözlemlemekteyim”* görüşünü belirtirken, bir diğeri katılımcı ise “*Covid-19’den bağımsız bir zam olduğunu Türkiye ekonomisinin son 6 yılına baktığımızda TÜİK verileri ışığında temel gıda malzemelerinin sürekli arttığı görülmekte olup tabiri caizse Covid-19’un bu duruma yağ sürdüğünü düşünüyorum”* ifadelerini kullanmıştır. Bu konuda Covid-19’un kısmen etkili olduğunu düşünen bir katılımcı “*Hem evet hem de hayır diyorum. Nedeni dövizdeki yüksek kur artışları, hammadde üretiminin azalması, pandemi döneminde ülkelerde yaşanan üretim sıkıntıları ve ürünlere ulaşmak için verilen stratejik savaşlar ürün fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Gübrenin, hayvan yemi vb. tarımsal girdilerin dövizle ithal edilmesi ürünlerin fiyatlarını dolaylı bir şekilde yükseltmiştir. Son dönemlerde döviz kurlarında düşüş olmasına rağmen, bu durum fiyatlara yansımamıştır. Piyasada teknelci eğilimlerin*

hâkim olması ve devletin, denetleme ve yaptırım uygulamalarının yetersiz kalması fiyat artışlarına neden olmuştur” görüşünü belirtmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

2019’un Aralık ayında Çin’de ortaya çıkan Covid-19 salgını kısa zamanda tüm dünyayı etkisi altına alarak küresel sağlık krizi haline gelmiştir. Bu salgın sadece sağlık krizi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve iktisadi alanda da büyük bir şok yaratmıştır. Özellikle Avrupa ülkeleri salgının getirdiği arz ve talep şokları ile sarsılmıştır.

Araştırmaya katılan yüksek lisans ve doktora öğrencileri genel olarak Türkiye’nin ekonomisini başarılı bulsalar da Covid-19 salgınından etkilendiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Araştırma katılımcıları bu salgının Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilediğini kabul etmekle birlikte, Türkiye ekonomisinin kırılma noktaları içerdiğini de belirtmişlerdir. Soylu’nun *Türkiye Ekonomisinde Covid-19’un Sektörel Etkileri*, Adıgüzel’in *Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi* ve Arabacı ve Yücel’in *Pademinin Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Türkiye Merkez Bankası Tarafından Finansal İstikrarı Sağlamak Amacıyla Alınan Tedbirler* adlı çalışmalarında yaptığımız araştırmaya iştirak eden katılımcıların görüşlerini destekleyen bulgular mevcuttur.

Araştırma katılımcıları, salgının işsizliği arttırdığını düşünmektedirler. İşsizlik sorununun salgından önce de Türkiye ekonomisinin genel sorunlarından biri olduğunu belirten katılımcılar, sorunun salgınla daha kötü bir hale geldiğini belirtmişlerdir. Pınar ve Bulut’un *Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik*, Yorğun’un *Covid-19 Salgın’ının Sosyal Politikalara Etkileri* ve Balcı ve Çetin’in *Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye’de İstihdama Etkileri ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler* adlı çalışmalarında da araştırma katılımcılarının görüşlerini destekleyen ifadeler dile getirilmiştir.

Salgında Türkiye ekonomisi diğer ülkelere nazaran hem erken tedbirler alarak hem de sağlık alanında yapmış olduğu önemli yatırımlar sayesinde salgından az etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. Gündüz’ün *Türkiye’nin Yeni Koronavirüs (Kovid-19) Salgını ile Sınırı: Güvenli Gelecek İnşası Çalışmaları ve Kamuoyu Algısı* adlı çalışmasında katılımcıların görüşünü destekleyen ifadeler dile getirilmiştir.

Araştırma katılımcıları, e-ticaretin salgın döneminde gelişmesini salgının başlıca olumlu etkisi olarak görmektedirler. Katılımcıların tamamına yakını, ticaretin bu dönemde dijitalleşmesinin insanların alışveriş alışkanlıklarının değiştirilmesine yol açtığını düşünmektedirler. Bu görüşü destekleyen Güven’in *Covid-19 Pandemi Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelişimler* ve Erdoğan’ın *Covid-19 Döneminde E-Ticaret ve Dijital Reklam Yatırımları* adlı çalışmasında katılımcıların bu görüşlerini destekleyen bulgular yer almaktadır.

Araştırma katılımcıları, son dönemlerde yapılan fiyat artışlarının salgınla bağdaştırılmasının pek gerçekçi olmadığını düşünmektedirler. Aynı zamanda araştırmaya katılan katılımcılar, temel ihtiyaç maddelerinde görülen fiyat artışlarının Türkiye ekonomisinin genel sorunu olduğunu, salgının tek başına fiyat artışlarında etken olamayacağı yönünde görüş belirtmişlerdir. Peker’in *Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi Uygulamasının Değerlendirilmesi* ve Uysal’ın *Türkiye’de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri* adlı çalışmalarında katılımcıların görüşlerini destekleyen bulgular yer almaktadır.

Araştırma katılımcıları, Türkiye ekonomisinin salgından sonra birçok ülkeye nazaran daha az etkileneceğini ve ekonomik açıdan erken toparlanıp pozitif bir ivme kazanacağı yönünde görüş belirtmişlerdir. Demirdöğen ve Yorulmaz ‘ın *Kovid-19 Salgınının Dünya*

Ekonomilerine Etkisi adlı çalışmalarında katılımcıların görüşlerini destekleyen bulgular yer almaktadır.

5.ÖNERİLER

Bu çalışmada, ülke geleceğine yön verebilecek yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin salgın sürecinde ve sonrasında Türkiye ekonomisi durumu hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Bu çalışmada, öğrencilerin görüşleri doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir:

1. Salgın döneminde temel gıdalara yapılan haksız fiyat artışları daha sık denetlenerek hızlı müdahalelerle tüketicinin mağduriyeti giderilebilir.
2. Covid-19 krizi kaynaklı işsizliğin derinleşmemesi için devletin özellikle ülkemizde üretimi yapılmayan metallerin yurtiçi üretimine öncelik verilebilir.
3. Yeni üretim alanları oluşturularak piyasadaki yapısal sorunların yol açtığı kısır döngü yeni ekonomik teşvik politikalarıyla giderilebilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2019). Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (37), 192.
- Aktuğ, Selim. (2010). Kavramsal Açından Ekonomik Büyüme, Ekonomik Kalkınma ve Bölüm İlişkileri. <https://sosyalpolitikainfo.files.wordpress.com/2010/06/bolusum.pdf> Erişim Tarihi:02.04.2015.
- Alataş, S. (2014). Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler:Ampirik Bir Analiz. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* . Aydın.
- Arabacı, H., & Yücel, D. (2020). Pandeminin Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Türkiye Merkez Bankası Tarafından. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* , 92.
- Aydın, B., & Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 99.
- Bahar, O., & İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research* , 130.
- Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., & Terry, S. J. (2020). COVID-Induced Economic Uncertainty. *National Bureau Of Economic Research* , 7.
- Balcı, Y., & Çetin G. (2019). Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'de İstihdama Etkileri Ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19 (37).
- Bayar, M., & Varışlı, N. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye'de Tüketici Kredileri Hacmi Üzerindeki Etkisi: 2013-2020 Dönemi Zaman Serisi Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (3), 86-87.
- Bulut, R., & Coşkun P. (2020). Covid- 19 Pandemisi Döneminde Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik. *Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Çetin, M. C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Genel Ekonomik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi* , 343-344.
- Demirdöğen, O., Yorulmaz, R. (2020). Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi,21.

- Dünya (2021). *Türkiye ekonomisi üzerine bir değerlendirme*.<https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ekonomisi-uzerine-bir-degerlendirme-haberi-135072>.
- Ekren, A. (2020). COVID-19'un Dünya Ekonomisine Etkisi: İran Örneği. <http://http://www.academia.edu.tr>, (Erişim tarihi: 12.10.2020).
- Eker, S, H. (2011). Türkiye 'de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi Uygulamasının Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11 (22).
- Erdoğan, M. G. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret Ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim*, 13 (3).
- Ernandes, N. (2020, Nisan 13). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. 11-2. Available at SSRN
- Güler, İ., & Aydınbaş, Y. E. (2020). Koronavirüs Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Koronavirüs Vaka Sayısı ve Elektrik Tüketimi İlişkisi. *TYB Akademi* , 18-20.
- Gündüz, F. (2020). Türkiye'nin Yeni Koronavirüs (KOVİD-19) Salgını ile Sınava: Güvenli Gelecek İnşası Çalışmaları ve Kamuoyu Algısı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8 (23).
- Güven, Hüseyin. (2020) . Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelişimler. *Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (5).
- Ilgar, M, Z., & Ilgar, S, C. (2013). *Nitel bir araştırma deseni olarak gömülü teori (Temellendirilmiş Kuram)*.
- Kara, E. (2020). Covid-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri Ve İstihdam Tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (5), 275.
- Kaya, D. G. (2020). Koronavirüs Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Koronavirüs Vaka Sayısı ve Elektrik Tüketimi İlişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , 7 (5), 226.
- Orales, L., & Andreosso-O' Callaghan, B. (2020). Covid-19-Global Stock Markets "Black Swan". 5.
- Şenses, F. (2017). *İktisada Farklı Giriş*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Uysal, Y. (2007). Türkiye'de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (508).
- Üstün, Ç., & Özçifçi, S. (2020). Covid-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimler Dergisi*, 25, 178-148.
- Yin, R, K. (2003). Case study research: Design and methods (Vol. 5).
- ThinkTech, S (2020). *Covid-19 ile mücadelede örnek ülkeler*.https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/642020135824738_stm_blog_covid_19_ile_mucadelede_ornek_ulkeler.pdf.

The Development of Economic Life in the Ottoman State

Paper type Review
paper

Mahmut TURAN¹
¹Diyarbakir/Turkey

Corresponding Author: turan4682@hotmail.com

Abstract

Purpose – This study on the fiscal field of the Ottoman Empire has been analyzed from a historical perspective. The purpose of writing the article was to reveal what kind of system the state applies in the field of economy.

Design/methodology/approach – Descriptive analysis method was used while preparing this article. Documents were created by researching previous studies on this subject.

Findings – The economic life in the Ottoman Empire had a systematic and organized structure. As early as in the 14th century, the state's appointment of a man named bookkeeper in charge of finance and the existence of various items depending on this person was the most important proof of a systematic structure. In the tax system implemented by the state, the conditions and religious rules of the period were effective and the tax amounts differed periodically.

Originality/value – The foundation of the economy, which started with animal husbandry in the six hundred years from the foundation of the Ottoman Empire to its collapse, turned towards industrialization in time.

Keywords: Ottoman Empire, Economic, Endistüry, Tax

30

Received 01 December 2021
Revised 12 May 2021
Accepted 31 June 2021

Osmanlı Devleti İktisadi Hayatının Gelişimi

Geliş 01 Aralık 2021
Kabul 12 May 2021
Yayın 31 Temmuz 2021

Öz

Amaç – Osmanlı Devleti'nin maliye alanına yönelik yapılan bu çalışma tarihi perspektif açısından incelendi. Makalenin yazılış amacı devletin ekonomi alanında nasıl bir sistem uyguladığını ortaya çıkarmaktır.

Tasarım/metodoloji/yaklaşım – Bu makale hazırlanırken betimsel analiz yöntemi uygulandı. Bu konuda daha önce yapılan çalışmalar araştırılarak dokümanlar oluşturuldu.

Bulgular – Osmanlı Devleti'nde iktisadi hayat sistemli ve teşkilatlı bir yapıya sahipti. Daha henüz XIV. yüzyılda devletin maliyeden sorumlu olarak defterdar adlı birini görevlendirmesi ve bu kişiye bağlı olarak çeşitli kalemlerin bulunması sistemli bir yapının en önemli kanıtıydı. Devletin uyguladığı vergi sisteminde dönemin şartları ve din kuralları etkiliydi ve vergi miktarları dönemsel farklılıklar gösteriyordu.

Özgünlük/değer – Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen yaklaşık altı yüz yıllık sürede hayvancılıkla başlayan ekonominin temeli zamanla sanayileşmeye doğru yöneldi. Hayvancılığa bağlı olarak dokuma ve deri sanayi hızlı bir şekilde gelişti. XIX. yüzyılda Osmanlı sınırları göz önünde bulundurulunca ekonominin büyüklüğü ve demir yollarının uzunluğu teşkilatlı bir yapıyı ortaya çıkarıyor.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ekonomi, Sanayi, Vergi

Turkish Journal of
Qualitative Research
Vol. 1 No. 1, 2020
pp. 30-46
© My Publishing

Extended Abstract

This study on the fiscal field of the Ottoman Empire has been analyzed from a historical perspective. The purpose of writing the article was to reveal what kind of system the state applies in the field of economy. Descriptive analysis method was used while preparing this article. Documents were created by researching previous studies on this subject. In the documents, it was tried to find answers to questions such as how the Ottoman Empire's financial system was, what were the rules applied in the tax system, what were the sources of income, and whether there was a certain system implemented by the state in terms of economy. In addition, the memoirs written by foreign missionaries and consular officials, the works and reports of foreign travelers, and domestic or foreign research, articles and theses written on this subject were examined. By examining the tax tables of the period of study, it was found how much tax the people paid according to which criteria. It was observed that Muslim and non-Muslim subjects living in Ottoman lands were subject to different taxes. It was determined how much income the state earned from tax. The most important source of income for finance was taxes and agricultural land. In addition, the majority of the people lived as nomads and animal husbandry developed accordingly. The lifestyle in Anatolia formed the basis of modern industry. Meat, milk, leather and textiles obtained from animals became an important commercial element. In particular, items made of leather and animal wool were exported to other countries by barter. This enabled the establishment of large market places in Anatolia and contributed to the development of cities in terms of architecture. At the same time, these markets were the foundations of international trade. Commercial agreements signed with other countries were important in terms of keeping the trade alive and not experiencing product shortages in the country. Thus, the state was able to collect taxes from foreign traders and also export products produced in Anatolia.

With the technological developments in the world and the industrial revolution, agricultural land left its place to factories. The revenues of the state varied over time and the value of underground resources within the budget increased. The use of metals such as gold and silver in minting money periodically caused the value of money to increase or decrease. The state took some measures, developed new methods and constantly tried to balance the market. Managers in charge of finance tried to maintain stability in times of poor economy by implementing practices such as mansions, mukataa and adulteration.

The following synthesis has emerged as a result of the analysis of the work. The economic life in the Ottoman Empire had a systematic and organized structure. As early as in the 14th century, the state's appointment of a man named bookkeeper in charge of finance and the existence of various items depending on this person was the most important proof of a systematic structure. In the tax system implemented by the state, the conditions and religious rules of the period were effective and the tax amounts differed periodically. The taxes paid by the people living in the country (tribute, tax, etc.) differed according to religious qualifications, not ethnic elements. The foundation of the economy, which started with animal husbandry in the six hundred years from the foundation of the Ottoman Empire to its collapse, turned towards industrialization in time. Textile and leather industry developed rapidly depending on animal husbandry. Considering the Ottoman borders in the 19th century, the size of the economy and the length of the railways reveal an organized structure.

1. Giriş

Dünya tarihinde önemli bir dönemde geniş bir coğrafi alanda uzun bir dönem farklılıkların bir arada yaşandığı Osmanlı toplum ve medeniyetindeki ekonomik gerçekliklerin anlaşılması bu coğrafyada yaşayan her birey için öncelikli bir konudur. Tarih toplumların hafızasıdır. Hafızasını yitirmiş insanın durumu bireysel planda ne anlam ifade ediyorsa toplum, devlet ve medeniyet planında tarihi bilmemenin doğuracağı sonuçlar aynıdır.

Türkiye’de doğup büyüyen pek çok kişi zaman zaman Osmanlı Devleti’nin sosyal, iktisadi ve siyasi vaziyeti ile ilgili birçok tartışmaya şahit olmaktadır. Bu tabii bir durumdur. Ancak tabii olmayan ve çokça karşılaşılan durum Osmanlılarla ilgili tek bir arşiv belgesi okumayan/okuyamayan birçok kişinin Osmanlı ile ilgili kesin hükümlerde bulunmasıdır. Türk vatandaşları ya da Türkiye’de hayatlarını idame ettirenlerden bazılarına göre Osmanlıların en büyük yanlışlarından biri bize iyi bir ekonomik miras bırakmamış olmalarıdır. “*Osmanlılar bu camileri yapacaklarına, bize birkaç fabrika bıraksalardı çok daha iyi olurdu*” serzenişi zaman zaman kulağımıza gelir.

Bu çalışma ile Osmanlı Devleti’nin ekonomik alandaki durumu, başarıları, başarısızlıkları anakronizme düşmeden incelenmeye ve genel bir bakış açısı verilmeye çalışılacaktır. Osmanlılar neden modern dönemde batı Avrupa merkezli ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi yakalayamamıştır? Ya da Osmanlılar neden kapitalistleş(e)mişlerdir? gibi soruların cevapları bulunmaya çalışılacaktır.

1.1. Osmanlı Devleti'nin Maliye Yapısı ve Vergi Sistemi

Osmanlı Devleti’nde maliye yapısı içerisinde birçok farklı görev yer almaktadır. Maliyeden sorumlu kişi esas olarak defterdardır. Osmanlı Devleti’nde defterdar tabirine daha on dördüncü asrın sonlarından itibaren rastlanmaktadır. Defterdar padişahın malının mutlak vekili ve onun temsilcisi durumundaydı. Bu durum Fatih kanunnamesi ile de teyit edilmektedir. Uzunçarşılıya (1997) göre defterdarlığın kökeni İlhanlılara dayanmaktadır (Uzunçarşılı, 1997, s:318).

Devletin kuruluş yıllarında bir defterdar varken sonraları yeni yerlerin fethedilmesi ile birlikte doğan ihtiyaca binaen sayıları da arttırıldı. Rumeli’deki mali işlere bakan defterdar Rumeli veya Baş defterdar, Anadolu’daki mali işlere bakan defterdar ise Anadolu Defterdarı idi (Karatepe, 2003, s:107). Defterdardan sonra gelen görevli ise maliye kalemlerinden sorumlu memurdu. Osmanlı maliyesi gelirlerin toplandığı ve masrafların yapıldığı çeşitli kalemlerden meydana gelmişti. Gelir ve masrafların günlük olarak kayıtlarının tutulduğu kalem Ruznamçe-i evvel, bütün gelir ve giderlerin kontrolörlüğünü yürüten kalem muhasebe kalemi, kendi bölgeleri içindeki tımar, yâve, vs, bakmak, miri zahirenin tertibini yapmak işleriyle uğraşan kalem mevkufat kalemi ve maliyeden çıkan evraka tarih atmak, mukataa, cizye, avarız gibi gelirlerden yapılacak havaleler ile ilgili hükümlerle ilgilenen kalem tarihçi kalemiydi (Kütükoğlu, 2020, s:230).

Osmanlı Devleti Ekonomisinin en önemli gelir kaynağı vergilerdi. Vergilerin büyük bir kısmı devlet tarafından toplanmaz, hizmet karşılığında hizmetliye tahsis edilirdi. Sultan, valide sultan, şehzadeler, sadrazam, vs. kendilerine tahsis edilen hasların gelirlerini voyvodalar vasıtasıyla toplarlardı. Vali ve sancakbeyleri has gelirleri ile geçinirlerdi. Tımarlı sipahiler tımar vergisini toplamanın karşılığı olarak asker besler, bu askerlerle beraber savaflara katılır, arazinin işlenmesini sağlardı. Kadılar, mahkeme harçlarından

hisse alırlardı. Mabetlerde hizmet görenlerin masraf ve nafakaları halk veya vakıflar tarafından karşılanırdı. Kısaca memurlar, en üst kademesinden en alt kademesine kadar devlet hazinesinden para almazlardı. Hizmet karşılığında kendilerine tahsis edilen resimlerin geliri veya vakıf gelirlerinden aldıkları hisselerle geçinirlerdi (Cin, 1985, s:26).

Osmanlı toplumunda halk dini açıdan Müslüman ve gayrimüslimler olarak ayrılarak farklı vergi sistemi uygulanırdı. Bu nedenle ödenecek vergi miktarları da farklılık gösterirdi. Tebaanın ödediği vergilerin başında öşür vergisi gelmekteydi. İslam devletlerinde, Müslüman halktan 1/10 ile 5/10 arasında değişen oranlarda ziraattan alınan vergidir. Bu vergi sistemini İslam devletlerinden Selçuklular, Selçuklulardan da Osmanlılar devralmıştır. Osmanlı Devleti'nde fethedilen yerlerin idaresi devlete geçtiği için bu topraklar hemen mirî arazi haline getirilmiş, buraya yerleştirilen köylü halk aldığı ürün karşılığında öşür adında vergi vermiştir. Halkın ödeyeceği vergiler 1/10 ile 5/10 arasında değişmekte olup bunun ölçü birimi ise ekilen arazinin sulak ya da verimli olması ile ilgili idi. Bölgeler arasındaki bu vergilendirme farklılıkları her sancağın kanunnamesinde belirtilmekteydi. Tımar sistemi bozulmadan önceki dönemlerde öşür vergisini toplama yetkisi, yaptığı hizmetler karşılığında tımarlı sipahiye verilmişti. Sistemin bozulmasını müteakip tımar toprakları hasa çevrilmiş ve vergi toplama işi mültezimlere verilmişti. Mültezimlerin usulsüzlük yapmaları üzerine bu seferde devlet görevlileri olan muhassıllar vergi toplamakla görevlendirilmiş fakat bu seferde mahsulün pazara ulaştırılmasında büyük sıkıntılar meydana gelmiş, bu karışıklık bir türlü halledilememiştir. Hükümet tarafından Aşar vergisi, Cumhuriyet'in ilan edilmesini müteakip 1925 yılında kaldırılmıştır (İnalçık, 2004, s: 57).

Osmanlı Devleti tarafından toplanan diğer bir vergi türü de haraçtı. Müslüman olmayan bölgelerde fethedilen toprakların bir kısmı ya da tamamı, eski sahipleri olan gayrimüslimlerin elinden alınmayıp işlemleri ve buna karşılık vergi vermeleri karşılığında kendilerinde bırakılırdı. Toprağın sahibi olan bu insanlarda toprağın verimine göre onda birden yarıya kadar değişen oranlarda arazi vergisi verirdi. Bu vergi de iki isim altında toplanmış olup bunlar; harac-ı mukaseme ve harac-ı muvazzafadır (Cin, 1985, s:27). Harac-ı mukaseme, Arazinin hasılatından yerin tahammülüne göre, öşürden yarıya (nısf) kadar alınmak üzere tayin olunmuş olan vergidir. Senede kaç defa ürün alınmışsa o kadar da vergi alınır fakat ürün alınmamışsa vergi de alınmazdı (Karatepe, 2003 s:109). Harac-ı Muvazzafa, bu vergilendirme usûlünde harac-ı mukasemenin tersine olarak senede bir defa vergi alınır. Sene içinde arazi boş kalmışsa bile vergi alınırdı (Genç, 2013, s:45).

Tablo 1. 1528'de cizye geliri

	Milyon Akçe
Rumeli	42.29
Küçük Asya ve Kırım	3.76
Toplam	46.05

Devletin önemli bir diğer gelir kaynağı cizye vergisiydi. Cizye vergisi Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde, Gayrimüslimlerden alınan ve devlet teminatı altında bulunmanın karşılığı olan İslamî bir vergi olup daima nakit olarak alınırdı. Cizye vergisinden muaf tutulmak çok istisnai bir durum idi. Bir Hıristiyan'ın cizye ödemekten muaf olabilmesi için tek yol asker olarak hizmet etmesi idi. İlk yüzyıllarda bu vergiyi

toplamakla sipahi oğlanları görevlendirilmişti fakat sonraları özel kişilere iltizam ile verilir hale geldi. İslam hukukuna göre yoksullardan 1 orta hallilerden 2 ve zenginlerden 4 altın dinar ya da 12, 24, 48 dirhem gümüş olarak gayrimüslim vatandaşın cizye vergisi alınmasını esas kabul etmişken Osmanlı Devleti bu oranları fethedilen ülkelerin baş vergisine uyarladı ve hane halkı başına 1 altın ya da buna eş değer miktarda gümüş sikke cizye vergisi tahsil ettiler. Bu miktar, halkın ekonomik durumuna göre bazen 1 altından daha düşük de olabiliyordu. Mesela Bitlis'te 55 akçe Taşoz'da 30 akçe olarak cizye vergisi alınması esas kabul edilmişti (Kütükoğlu, 2020, s:267). Bu miktarlar her padişah tahta çıktığında artırılıyordu. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı ekonomisinin bozulmaya başlaması ve parada yapılan taşışşleri paralel olarak cizye vergilerinde de artışlar meydana geldi. Bunda girişilen seferlerde etkili oluyordu. Cizyede meydana gelen artışlar gayrimüslim tebaa üzerinde çok olumsuz etkiler bırakıyor, devlete karşı soğukluk meydana getiriyordu (İnalcık, 2004, s:107).

Tablo 2. Hıristiyan devletlerden alınan haraç

Devlet	Miktar	Statü
Bizans	485.000 Akçe ya da 15.000 Düka altını	1371-1453'de, vassal 1379-1403'de haraçgüzâr
Sırp Despotluğu	50 Vukiye gümüş, sonra 40 bin Düka altını, George Brankoviç döneminde 450.000'e çıkarıldı.	1386'dan itibaren vassal; 1439'da Yönetime el koyuldu, 1459'da nihaî olarak ilhak edildi.
Bosna		1428'den itibaren vassal; 1463'te fethedildi.
Dubrovnik (Adriyatik sahilinde Hırvatistan dahilinde)	(Raguza) 12.500 Düka altını	Denizi günümüz sınırları
Sakız	12.000 Düka altını	1413'den itibaren vassal; 1566'da ilhak edildi
Kıbrıs (Venedik)	8.000 Düka altını	1516'da ödenmeye başladı; 1571'de ilhak edildi.
Venedik	10.000 Düka altını	1479'da ödenmeye başladı; 1481'den sonra ödenmedi, 1547'den 1606'ya kadar ödendi.
Kutsal İmparatorluğu	Roma 30.000 Düka altını	1547'den 1606'ya kadar ödendi.
İran	200 balya ham ipek	1618-1624
Moskof Prensiği	25.000 Ruble	Kırım Hanı'na verilirdi.
Polonya	15.000 Düka altını	Kırım Hanına verilirdi.

1 Düka altını veya sultaninin=1535-60'ta 57 Akçe, 1560-74'te 59 Akçe
1 Macar altını= 1535-60'ta 55 Akçe; 1560-74'te 57 Akçe (İnalcık, 2004, s:105-109). Müslüman halktan Alınan vergilerin başında çift resmi vergisi gelmekteydi. Osmanlı kanunnamesinde "Ziraat olunur ve hasılat verir a'lâ (bol verimli) yerden 78 dönüm, vasatül-hal(orta verimli) olan yerden 100 dönüm, edna(verimsiz çorak) (Pakalın, 1993, s:85) yerden 130-150 dönüm yere bir çiftlik" denir. Bu miktarlar arazinin durumuna göre değişir. Dönüm dahi, orta adımlarla uzunluğu ve genişliği kırk hatve olan arazi parçasıdır. Terzi arşını ile 75 ağaçtır. Kanunnamelerin ifadesiyle, resmi çift, pamuk biten veya su basan verimli yerlerden, iki dönüme bir akça, vasât-ul-hâl olan yerlerden üç dönüme bir

akça, ednâyerden beş dönüme bir akçadır. Tam çiftliklerden, bazı yerlerde 36, bazı yerlerde 42 akçe alınır. Bu miktar vilayetten vilayete değişir, 2 ila 87 Akçe arasında dolaşır (Akgündüz, 1990, s:171).

Tablo 3. Yıllara göre vergi artışları

Eflak Yıl	Düka Altını	Boğdan Yıl	Macar Florini
1474	10.000		
1535-45	19.298	1538	10.000
1545-60	50.000	1541	15.000
1560-69	48.305	1551	20.000
		1553	30.000
1569-75	99.150	1569	40.000
1575-84	104.237	1574	50.000

Not: Artışların nedenleri arasında bu prenslikler arasındaki iktidar mücadeleleri, cizye oranının periyodik olarak yükseltilmesi, nüfus artışı ve nihayet Osmanlı malî krizleri ile zaman zaman itaatsizliğin cezalandırılması olabilir (Nedkoff, 1944, s:25).

Çiftbozan Resmi, işlemekte olduğu araziye haklı bir sebep bulunmaksızın terk eden reayadan, ziraat etmekte olduğu araziye terk ettiği zaman alınır. Osmanlı Devleti'nde toprak ziraat etmek, çift ve çiftliğe malik olmak hakkı birinci derecede köylüye mahsustur; bu itibarla mükellefiyetleri de köylü sınıfına tahmil edilmiştir. Bir reaya oturduğu yerdeki tasarruf ettiği araziye terk edip başka bir sipahinin toprağına giderek çiftlik tutarsa, kendi sipahisi bunu geri yerine getirir fakat reâyâ oraya gideli 10 seneden fazla olmuşsa bu reayadan çift bozan resmi vergisi alınırdı. Çiftbozan vergileri önceleri 75 akçe iken suiistimallerin çoğalması ile beraber XV. yüzyılın ortalarında, bütün çift için 300, nim çift için 150 ve daha aşağı çiftler için 75 akçe alınması kararlaştırılmıştır (Tabakoğlu, 1993 s:67).

Diğer bir vergi Resm-i Duhan (Tütün Resmi) bu vergi, daha ziyade yörük, ve Türkmenler gibi yerleşik olarak bir yerde oturmayan, göçer ve evli olan, yani müstakil bir evi olmayan kimselerden alınır. Duhan vergisi bir bölgeye yerleştikten sonra üç sene verilir, üç seneden fazla kalanlar bu vergiden muaf olurlardı. Bir sipahinin arazisine gidip kışlayan reayâ arazi ziraat ederse, öşür vermediği takdirde duhan vergisi verir; öşür verirse, duhan resmi alınmaz (Becerme, 2008, s:38).

Gayrimüslim halktan alınan vergilerden birisini de ispenç resmi teşkil etmektedir. Örfi vergi olup hem baş hem de çift resmi olarak kabul edilmektedir. Ancak diğerlerinden farklı olarak işledikleri toprağın büyüklüğü ya da hayvan sayısına bakılmaksızın vergi mükellefi yaşına gelmiş olanlardan eşit miktarda alınan vergidir (Kazıcı, 2005, s:68).

Osmanlı Devleti'nde bu vergilere ek olarak olağanüstü durumlarda toplanan Avarız Vergileri/Tekâlif-i Divaniyye vergileri yer almaktaydı. Örfi vergilerden olup önceleri sadece harp zamanlarında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için alınırken ekonominin bozulmasını müteakip, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren ulûfe dağıtılması, askeri ihtiyaçların karşılanması gibi gerekçelerle toplanmaya başlanmıştır (İnalçık, 1993, s:46). Asker, din adamı, bazı memurlar ve çalışamayacak durumda olanlar bu vergiyi ödemekten muaftılar (Çağatay, 1947, s:489). Kudreti olan Müslümanlardan cihada yardım amacıyla ordu masraflarının karşılanması için alınması icap ederken gayrimüslim vatandaştan da alınması avarız resminin aslında yalnızca cihada yardım amaçlı

toplanmadığı izlenimi vermektedir. Zira gayrimüslim vatandaş için cihad önem arz etmemektedir (Bülbül, 2009, s:145).

1.2. Osmanlı Devleti'nin Gelir Kaynakları ve İdaresi

1.2.1. Tarım arazileri

Devletin en önemli gelir kaynaklarından birisi tarım arazileriydi. Arazilerin işlenme şekli ve vergilendirilmesi belli bir sisteme tabi idi. Osmanlı toprak rejiminin temelini teşkil eden Tımar sistemi Osmanlı devlet teşkilatını teşkil eden önemli unsurdan biridir. Osmanlı Devleti'nde, belirli görev ve hizmet karşılığında kişilere tahsis edilen, senelik geliri 20 bin Akçeye kadar olan askerî dirliklerdir. Devlet tımar araziye savaşlarda belirli yararlılıklar göstermiş olan kumandanlara ve devletin yüksek kademeli memurlarına hizmet karşılığında vermiştir. Kendisine bu imtiyaz verilen kişiye tımarlı sipahi ya da sahib-i arz denir (Cin, 1985, s:52). Bu sistem sayesinde devlet ziraattan alacağı vergiyi, kendisi araya girmeden buralara yerleştirmiş olduğu askere bırakıyordu (Tabakoğlu, 1993, s:77). Bu sistemi ne İslam devletlerine ne de Avrupalı devletlere mal edebiliriz çünkü bu sistem iktisadî ve coğrafi koşulların ortaya çıkardığı bir müessesedir. Toprağın işlenmesinin yanında herhangi bir ücret ödemediği daha doğrusu nakdî ücret yerine aynı ücretle asker tahsis edilmesi hem de vergi toplamının zorluklarından kurtulması gibi avantajlarından dolayı Osmanlı Devleti, tımar sistemini uzun yıllar kullanmıştır (Öztürk, 2010, s:276). Toprak taksimatının en küçük bölümü olan tımar, senelik geliri 20 bin Akçeye kadar olan askerî dirliklerdir. Devrin imkânları göz önünde bulundurularak bir kısım asker ve memurlara geçimlerini temin hususunda böyle bir kaynak sağlanıyordu. Bunun karşılığında da tımarlı sipahi savaş zamanında hem kendisi sefere katılıyor hem de cebelü adı verilen ve barış zamanında kendisinin hizmetinde olan askerle savaşa katılıyordu. Tımar sahiplerinin şahıslarına ait olan, kılıç tımarı, eşkinci tımarı, münavebe tımarı, mülk tımarı, müstafız tımarı gibi tımar çeşitleri vardı (Kütükoğlu, 2020, s:539).

Devletin uyguladığı bir diğer sistemde Mukataa sistemiydi. Tarım arazilerinin belli bir süreliğine kiralanarak işletilmesiydi. Devlete ait bir varidatın bir bedel karşılığında geçici olarak kiralanmasıdır. Bu sistem “mukataa-ı Miriye” ve “Malikâne” olarak ikiye ayrılırdı. Birincisi bir yıllık ikincisi kayd-ı hayat şartıyla verilirdi. Mukataalar emanet yoluyla yönetildikleri üçer yıllık ürünü üçe bölüp bedel saptanmak ve yıl yıl hazine tarafından sahiplerine verilmek üzere kararlaştırılıp yürürlüğe konuldu (Bülbül, 2009, s:193).

Malikane Sistemi adı verilen farklı bir uygulamada Hazineye ait mukataaların birkaç yıllık gelirlerinin peşin alınarak kayd-ı hayat şartı ile malikâne olarak tahsis edilmesiydi. XVII. yüzyılda uzun süren ve kaybedilen savaşların masraflarının karşılanabilmesi için yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulmuştur. Sikkelerde yapılan tağşişler, müsadereler, yeni vergilerin alınması gibi önlemler açığı kapatmaya yetmeyince yukarıda da belirtildiği gibi iltizamların kayd-ı hayat şartı ile satılması yöntemine başvuruldu. Malikâne denilen bu sistem 1699 Karlofça Antlaşması'nın hemen öncesinde yani 1695 yılında mezat yoluyla en yüksek fiyatı veren mültezime verilmesi usulüyle uygulamaya konuldu. Peşin alınan para karşılığında devlet, toprağın işletim hakkını mültezime vererek aradan çekiliyor ve köylüyü mültezimin insafına bırakıyordu. Mültezim ise devlete ödemiş olduğu parayı bir an önce çıkartıp kâra geçebilmek için köylünün sırtına vergi üstüne vergi bindiriyordu. Malikâne olarak satılan mukataalar, sahibinin ölümüyle birlikte tekrar açık arttırmaya çıkarılması gerekirken otorite boşluğundan yararlanan mal sahibinin nüfuzlu akrabaları mal sahibi ölmeden toprağı kendi uhdelere almayı

başarmışlar ve devlet bu sistemden umduğu kârı elde edememiştir (Bülbül, 2009, s:194). Mirî mukataaların ve toprağın malikâne usûlü ile satılmasını tarihimizdeki ilk özelleştirme olarak görebiliriz (Öztürk, 2010, s:279).

1.3. 2.2. İstikrazlar (Borç Alma Sistemi)

Osmanlı Devleti girdiği savaşımlardan mağlup olarak çıkmaya başlamasını müteakip, zaten zayıf olan maliye bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Devlet, memur maaşları ve savaş masraflarını gidermek amacıyla iç borçlanmaya gitmek zorunda kalmış ve bunun sonucunda 1683 tarihinde imdad-ı seferiyye adı altında borçlanmıştır. 1773'te yürürlüğe giren esham uygulaması bir iç borçlanma olarak yorumlanabilir (Tabakoğlu, 1993, s:76). Devlet, İç borçlanmadan umduğu sonucu alamamış bir de Kırım Savaşı sonrası yeni para kaynakları arama yoluna gitmiş, işte bu bağlamda dış borçlanma düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Devlet mali açığı kapatmak için İngiltere'den %6 faizli 5.000.000 Sterlin borç almış fakat alınan bu para maaş ödemelerine gitmiştir. İkinci borç para ise Mısır gelirleri karşılık gösterilerek 5.000.000 Sterlin tutarındaki ikinci borçlanma gerçekleştirilmiş ve bu borçlanmaların bundan sonra ardı arkası kesilmemiştir. Devlet sürekli borçlanmasına rağmen bu borçları ödeyecek durumda değildi. Devletin gelirleri değil borç ödemek faizlerini bile kapatmaya yetmiyordu (Akdağ, 1999, s:115).

1881 yılında Osmanlı Devleti'nden alacaklı olan Avrupalı devletler, alacaklarını tahsil edebilmek için Osmanlı yöneticileri ile müzakereler başlattılar ve çıkarılan muharrem kararnamesiyle rüsum-ı sitte denilen ve tuz, ispirto, tütün, ipek, balık ve pul resimlerinin vergilerinin idaresi ile devletin tüm iç ve dış borçlarının ödenmesi Düyûn-ı Umumiye idaresine bırakıldı. İstikrazın büyük bir kısmının ileriye dönük yatırımlar değil de tüketime harcanması, yapılan istikrazlara karşılık olarak devlet gelirlerinin gösterilmesi, borç alınan devletlere imtiyazlar tanınması ve düyûn-ı umumiye ile devletin maliyesinin alacaklı devletlere bırakılması istikrazlardan umulan faydaların sağlanamaması neticesini doğurdu (Öztürk, 2002, s:802).

2.3. Kıymetli Madenler, Para ve Fiyat Politikaları

Diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de altın ve gümüşün sikke darbından dolayı ayrı bir önemi vardır. Amerika kıtasının keşfine kadar Avrupa'nın ihtiyacı olan altın Kırım ve Sudan'dan, gümüş ihtiyacı Almanya, Macaristan, Bohemya; Osmanlı Devleti'nin altın ihtiyacı Balkanlar'daki madenler ve yabancı paraların eritilmesi ile gümüş madeni ise Rumeli ve kısmen Anadolu'da ki madenlerden elde ediliyordu (Kütükoğlu, 2020, s:550-551). Haçlı Seferleri ve sonrasında Papa'nın sözünü dinlemeyerek Doğu ile ticareti devam ettiren Cenevizliler, Venedikliler ve İtalyan'lar, Avrupa'nın dış dünya ile olan ticaretine yeni ve çok önemli bir boyut kattılar. Avrupa'da meydana gelen bu olaylar sonucunda alışveriş ve tüketim arttı. Bir önceki dönemin kıt kanaat kalıplı alışverişinde kullanılan paranın, bu derece palazlanan ekonomi için yeterli gelmeyeceği aşikârdı. Piyasadaki para darlığı XV. yüzyılın son çeyreğinde kendini hissettirdi ve kısa bir süreliğine de olsa ucuzluğa sebep olan bu durum satıcı için yıkım alıcı için refah dönemini teşkil etmekte idi. 1520'li yıllara kadar süren bu durum Amerika'nın keşfedilmesiyle Amerika'dan Avrupa'ya akan altın ve gümüşün yaratmış olduğu para bolluğu sebebiyle tersine döndü. Batı dünyasında meydana gelen iktisadi atılımlar bir anda Batılı devletleri sömürge devletleri, Doğulu devletleri de kendilerinin sömürü alanı haline getirdi (Akdağ, 1999, s:117). Doğu ile ithalatı devam eden Osmanlı Devleti'ne aynı zamanda Batılı devletlerden bol miktarda altın ve gümüş akmakta fakat

bu değerli madenler Osmanlı'da kalmayıp transit olarak Orta Doğu ve Hindistan'a geçmekte idi. Ekonomiyi derinden etkileyen bu duruma devlet bir son vermek için İşlenmemiş malların yurt dışına çıkışını yasaklamış fakat Batılı devletler hem ajanları vasıtasıyla hem de reayaya yüksek fiyatlar teklif ederek bilhassa deniz yoluyla bu malları yurt dışına çıkarmışlardır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde hem toprak sisteminin hem de ekonominin çökmesine neden oldu (Williams, 2011, s:126).

2.4. Osmanlı Devleti'nin Uyguladığı Para Politikası

Bir tedavül aracı ve aynı zamanda kuvvet ve kudretin temsilcisi olarak kabul edilen para geçmişte olduğu gibi günümüzde de iktisadî hayatın en önemli göstergesidir. İstikrarın da aynı zamanda göstergesi olan para, Sosyal yaşamı da oldukça fazla etkilemektedir (Öztürk, 2002, s:804). Anadolu'da, Osmanlı Devleti kurulduğu zaman, Selçuklu dönemine ait olan "nısfıye" para birimi olarak kabul edildikten sonra, "akçe" denilen Osmanlı para birimi icad edilmiş oldu (Özdemir, 1998., s:245).

Osmanlı Devleti'nde ilk gümüş para olan akçe Osman Bey'in oğlu Orhan Bey zamanında 1327 yılında basılmıştır. I. Murat zamanında bakır ve II. Mehmet (Fatih) zamanında sultanî denilen altın para basılmıştır. Osmanlı'da para basımına ve paranın istikrarına büyük önem verilmiştir. İslam Devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de paraya yalnızca alışveriş aracı olarak değil aynı zamanda da hutbeye eş değer tutularak egemenliğin ve bağımsızlığın sembolü olarak bakılmış, ayrı bir önem ithaf edilmiştir (Erşahin, 2006, s:124) fakat diğer sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de iktisadî, coğrafi ve teknik sebeplerden dolayı para ekonomisi tam anlamıyla gelişmemiş, mal ve hizmetler çoğunlukla aynî olarak ödenmiştir (Öztürk, 2002, s:275).

Para kullanımını özellikle XVI. yüzyılda yani yeni dünyanın keşfini müteakip değerli madenlerin bollaşması ve köylerle şehirler arasındaki iktisadi ilişkilerin güçlenmesi ile beraber paranın kullanım alanı da oldukça fazla genişlemiştir (Pamuk, 2010, s:65-66).

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı para politikalarını sıralayacak olursak birinci dönem, gümüşe dayalı istikrarlı ilk yıllardı. Devletin başlangıcından Fatih döneminin sonlarına yakın (1477-1479) süren bu dönemde, gümüş akçeye dayanan monometalist (tek madeni paraya dayalı), istikrarlı bir para sistemi hakimdir. Aslında, İmparatorlukta ilk sikkenin Osman Bey zamanında bastırıldığına dair son yıllarda önemli kanıtlar elde edilmiş olsa da (Sahillioğlu, 1989, s:224-227) ilk paranın gümüş sikke olarak Orhan Bey zamanında 1326-27 (H. 727) tarihinde Bursa'da bastırıldığı geniş kabul görmüş bir bilgidir. Zaten ilk sikkeler çoğunlukla Bursa, Edirne ve Marmara havzasında basılmıştır. Bu tarihten sonra, devlette tek gümüş sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra Birinci Murat döneminde (1362-1389) bozuk para ihtiyacını karşılamak üzere mangır ya da pul denen bakır paralar tedavüle girmiştir. Monometalist olarak addedebileceğimiz bu dönemde tahta çıkan her padişah sikkeyi kendi adına bastırmıştır. Tecdid-i sikke olarak adlandırılan bu para politikası uygulaması boyunca akçenin ağırlığı her defasında azaltılmıştır. Madeni para sisteminin uygulandığı dönemlerde madeni paranın altın ya da gümüş içeriğinin yani saflık derecesinin azaltılmasına *tağşiş* denilmektedir ki, bugünkü ifade ile o günün devalüasyonu olarak kabul edebiliriz. Tağşiş yapmakla, devletin en azından fiyatların yükselmesi yönünde baskı yapacağı zamana kadar bir müddet söz konusu madeni para cinsinden yükümlülükleri azalıyor ve aynı miktar altın ya da gümüşle daha fazla ödeme yapma imkânı doğuyordu (Akyıldız, 1996, s:23)

Bu ilk dönemde tecdid-i sikke ve tağşiş uygulamalarına en fazla Fatih döneminde rastlıyoruz. Fatih Sultan Mehmet ilk tecdid-i sikke uygulamasına 1444'teki ilk cülusunda müracaat etmiştir. Daha sonra 1451'deki ikinci cülusunda ve 1460-61, 1470-71, 1475-76 ve 1481 yıllarında bu uygulamayı tekrarlamıştır (Pamuk, 2010, s:68). Tağşiş sonucu piyasaya yeni para sürülmesiyle birlikte, eski paralar devlet tarafından yüzde 20 düşük fiyattan kabul edilmiştir. İktisat tarihi kaynaklarında bu dönemde başvurulmuş tağşişlerin en önemli sebepleri olarak; devletin artan bütçe açıklarını finanse etme gereği, ticari işlemlerdeki genişlemeye bağlı olarak artan para talebini karşılamak istemesi, yıpranan sikkelerin tedavülden çekilmesi ve darphanelerin kötü işletilmesi gibi hususlar belirtilse de esas sebep birincisidir, yani, devlete ek gelir sağlamaktır. Bu tağşiş uygulamaları sonucunda devletin senyoraj geliri artmıştır; ancak zaman zaman halkın ve yeniçerilerin tepkisine yol açarak, yönetime karşı güvenin azalmasına da neden olmuştur (Zeytinoglu, 1976, s:105).

İkinci Dönem: Güçlü ve çoklu para sistemi, para tedavül bölgeleri ve fiyat devrimi. Bu dönem, 1479'da ilk altın sikkenin bastırılmasından 1585-86'daki büyük tağşişe kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, İmparatorluğun diğer alanlarda olduğu gibi iktisadi alanda da gelişmeye devam ettiği, dolayısıyla güçlü bir ekonomik ve parasal yapıya geçtiği dönemdir (Pamuk, 2000, s:208).

Üçüncü dönem, parasal istikrarsızlık ve tağşişler dönemidir. Osmanlı Devleti'nin kamu finansmanını karşılamada başvurmaya başladığı akçe tağşişi yani paranın devalüasyonudur. Bu uygulama ile nisbî istikrar sağlanmış olmakla birlikte Osmanlı düzeninin çökmesinde etkili olan yanlış iktisat politikalarından biridir (Öztürk, 2002, s:278). Bu dönem, 1585-86'da yapılan büyük tağşiş ile 1690 yılları arasındaki dönemi kapsar. Daha önce büyük ölçüde istikrarlı sayılabilecek bir dönemden hemen her alanda ve tabii bu arada parasal alanda da istikrarsızlığın damgasını vurduğu bir dönem başlar. Zaten 17. yüzyıl, tarihte sosyal huzursuzlukların ve isyanların kendini iyice hissettirdiği bir dönem olarak bilinir. Tağşişle birlikte gümüş akçenin hem avarı hem de ağırlığı büyük ölçüde değişmiştir. Tağşişin hemen öncesinde 1584'te 100 dirhemden kesilen akçe miktarı 450 iken, tağşişten hemen sonra 1586'da 800'e çıkmıştır. Akçenin ağırlığı da aynı yıllarda 0,68 gramdan 0,38 grama düşmüştür (Pamuk, 2000, s:210).

Dördüncü Dönem, nisbî istikrar ve tağşişlerden vazgeçme dönemidir. 17. yüzyılın sonlarından başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar (1690-1844 arası) devam eden bir buçuk asırlık bu dönem, Osmanlı para sisteminde istikrarsız bir dönemin ardından nisbî bir istikrarın sağlandığı ve büyük çaplı bir milli paraya dönüş hareketinin yaşandığı zaman aralığını kapsar. Zira, İstanbul'daki darphane uzun aradan sonra 1685'de yeniden faaliyete geçmiş ve 1688'den itibaren yeniden ve eskisine göre külliyetli miktarda mangır (ya da mankur), 1690'dan itibaren de gümüş sikkeler üretmeye başlanmıştır. Bu yeni Osmanlı parası (gümüş sikkeler), zamanla değerinde aşınmalar olsa da 18. yüzyıl boyunca İmparatorluğun para sisteminin merkezinde yer almıştır (Pamuk, 2009, s:316).

Beşinci Dönem, Mali Sistemin Krizi, Borçlanma ve Bankacılığın Gelişmesi dönemidir. 18. yüzyıl boyunca İmparatorluk özellikle Rusya ve Avusturya cephelerinde hemen hiç bitmeyen ve çoğunlukla da mağlubiyetlerle sonuçlanan savaşlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. III. Selim'in yeni tahta oturduğu 1789 yılı içerisinde her iki orduyla girişilen savaşlar hemen tüm cephelerde ağır yenilgiyle sonuçlanınca, aynı yıl Fransa,

İspanya ve Hollanda gibi bazı Avrupalı devletlerden dış borç alma girişimi oldu ise de söz konusu devletler bu teklifi geri çevirmişlerdir (Akyıldız, 1996, s:25). Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden Böyle bir para sistemini devraldı. TBMM, İstanbul'un düşman işgalinden kurtarılmasını müteakip Darphane-i Amire'yi Darphane-i Millî olarak değiştirmiş, 1924 yılında ilk önce 2 ve daha sonra 5 liralık bronz paralar basılmıştır (Sahillioğlu, 1989, s:217).

Osmanlı fiyat politikasını bir bütün halinde ele almak gerekir. Hükmettiği geniş coğrafyada yaşayan tebaasını Allah'ın emaneti olarak gören Osmanlı hükümdarları bu tebaasının menfaatini korurken aynı zamanda esnafının hak ve çıkarını da korumak mecburiyetini üzerinde hissetmiştir. Devlet, fiyat politikasını belirlerken müdahaleci ve serbesti denilebilecek bir iktisat politikası takip etmiştir. Toplumunu ve devletin çıkarını ilgilendiren zamanlarda müdahaleci olmuş, münferit olarak girişilen teşebbüslerde serbestiye vermiştir (Öztürk, 2010, s:845).

3. Osmanlı Devleti'nde Ticaret

Para ve ticarî muamelelerde büyük gelişmelerin olması ve yeni keşfedilmiş olan yerlerden bol miktarda altın ve gümüşün Avrupa'ya aktarılması ile ticaret son derece önemli ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Böylece, XV. yüzyıldan itibaren milletler için yeni bir iktisadi davranış başlamış, servet birikimlerinde artışlar meydana gelmiş ve nihayet değerli madenleri olabildiğince fazla elde edebilmek için kapitalist bir faaliyetin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Zeytinoğlu, 1976, s:106). XIII. yüzyılda Moğol İmparatorluğunun kurulmasıyla Anadolu, doğu-batı ticaretinde anayol olmuştur. İtalyan tüccarları, İran ile olan ticari münasebetlerini Trabzon ve Ayas üzerinden yapmakla kalmıyor aynı zamanda Sivas ve Konya'ya kadar giderek hem burada İran kervanlarını karşılıyor hem de buralarda ticaret yapıyorlardı. Erzurum, Erzincan, Konya ve Tebriz arasında ticari bir yol da bulunmakta idi. Bu istikametle ticarî metasınıflaman, kumaş ve ipek teşkil etmekte, misk, ravent ve Çin porseleni de önemli ticari mallar arasında idi. Ticari metallerin yanı sıra baharat, çivit çeşidi, boyalar, ilaç ve dokuma gibi yükte hafif pahada ağır şeyler de önem arz etmekte idi. Osmanlılar, ilk olarak Cenevizliler daha sonra da Venediklilere bu topraklarda ticarî münasebetlerde bulunma izni vermişler, Karadeniz'e hâkim olduktan sonra bir müddet için buralarda da kendilerine müsaade verilmiş fakat 1540 tarihinde bu izinleri kaldırılmıştır. Bazı istisnalar dışında Osmanlı kara ve denizlerinde ticaret yapılmasına müsaade edilmemiş, 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile ilk önce Rusya daha sonra Avusturya, Fransa, İngiltere, Sicilyateyn Hollanda ve Danimarka gibi devletlere ticari ahidnameler verilmiştir (İnalçık, 2004, s:106).

Osmanlı Devleti bu ticari ahidnameleri verirken ticareti canlandırmak amacını gütmüş, kısmen de başarılı olmuştur. Bütün yasaklara rağmen Avrupalı tüccarlar gizli yollardan Anadolu içlerine sokularak hammaddeleri ülkelerine kaçırmayı başarmışlar, İstanbul ve İzmir gibi limanlarda ticarethaneler kurmuşlardır. Ahidnameli devletler müstemen tüccarlarına, Osmanlı sularında ve topraklarında rahat bir şekilde ticaret yapabilmeye imkânı sağlamışlar, her biri en çok müsaadeye mazhar millet statüsünde ticaret yapar hale gelmişlerdir. Avrupalılar ayrıca sefir ve konsolosları için istedikleri tercümanları kullanabildikleri gibi bunlar içinde bazı imtiyazlar elde etmişler tabii bu da zamanla

Osmanlı aleyhine bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kütükoğlu, 2020, s:569).

Sanayi inkılabından sonra bir taraftan artan hammadde ihtiyacını karşılamak diğer taraftan mamul malları için iyi bir pazar haline gelen Osmanlı Devleti, İngilizler tarafından tamamen kendi sömürgeleri haline getirilmek istenmiş fakat Osmanlı Devleti çeşitli vergiler koymanın yanı sıra Kal'a-yı Sultaniye Muahdesiyle İngiliz tüccarlara da Osmanlı tüccarı gibi dahili vergileri ödeme mecburiyeti getirilerek İngilizlere de bu muahede tasdik ettirilmiştir (İnalçık, 2004, s:108). Prof. Dr. Mustafa Öztürk'e göre, Osmanlı Devleti'nde de çok örneklerini gördüğümüz ticari imtiyazlar karşı devletlere zaaf eseri olarak değil, birer politik araç olarak verilmiştir. Kuruluş devrinde Osmanlı sultanları Venedik'e Akdeniz, Ceneviz'e Karadeniz'de ticaret yapmalarına müsaade etmekle, Avrupa'da kendisine karşı oluşabilecek ittifaklarda bu iki güçlü ve denizci devletin ittifaktan uzak kalmasını sağlamıştır (Öztürk, 2002, s:289).

XIX. yüzyılda başlayan hızlı genişleme sonucunda ithalat, Birinci Dünya Savaşı öncesinde, sonraki 30-40 yıl boyunca erişilemeyecek bir düzeye yükselmiş, açık ekonomi koşullarında ithalatın millî gelire oranı %18'e ulaşmıştı. 1923'e kadar %50 oranında azalan ithalat 1920'lerde toparlanmaya başlamışsa da bu eğilim 1929 bunalımı sonrasında izlenen korumacı politikalarla kırılmıştır. 1930'larda ithalat hacmi önemli ölçüde daralmış, ithalatın millî gelir içindeki payı 1929'da %12,2'ye, 1939'da ise %5,7 gibi daha önceki döneme kıyasla çok düşük bir düzeye gerilemiştir (Pamuk, 2000, s:316).

Temel anlamda tüketim mallarına dayalı olan ithalat verileri 1920'lere kadar hemen hiç değişmeden devam etse de alınan önlemler sayesinde, 1930'lu yıllarda tüketim mallarının ithalattaki yerini ara mallar ve hammadde almıştır. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemleri arasında en güvenilir karşılaştırmaları eldeki mevcut verilerin güvenilirliği bolluğu ve niteliği nedeniyle dış ticaret sektöründe yapılabilir. Osmanlı Devleti'nin dış ticaret hacmi XIX. Yüzyıl boyunca artış göstermiş, Birinci Dünya Savaşı öncesinde oldukça yüksek seviyelere ulaşmış hem ihracat hem de ithalat artış göstermiştir (Pamuk, 2009, s:217).

4.Sanayi

Osmanlı Devleti'nin sanayi üzerindeki tartışmalar dikkatlerini esnaf loncaları ve bu loncaların kaybolmaları üzerine verir. Bunun sebebi ise bu grupların siyasetteki oynamış oldukları kritik rollerdir. Osmanlı Devleti, bu loncalardan vergilerini düzenli bir şekilde aldığı gibi sivil ve askeri ihtiyaçları da bu loncalardan karşılamaktaydı. Osmanlı sanayisinin ürettiği en önemli kalemler arasında ipekli kumaş dokumacılığı, altın ve gümüş tel üretimi, ayakkabıcılık, demircilik ve tabaklama gelmekte idi. Altın ve gümüş tel üreten loncalar imtiyazlı idi. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde kıymetli madenleri devletin hazinesinden sübvansiyonlu fiyatlarla alıyorlardı. Bu madenlerin durumu yüzyılın sonlarına doğru değişince üretime ve satışa olumsuz olarak yansdı ve bu lonca oldukça fakirleşti (Uzunçarşılı, 1997, s:320).

İpekli kumaş dokuyan sanayileri de aynı akıbet beklemekteydi. Devlet destekli çalışıyorlar hatta hammadde özellikle loncalara yönlendiriliyor ve bu sayede sanayide hammadde sıkıntısı yaşanmıyordu. 1825-50 arası dönemde Avrupa da ham ipek fiyatlarında yaşanan yükselme nedeniyle hammadde Avrupa'ya ihraç edilmeye başlandı.

Her ne kadar devlet bu duruma müdahale etmeye çalışsa da bir türlü önüne geçemedi. Bu durumu müteakip daha ucuz olan Manchester pamuk ipliği ve kumaşı, tüketicilerin ilgisini ipekten pamuklu kumaşlara yöneltti. İpekli mensucat dokuyanlar ayakta kalabilmek için fiyatlarını indirdiler fakat bu sefer de kaliteleri düştüğü için müşteriler tarafından rağbet görmediler. 1860'lı yıllarda bu ipekli kumaş dokuyan loncalar büsbütün çökmeye başladılar (Pamuk, 2009, s:218). Bu durum aslında bize Osmanlı sanayindeki çözülmeyi ve çöküşü göstermektedir.

Hammadde ve kısmen işlenmiş malları daha yoğun miktarda kullanarak birim ağırlığına göre daha düşük değerdeki malları üreten imalât sanayine ağır sanayi denilmektedir. Askerî bakımdan güçlü bir devletin harp alet ve malzemelerini üretebilmesi için gerekli fabrikalar ve imâlâthaneler kurması gerekir. Bu sebepten Osmanlı Devleti başta İstanbul olmak üzere ülkenin farklı yerlerinde fabrikalar kurmuştur. 1455 yılında birkaç göz inşa kızıağı ile faaliyete geçirilen Tersane-i Âmire, o tarihten itibaren "İstanbul Tersanesi" adını almıştır. Yavuz Sultan Selim'in saltanat yıllarında büyük bir atılım yapan tersane, Hasköy 'e doğru genişleyerek gemi inşa edilen kapalı gözlerinin sayısı 100'ü bulmuştur. İstanbul Tersanesinin asıl gelişimi XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman ve Sokullu Mehmet Paşa zamanında olmuştur (Göçer, 1964, s:73). Yapılan yeni ilavelerle gemi inşa edilen gözlerin sayısı 200'ü aşmış ve zamanın en büyük gemi inşa tersanelerinden biri olmuştur. Öyle ki, Haliç'teki inşa tezgâhları, zamanla donanım ve malzeme depoları, havuzları, kışlaları, yelken dikim yerleri, hatta zindanlarıyla kısacası her şeyiyle dünyanın sayılı büyük denizcilik merkezlerinden biri haline gelmiştir. Tersane-i Âmire, Osmanlı devletinde, Batı tekniği ve modern bilimin ilk kez uygulandığı bir endüstri merkezi olarak her dönemde büyük önem taşımıştır (Güran, 2011, s:83).

Osmanlı Devleti'nin Haliç'teki tersanesinden başka İznik, Gemlik, Sinop, Antalya, Alaiye taraflarında ve bazı adalarda gemi yapılmakta idi. Devlet, gemi yapmak için muhtelif yerleri ocaklık tayin etmiş ve bu yerler verimliliklerine göre gemi yapımında kullanılan malzemelerin imaline uygun olarak ocaklara ayrılmış ve her sene belirli zamanlarda tersaneye bu malzemelerin verilmesi karşılığında vergiden muaf tutulmuşlardır (Cezar, 1988, s:278). Gemi kaptanları ve reisleri ile azab, dümenci, yelkenci, kumbaracı, kalafatçı, dülger, topçu ve vardiyalı denilen donanma çavuşları tersane halkı olup kaptan paşa, tersane emini, tersane kethüdası, tersane ağası, liman reisi ve tersane muhasebecisi de tersane ricalini oluşturmaktaydı (Terzi, 2015, s:168).

Türkler' in barutla tanışmaları barutu icat eden Çinlilerle komşu olmalarından dolayı barutun icadından hemen sonra olmuştur diyebiliriz. Diğer İslam devletlerinin aksine Osmanlı Devleti, baruta temkinli yaklaşmamış Balkanlarda karşılaştığı düşmanlarının barutu ve silahı kullandığını görerek derhal barutu kullanmıştır. Türk topçuluğu kısa sürede çağdaş devletleri geçerek Osmanlı Devleti'ne büyük bir üstünlük kazandırmış hatta İstanbul'un fethinde devlet, toptan ve dolayısıyla baruttan büyük oranda istifade etmiştir. Topun ve barutun önemini kavrayan devlet barut imal etmek için ilk olarak Yıldırım Beyazıt tarafından Gelibolu'da Gelibolu baruthanesi kurulmuş bunu müteakip Selanik, İzmir, Bağdat, Mısır, Bor, Temeşvar ve Budin'de baruthaneler kurmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Atmeydanı, Kâğıthane ve Şehremini'de de baruthaneler kurulmuştur (Gölen, 2002, s:136).

1698 tarihinde Şehremini baruthanesinde çarkların aşırı ısınması sonucunda yangın çıkmış ve bu yangın sonucunda Şehremini baruthanesi kullanılamaz hale gelmiştir. Yeni baruthanenin kurulması için çalışmalara başlanmıştır ve bu baruthanenin çevreye zarar vermemesi için şehirden uzak bir yerde kurulmasına karar verilerek 1698 tarihinde Yedikule civarındaki İskender Çelebi bahçesi denilen yerde yapımına başlanmıştır ve 1700 yılında inşaatı tamamlanan imalathane aynı yıl faaliyete geçirilmiştir. Baruthane kalhane, serhihâne, perdahthane, hamam, mahzen, cami, ahır ve nöbet kuleleri gibi binalardan oluşmaktaydı. 1793 tarihinde baruthane nazırlığı kurularak bütün baruthaneler bu nazırlığa bağlanmıştır. Baruthane-i Âmiri personeli ise nazır, barutçubaşları, ruznamçeci, mübaşir ve barutçu neferleridir (Kütükoğlu, 2020, s:636).

Anadolu'da sanayinin temelini dokuma oluşturmaktadır. Bursa'da ipekli dokuma, Ankara'da dokuma sanayi önem arz etmekte olup zaman içerisinde kesinlikle kapitalist sanayiler ve işletmelere dönüşmemiş, çalışanlar ve tüketicilerin çıkarını gözetmiştir. Dokuma sanayi keten, kenevir ve pamuk olmak üzere üç kısma ayrılır. Keten, Anadolu'nun birçok yerinde; pamuk Batı, Orta ve Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de ve kenevir sanayi de Ege, İstanbul ve Kastamonu çevresinde yoğunlaşmıştır. Batının toptan üretimine karşı XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar direnmeyi başaran Osmanlı ekonomisinde bu tarihten itibaren daralma ve gerileme meydana gelmiş ve bu daralma ve gerileme sürekli olarak devam etmiş ve Avrupa ekonomisine yenik düşmüştür (Tabakoğlu, 1993, s:135).

Dokuma sanayi yan dalları olan boyacılık, debbağlık, saraçlık oldukça gelişmişti. Anadolu'daki boyahaneler XVI. yüzyıldan başlayarak en kesif olarak Tokat, Çorum, Merzifon, Bursa, Hamid, Ankara, Kayseri, Adana, Urfa, Malatya, Maraş, Antep gibi belli başlı şehirlerde toplanmıştı. Bu boyahanelerde, anilin boyalar çıkıncaya kadar hep tabii boyalar kullanılmaktaydı. Üç ana renkten kırmızı için kök boya ve kırmızı; mavi için çivit, sarı için alacehri kullanılırdı. Kök boya, alacehri ve çivit bitki, kırmızı ise Hint inciri üzerinde yaşayan bir böcekti. Boyacı esnafı aralarındaki anlaşmalar gereği boyayacakları maddeyi tespit etmişlerdi. Pamuk ve ipek ipliği, kumaş, deri, kâğıt gibi maddelerin her birinin hangi esnafça boyanacağı belliydi (Gölen, 2002, s:137).

Deri sanayinin Selçuklulardan beri gelmiş olduğu bilinmektedir. İstanbul, Edirne, Ankara, Bursa, Konya ve Kayseri gibi şehirler debbağlık yani dericilikte öne çıkan Osmanlı şehirlerindendi. Ham dericiler derileri sahtiyan ve köseleye çevirmekte bunları (Tabakoğlu, 1993, s:137) renklendirdikten sonra diğer derici esnafa satmaktaydılar. Dericilik ve dokuma sanayindeki gelişme boyacılığın da gelişmesini sağlamıştır. Hatta Avrupa'nın lüks kumaşlarının bile mesela, Bursa'daki boyahanelerde boyanması söz konusu idi. Yine III. Murat (1574-1595) zamanında İngiltere'ye dokuma ve boyama teknolojisi ihraç edildiğini biliyoruz. Terbiye edilmiş olan deriler ayakkabı, çizme gibi giyim eşyalarının yanı sıra koşum takımı, at takımları yapımında da kullanılmakta idi. Bu işle uğraşanlara da saraç denilmekte ve Fatih Sultan Mehmet tarafından 1475 tarihinde yaptırılan ve hala bugün de Saraçhane adıyla anılan semtte bulunan saraçhanede faaliyet göstermekte idiler. Avrupa'da gelişen sanayi ve ticaretten saraçlık mesleği de büyük zararlar gör fakat XIX. Yüzyıl ortalarına kadar zorda olsa ayakta kalmayı başaran saraçlar yavaş yavaş ortadan kalktılar (Kütükoğlu, 2020, s:637).

Sonuç

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren ticarete önem vermiştir. Halkın çoğunluğunun hayvancılıkla uğraşması ve konar göçer bir hayat sürmesi küçük dokuma ve hayvansal ürünlerin ticaretini artırdı. Devlet belli noktalarda pazarlar kurarak buralarda vergi alarak yabancı tüccarların ticaretine izin veriyordu. Böylece tüccarlar sayesinde Anadolu'da üretilen ürünler diğer ülkelere gönderiliyor, ihtiyaç olan malzemeler tedarik ediliyordu. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, teknolojik, askeri ve iktisadi açıdan Avrupalı devletlerin gerisinden seyretmeye başladı. Avrupalı devletlerin mevzide kullanmış olduğu modern silahlar karşısında Türk askeri zaman zaman kılıç ve okla ayakta harbe tutuşmuş bu da kuşkusuz mağlûbiyetleri beraberinde getirmiştir. Girişilen bu savaşıardan Osmanlı Devleti'nin mağlûbiyetlerle ayrılması beraberinde maddî külfetleri de getirmiş, bu durum da Avrupa'dan maddî yardımı zorunlu kılmıştır.

Dış ticaretin önemi bilinmesine rağmen yabancı ve Gayrimüslim tebaadan olan tüccarlar bu ticarete etkinlik göstermiş, Devlet'in güçlü olduğu dönemde bu tüccarların zararları bilinmemiş yahut bilindiği halde zararların bu boyutlara ulaşacağı tahmin edilememiş olduğundan müdahaleye gerek görülmemiş ve hatta ahidnamelerle ticarete teşvik edilmiştir. Gümrük tarifelerinde yabancı ve gayrimüslim tüccara uygulanan düşük vergiye karşılık Müslüman tüccarın ödemiş olduğu yüksek vergi hem Müslüman tüccarların ticaret yapamamasına hem de yerli sanayinin Avrupa sanayisi karşısında oldukça geri kalmasına sebep olmuştur. Osmanlı son dönemlerde yapı değişikliğine gitmiş Avrupa'dan yenilikler alarak durumunu düzeltmeye çalışmış fakat kalifiye eleman eksikliğinden dolayı umulan başarı sağlanamamıştır.

Osmanlı iktisat tarihini dört ayrı dönemde inceleyebiliriz. Birinci dönem, Osmanlı'nın kuruluş dönemidir. İktisadi yapının yerleşmesi, Osmanlıya özgü niteliğini kazanması bakımından yapılan bu ayırım, kuruluş dönemi 1299-1475 olarak alınabilir. Kuruluş dönemi, sadece iktisadi alanda değil her alanda, Osmanlı toplumunda, Osmanlı iktisadi hayatında ve Osmanlı topraklarında devlet kontrolünün ve otoritesinin sağlanması mücadelesiyle geçen dönemdir. İkinci dönem, Osmanlı'nın klasik dönemi olarak adlandırılabilir. 1475-1600 yılları arasında devlet her alanda tek söz sahibidir ve son derece güçlü, başarılı ve halkına huzur vericidir. Üçüncü dönem, 1600-1800 yılları arasındaki zayıflama dönemidir. Devlet kontrolü zayıflamıştır ve taşradaki güçlerin etkileri artmıştır. Osmanlı toplumunda iktisadi hayatında ve iktisadi ilişkilerde karışıklıklar, olumsuzluklar başlamış ve etkisini arttırmıştır. Son dönem ise, 1800-1922 yılları arasındaki devlet kontrolünün tekrar sağlanmaya çalışılmasına yönelik reformları, kapitalizmin etkilerini ve imparatorluğun yıkılması sürecini içeren dönemdir. Fabrikalar, inşa edilen demiryolları, limanlar vb. yapılar Avrupalı iş adamlarının sermayeleri ile gerçekleştirilmiş hatta Avrupalı kalifiye elemanların bilgisine başvurulmuştur. Bunun sonucunda da sözü geçen yapılar Avrupalı devletlerin denetimine girmiş, akabinde de dış borç zorunlu hale gelmiş ve bu borçların ödenememesinden dolayı 1881 yılında Düyun-ı Umumiye kurularak Osmanlı maliyesi ve gelir kaynakları bu borçların ödenmesi için Avrupalı devletlere terk edilmiştir. Bu olumsuz tablo beraberinde siyasi bağımsızlığın da elden gitmesi sonucunu doğurmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. (1999). Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi. Ankara: C. 1, Barış Yayıncılık.
Akdağ, M. (1999). Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi. Ankara: C.2, Barış Yayıncılık.

- Akgündüz, A. (1990). Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri. İstanbul: C.1, Fey Vakfı Yayınları.
- Akyıldız, A. (1996). Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri. İstanbul: Eren Yayınları.
- Becermen, C. (2008). Klasik Dönem Osmanlı Vergi Sistemi ve Vergi Türleri. Ankara: Epamat yayıncılık.
- Bülbül, Z. (2009). Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cezar, Y. (1988). Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Cin, H. (1985). Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Çağatay, N. (1947). "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler". Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.C.5.
- Eagleton, C.- Williams, L. (2011). Paranın Tarihi. (Çev. Fadime Kahya). İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güran, T. (2011). "Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası. Cilt 49. İstanbul.
- Genç, M. (2013). Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi. Ankara: Ötüken Yayınları. 6.Baskı
- Gölen, Z. (2002). "Osmanlı Barut Üretim Merkezi: Baruthâne-i Âmire". Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Göçer L. (1964). XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- İnalcık, H. (1995). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi. C.1.İstanbul: Eren Yayınları.
- İnalcık, H. (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi.C.2.İstanbul: Eren Yayınları.
- İnalcık, H. (1993). "Osmanlılarda Cizye". İslam Ansiklopedisi.C.8.İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karatepe, Ş. (2003). "Osmanlı'da Devlet Yönetimi". Osmanlı Ansiklopedisi. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Kazıcı, Z. (2005). Osmanlı'larda Vergi Sistemi. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Koç, Ü. (2002). "Klasik Dönem Anadolu Sanayii Üzerine Bir Değerlendirme", Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (2020). Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mustafa Nuri Paşa. (1992). Netayicül Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, C. III- IV, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Nedkoff, C. B. (1944). Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (baş vergisi), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özdemir, R. (1998). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, M. (2002). “Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili”, Türkler Ansiklopedisi, C. 10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Öztürk, M. (2010). Tarih Felsefesi Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Pamuk, Ş. (2000). Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2010). Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2009). Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Sahillioğlu, H. (1989). “Akçe” İslam Ansiklopedisi, C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sarıçam, İ. Erşahin, S. (2006). İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tabakoğlu, A. (1993). “Osmanlı İktisat Sistemi”, Osmanlı Ansiklopedisi, C. 5. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1994). Türk İktisat Tarihi. II. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayıncılık.
- Terzi, A. (2015). Osmanlı İktisat Tarihi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1997). Osmanlı Tarihi, C.3. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Zeytinoğlu, E. (1976). İktisat Tarihi. İstanbul: Met/er Matbaası.

Primary and Secondary Education Teachers' Views on the Distance Education System Used During the Covid 19 Pandemic

Yakup ASLAN¹
¹Teacher / Diyarbakır/ Turkey

Corresponding Author: yakupaslan427427@gmail.com

Abstract

Purpose – In the study, it was aimed to determine the opinions of primary and secondary level teachers about distance education.

Design/methodology/approach – Qualitative and quantitative research methods were used together in the study. The study has been qualitatively analyzed the teachers' opinions about the distance education system that teachers used as an educational tool during the pandemic. Case study was used in the qualitative research model.

Findings – Almost all of the participants in the study did not find the distance education system adequate compared to traditional education. It has been observed that similar results have been reached in studies where the effectiveness of distance education conducted before the pandemic period has been questioned. Through the study, it was determined that the opinions of teachers about the distance education system, which was actively used in the pandemic process, have not changed, has still been more successful than traditional education.

Originality/value – In the study, taking into account the opinions of teachers about the distance education system, determining the difficulties and shortcomings of the teachers who will use this learning system in the future will make a great contribution to solving the problems that arise.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Teachers, Distance Education,

İlk ve Orta Öğretim Öğretmenlerinin Covid 19 Pandemisi Döneminde Kullandıkları Uzaktan Eğitim Sistemine Yönelik Görüşleri

Öz

Amaç – Çalışmada ilk ve orta düzeyde görev yapan öğretmenlerin uzaktan öğretime ilişkin görüşlerin belirlenmesine çalışılmıştır.

Tasarım/metodoloji/yaklaşım – Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri beraber kullanılmıştır. Çalışma öğretmenlerin pandemi süresince eğitim – öğretim aracı olarak kullandıkları uzaktan eğitim sistemine yönelik öğretmen görüşlerini nitel olarak çözümlenmiştir. Nitel araştırma modelinde durum çalışması kullanılmıştır.

Bulgular – Çalışmaya katılanların tamamına yakını uzaktan eğitim sistemi geleneksel eğitime kıyasla yeterli bulmamışlardır. Pandemi döneminden önce yapılan uzaktan eğitimin etkinliğinin sorgulandığı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Çalışmayla pandemi sürecinde aktif olarak zorunlu kullanılan uzaktan eğitim sistemi hakkında öğretmenlerin görüşleri değişmemiş halen geleneksel eğitimin daha başarılı oldu belirlenmiştir.

Özgünlük/değer – Çalışmada öğretmenlerin uzaktan eğitim sistemi hakkındaki görüşleri alınarak gelecekte bu öğrenme sistemini kullanacak öğretmenlerin sisteme ait zorluklarının ve eksikliklerinin belirlenmesi ortaya çıkan sorunların çözümlenmesine büyük katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Salgını, Öğretmenler, Uzaktan Eğitim,

47

Received 06 February 2021
Revised 5 May 2021
Accepted 31 July 2021

Geliş 06 Şubat 2021
Kabul 5 Mayıs 2021
Yayın 31 Temmuz 2021

Turkish Journal of
Qualitative Research
Vol. 1 No. 1, 2021
pp. 47-57
© My Publishing

Extended Abstract***Introduction***

It is accepted that the first distance education activities in the world have an old history and started in the 1700s. It was first announced in the Boston Newspaper on March 20, 1728, that "steno" lessons would be given by using letter. (Holmberg, 1995). In 1833, an announcement was made in a Swedish newspaper that a "written expression" course would be given by using letter. However, in the advertisements in these newspapers, no information was given about mutual communication and how the courses were graded. Also, since it is not fully known whether these courses are given, whether the courses are graded or not, and whether there is communication between the student and the teacher, there is no definite evidence about whether the distance education application has happened or not.

Education Informatics Network (EIN) was established by the Ministry of National Education in 2012 and a Distance Education Center (DEC), which using the infrastructure of EIN, was established using the substructure of EIN. The purpose of the EBA network is to ensure the integration of technology into education by using information technology when it is needed. (Demir, 2004). EIN continues to be created and developed to deliver reliable and accurate e-content suitable for grade levels. As there are digital resources prepared by the Ministry of National Education and education companies that are willing to share their content, teachers and students can present their content on EIN. Today, in order to carry out distance education activities, we need to adopt and develop a target oriented education model and support the necessary substructure.

These studies will reveal the tendency of teacher candidates who are going to become a teacher, by communicating with the students that they have given education through distance education when they start their professional life in the future. In addition, it is important in terms of guiding the distance education that will be given in the following processes, taking into account what factors affect the quality and efficiency of the education they have received in the process of distance education. It will help teacher candidates to determine their interest in the courses they have taken as distance education during their undergraduate period, which is the preparation stage for their professional life. It will help to improve the distance education that will be used in the technology of the future, taking into account the mistakes that I do not know about the distance education application.

Method

In the research, qualitative and quantitative research methods were used together. The study qualitatively analyzed the views of teachers on the distance education system, which they used as an education and training tool during the pandemic. Case study was used in the qualitative research model. A case study is a holistic approach to handle the main factors of a subject.

Discussion and Conclusion

Only 25% of the teachers who are participating in the research believe that distance education can be applied in every field. Teachers, particularly, working in primary schools stated that it is difficult to use distance education in their field. In addition,

33.33% of teachers think that the distance education system is suitable for serving in their field.

TJQR
1,1

49

Primary and Secondary
Education Teachers' Views on
the Distance Education
System Used During the
Covid 19 Pandemic

1. Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik düşünebilmesi ve sürekli değişimlere açık olup kendini geliştirebilmesidir. İnsanoğlunun kendini geliştirebilmesinin asıl yolu da eğitimden geçer. İşte tam da bu yüzden gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler eğitim politikalarına büyük önem vermektedirler. Bu nedenledir ki yine bu ülkeler eğitim ihtiyaçlarını giderebilmek için farklı yöntem ve metotlara başvurumaktadırlar. Özellikle bu yöntem ve metotlar dünyayı ve ülkemizi derinden etkileyen pandemi sürecinde daha da önemli bir hale gelmiştir. Pandemi süreci eğitimden uzak kalan her bir ferdi bilhassa da çocukları derinden etkilemiştir. Bu durumu gören ve fark eden ülkeler politikalarını buna göre dizayn etmeye başlamışlardır. Bu süreçte dünya üzerindeki ülkeler için uzaktan eğitim sistemi daha da ön plana çıkmıştır. Uzaktan eğitim önceki yıllarda da birçok ülkede birçok farklı amaçlar için kullanılsa da günümüzdeki kadar yaygın kullanıma sahip olamamıştır. Dünyadaki ilk uzaktan eğitim faaliyetleri uygulamalarının eski bir geçmişe sahip olduğu ve 1700'lü yıllarda başladığı kabul edilmektedir. İlk olarak 20 Mart 1728'de Boston Gazetesinde mektupla "steno" dersleri verileceği ilan edilmiştir (Holmberg, 1995). 1833'te ise bir İsveç gazetesinde mektupla "yazılı anlatım" dersi verileceği ilanına rastlanmıştır. Ancak bu gazetelerde yer alan ilanlarda, karşılıklı iletişimden ve derslerin nasıl notlandırılması dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ayrıca bu derslerin verilip verilmediğinin, derslerde notlandırma yapılıp yapılmadığının ve öğrenci-öğretmen arasında iletişim olup olmadığının tam olarak bilinmemesinden dolayı uzaktan eğitim uygulamasının gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin kesin kanıtlar ortaya konulamamıştır. Bundan dolayı dünyadaki ilk uzaktan eğitim uygulamasının 1840'ta Isaac Pitman tarafından İngiltere'de başlatıldığı kabul edilmektedir (Mshvidobadze & Gogoladze, 2012). İngiltere'de bir stenograf olan Pitman mektupla steno dersleri vermeye başlamıştır. Pitman, uzaktan eğitim uygulamalarında öğrencilere İncil'deki küçük parçaları steno ile yazmayı öğretmiş ve öğrenci başarılarını notla değerlendirmiştir. Türkiye'de ise uzaktan eğitim ilk kez 1927'de eğitim alanındaki sorunların görüşüldüğü bir toplantıda gündeme gelmiş ve halkın okuryazar olmayan kesimine okuma yazma öğretilmesi amaçlanmıştır. Mektupla öğretim şeklinde yapılması planlanan bu uygulama başlatılamamıştır (Alkan, 1987). Bunun en önemli nedeni okuryazar olmayan kesimin %90 civarında olması ve öğretmensiz okuma yazma öğretilmeyeceği düşüncesinden kaynaklanmıştır. 1956'ya kadar uzaktan eğitim uygulaması başlatılamamış sadece bir düşünce olarak kalmıştır (Kaya & Odabaşı, 1996). Günümüzde ise uzaktan eğitim uygulamaları birçok üniversite, kamu kurumu ve özel sektör tarafından kullanılmaktadır. Mevcut yükseköğretim kurumlarının %80'e yakını uzaktan eğitim uygulamalarıyla sertifika, ön lisans, lisans, yüksek lisans eğitimi vermekte, eğitimlerini ise basılı materyaller, radyo-televizyon programları, bilgisayar destekli ve yüz yüze eğitimler kullanarak yürütmektedirler (Basaran & Yalman, 2020). Öğrenciler internet ortamından deneme sınavlarına, kayıtlı ders videolarına ve dijital ders kitaplarına erişim imkânı bulmaktadırlar.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2012 yılında Eğitim Bilişim Ağı (EBA) oluşturulmuş ve EBA'nın alt yapısını kullanan bir uzaktan eğitim merkezi (UZEM) kurulmuştur (MEB,2020a). EBA ağının amacı; ihtiyaç duyulan yerlerde bilgi teknolojisi kullanılarak teknolojinin eğitime entegrasyonunu sağlamaktır. EBA, sınıf seviyelerine uygun, güvenilir ve doğru e-çerikler sunmak için oluşturulup geliştirilmeye devam etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı ve içeriklerini paylaşmaya gönüllü eğitim firmaları tarafından hazırlanan dijital kaynaklar mevcutken öğretmen ve öğrenciler de ürettikleri içerikleri EBA'da sunabilmektedir. Günümüzde uzaktan eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmek için hedef amaçlı bir eğitim modeli benimseyip onu geliştirmemiz ve

gerekli alt yapıyı da desteklememiz gerekir. İşte tam burada uzaktan eğitim sisteminde kullanılan modeller devreye girer. Uzaktan eğitim sisteminde kullanılan modeller eş zamanlı ve eş zamanlı olmayan olmak üzere 2'ye ayrılır. Eş Zamanlı (Senkron) eğitimler, canlı veya gerçek zamanlıdır, öğrenciler aynı anda online olur ve derse katılır (Webinar iletişim, online chat vs.). (Romiszowski, 2004)). Eş Zamanlı Olmayan (Asenkron) eğitimde ise, canlı veya gerçek zamanlı değildir. Öğrenci kendine en uygun zamanda online olur veya derse katılır Bireysel online, takım veya bütün grup çalışmaları) (Midkiff ve DaSilva, 2011). Her iki model hakkında bilgi sahibi olup modellerin özelliklerini bilmek bu modelleri uzaktan eğitim sistemine daha iyi entegre etmemize faydalı olacaktır. Tabii kullanılan bu modellerin avantajları ve dezavantajları da vardır (Midkiff ve DaSilva, 2011; Taylor, 2002). Eş zamanlı modelin avantajları en belirgin olarak ifade edilenleri, tartışma ve beyin fırtınası ortamı oluşturması, bir problemle karşılaşıldığında daha hızlı geri dönüş alınabilmesi, mekâna bağlı sorunları ortadan kaldırması olarak belirtilmektedir (Midkiff ve DaSilva, 2011; Taylor, 2002). Eş zamanlı modelin dezavantajları, ders zamanının ayarlanması, ders zaman aralıklarının öğrenciye uymaması gibi problemler yaşanması, sınav değerlendirmesinde gözetmenlik sorunu oluşturması, öğrenci tartışmalara istediği zaman katılmaması, kalabalık derslerde sadece dinleyen pozisyonuna düşmesi ve teknolojiyle arası iyi olmayan öğrenciler pasif kalmasıdır (Midkiff ve DaSilva, 2011). Birçok araştırma uzaktan eğitimin süreç, avantaj ve dezavantaj gibi temel öğeleri araştırmıştır. Çoğu çalışmada uzaktan eğitim yüz yüze eğitime alternatif olsa bile istenilen düzeyde olmadığını düşünen birçok görüş vardır (Başaran, Yalman & Erkan, 2017). Bu nedendir ki sistemi kullanan öğretmenlerin gelecekte zorunlu veya isteyerek kullandıkları bu eğitim sistemi hakkında görüşlerinin bilinmesi yine sistemin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Bir uzaktan eğitim ortamındaki başarıda en önemli etmen öğrenenin bu ortamlara yönelik tutum ve yaklaşımlarıdır. İbicioğlu ve Antalyalı (2005)'te üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada, motivasyon ve uzaktan eğitim algısıyla beraber bilgisayar kullanma imkânı uzaktan eğitimin başarılı olmasında birincil öneme sahiptir ve bu faktörler sağlanmadığı takdirde uzaktan eğitim, eğitim açısından başarılı sonuçlar verememektedir. Yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde de bireylerin uzaktan eğitime olan tutumu bireyin uzaktan eğitimdeki verimi, başarısı ve öğrenme kalitesi ile orantılı olduğu söylenebilir. Burada önemli olan bireylerde var olan bu uzaktan eğitim algısını yükselterek, uzaktan eğitimin ne olduğu ve işlevselliğine dair bir bilinç oluşturmak uzaktan eğitimcilerin en önemli hedefi olmalıdır. Uzaktan eğitim programları düzenlenirken gerekli olan ilk adımlardan bir tanesi de öğrencilerin uzaktan eğitim algılarıdır. Öğrencilerin uzaktan eğitim algılarına göre uzaktan eğitim programlarının hazırlanması işlevselliği ve başarıyı arttıracaktır (Başaran & Yalman, 2022). Öğretmenlik mesleğine hazırlık dönemlerinde olan öğretmen adaylarının ilerleyen süreçlerde meslek hayatına atıldıkları zaman eğitim vermiş oldukları öğrenciler ile uzaktan eğitim yoluyla iletişime geçerek eğitim verme eğilimlerini ortaya koyacaktır. Ayrıca görev yaptıkları süre içerisinde kendilerinin almış oldukları hizmet içi eğitimlerin uzaktan eğitim ile verilmesi sürecinde almış oldukları eğitimin kalitesinin ve verimliliğini hangi faktörlerin etkilediğini göz önüne alınarak, ilerleyen süreçlerde verilecek olan uzaktan eğitime yol göstermesi açısından önem taşımaktadır. Öğretmen adaylarının meslek hayatına hazırlık aşaması olan lisans süresinde uzaktan eğitim olarak almış oldukları derslere karşı olan ilgilerini belirlemeye yardımcı olacaktır. Yine gelişen teknolojiler düşünüldüğünde gelecekte eğitim-öğretimin uzaktan eğitim olarak verileceği tahmin edilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda eğitim verecek olan öğretmen adaylarının uzaktan eğitime olan algıları önem taşımaktadır. (Başar, K., Arslan, S., Günsel, E., & Akpınar M., 2019)

1.1 Amaç

Çalışmada ilk ve orta düzeyde görev yapan öğretmenlerin uzaktan öğretime ilişkin görüşlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretmenler tarafından kullanılan uzaktan eğitim sisteminin kullanılabilirlik, uygunluğu, eğitimde fırsat eşitliğine katkısı, sosyal etkileşime uygunluğu gibi başlıklarda öğretmen görüşleri alınarak konu hakkında çözümlenmeler yapılmıştır.

2. Yöntem

Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri beraber kullanılmıştır. Çalışma öğretmenlerin pandemi süresince eğitim – öğretim aracı olarak kullandıkları uzaktan eğitim sistemine yönelik öğretmen görüşlerini nitel olarak çözümlenmiştir. Nitel araştırma modelinde durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması bir konunun ana etmenlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini Türkiye'nin güneydoğusunda ilk ve orta öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışmaya katıl öğretmenlere ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Cinsiyet ve Okul bilgilerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kadın	13	48,18
Erkek	14	51,85
Okul		
İlköğretim	19	70,37
Orta Öğretim	8	29,63
Toplam	27	100

Çalışmaya katılanların %48,13'ü kadın %51,85'i erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin %70,37'si ilköğretim kurumlarda, %29,63'ü Orta Öğretim kurumlarında aktif olarak öğretmenlik yapmaktadır.

2.2. Veri toplama süreci

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüş formu hazırlanmadan önce alan yapılan çalışmalar taranarak çalışmaya ait soru havuzu oluşturulmuştur. Alan uzmanlarının görüşüne başvurularak sorular pilot uygulamak için hazırlanmış, anlaşılmayan veya gerekli dönütü almayan sorular görüşme formunda çıkarılmıştır. Veri toplama aracı dokuz açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Öğretmenlerin sorulara temel olarak Evet/Hayır olarak cevap vermelerini yanında soruya ait görüşlerini de bırakmaları istenmiştir.

2.3. Verilerin Çözümlemesi

Nicel olarak toplanan verilerin çözümlenmesinde Ms Excel Paket programı kullanılmıştır. Araştırma betimsel olarak ele alındığından önceden hazırlanan temalara göre sınıflandırma (1.O, 2.O vb.) yapılarak kodlamalar yapılmıştır. Her soruya ait verilen cevaplar tablo oluşturularak konuya ilişkin görüşler verilmiştir.

3. Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bu bölümde ele alınarak aktarılmaya çalışılmıştır. Görüşme formunda öğretmenlere uzaktan eğitimin yüz yüze eğitime göre etkili olup olmadığı sorulmuş verilen cevaplar Tablo 2’de listelenmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin “uzaktan eğitim yoluyla öğrenim gören öğrenci ile yüz yüze öğrenim gören bir öğrenci aynı bilgi ve beceriye sahip olabilir mi?” sorusuna yönelik frekans ve yüzde dağılımları

Sizce uzaktan eğitim yoluyla öğrenim gören öğrenci ile yüz yüze öğrenim gören bir öğrenci aynı bilgi ve beceriye sahip olabilir mi?	N	%
Evet	1	3,70
Hayır	26	96,30
Toplam	27	100

Çalışmaya katılan 26 öğretmen pandemi süresince eğitim ve öğretim aracı olarak kullandıkları uzaktan eğitim sisteminin yüz-yüze eğitim gören öğrenciyle aynı beceriye sahip olmadığını (%96,30) düşünürken sadece bir öğretmen yeterli (%3,70) bulmuştur. Konu hakkında görüşme formunda görüş belirten bir öğretmen (6. O) “Yüz yüze öğrenim gören bire bir etkileşim halinde olduğu için daha çok bilgi beceriye sahip olur.” Diğer bir öğretmen (22. O) “Yüz yüze eğitim daha kolay ve daha anlaşılır şekilde olduğu için bilgi ve beceri sahibi olmak daha kolaydır.”, ifadeleriyle geleneksel eğitimin daha efektif olduğunu belirtmiş, (24. O) “Uzaktan eğitimde etkileşim daha az olduğu için bilgi ve beceriler aynı olamaz.” derken (10. O) “Dikkat ve odaklanma süresi eksikliği yaşanmakta” bahsetmiş, (9. O) “Çocuk dışardan özellikle aileden yardım aldığı için çocuğun gerçek bilgi ve beceri durumunu anlayamıyoruz.” Süreci takip etmenin zor olduğunu ifade etmiştir. Araştırmada öğretmenlere uzaktan eğitimin tüm kademelere uygulanıp uygulanamayacağına dair bir soruda sorulmuş verilen cevaplar tabloda listelenmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin “uzaktan eğitim tüm eğitim kademelerinde uygulanabilir mi?” sorusuna yönelik frekans ve yüzde dağılımları

Sizce uzaktan eğitim tüm eğitim kademelerinde uygulanabilir mi?	N	%
Evet	7	25,93
Hayır	20	74,07
Toplam	27	100

Öğretmenler %74,07’si uzaktan eğitimin tüm eğitim kademelerinde uygulamayacağını düşünürken %25,93’ü uygun olduğunu düşünmektedir. Uygun olmadığı yönünde görüş belirten bir öğretmen (10. O) “Olmaz çünkü bazı kademelerde göz teması kurmak, anlık dönüt verebilme ve cevap alabilmek çok önemli” derken, (23. O) “İlkokul kademesinde dikkat ve algı süreleri az olduğu için eğitim-öğretim eksik gerçekleşir.” İfadesini kullanmış, (5. O) “Yüz yüze eğitime ek olarak uygulanabilir.” Beraber uygulamanın daha iyi olabileceğini ifade ederken (6. O, 11. O, 12. O, 13. O, 16. O) “İlkokul seviyesi için uygulanması zor” görüşünü ifade etmiştir. Uygulanabilir görüşünü belirten (14. O) “İlkokul seviyesi için uygulanması zor” ifadesini kullanırken (24. O) “Uygulanabilir ama zahmetli ve zor olur.” demiştir. Öğretmenlerin yürütmekte oldukları alanlarda uzaktan eğitimin uygunluğuna ait görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin “eğitim vermekte olduğunuz alan uzaktan eğitim sistemiyle öğrenime uygun mu?” sorusuna yönelik frekans ve yüzde dağılımları

Sizce eğitim vermekte olduğunuz alan uzaktan eğitim sistemiyle öğrenime uygun mu?	N	%
Evet	9	33,33
Hayır	18	66,67
Toplam	27	100

Çalışmaya katılan öğretmenlerin %33,33'ü hizmet verdikleri alan için uzaktan eğitimin uygun olduğunu düşünürken, %66,67'si uygun olmadığını düşünmektedir. Uygun olmadığı yönünde görüş belirten öğretmenlerden (11. O) “Hayır değil Türkçe dersi konularının birçoğu soyut olduğu için uzaktan eğitimle öğretimi zordur.” İfadesini kullanmış, (25. O) “Hayır çünkü ilkokulda uygun değil çünkü algılamada ve anlatmada sorunlar yaşanabilir.” İfade etmiş (1. O) “Hayır çünkü uygulamalı derslerde öğretim yaparak yaşayarak olmalı” derken (9. O) “Hayır birinci sınıfta uzaktan eğitimle okutulması zor” görüşünü belirtmiştir. Evet, uygun diyen öğretmenlerden (10. O) “Evet uygun İngilizce dersi görsellik, dinleme metinleri ve oyunlarla daha etkili öğretilir” görüşünü belirtmiştir. Uzaktan eğitimin öğrencilerin sosyal becerilerine katkı sunup sunmadığına yönelik verilerin çözümlenmesi Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin “uzaktan eğitimin öğrencilerin sosyal becerilerine katkı sunduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna yönelik frekans ve yüzde dağılımları

Sizce uzaktan eğitimin öğrencilerin sosyal becerilerine katkı sunduğunu düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	3	11,11
Hayır	24	88,89
Toplam	27	100

Uzaktan eğitimin öğrencilerin sosyal becerilerine katkı sunduğunu düşünen öğretmenleri oranı % 11,11 iken sunmadığını düşünenlerin oranı %88,89 dur. Olumsuz görüş belirten öğretmenlerden (20. O) “Hayır özellikle okul öncesi dönemde dokunmadan, oynayamadan somutlaştırmadan sosyalleşmek çok zor olur.” Derken, (10. O) “Hayır çoğu beceri yardımlaşma, nezaket kuralları, topluma uyum becerilerinin kazanılması için okulda olunması lazım” demiş, (13. O) “Hayır çünkü sosyalleşebilmeleri için birbirleriyle oyun oynayıp zaman geçirmeleri gerekiyor.” görüşünü belirtmiştir. Olumlu görüş belirten öğretmen (21. O) “Evet olabilir ama internet ve teknolojiyi doğru şekilde kullanabilirse.” Olabilir ifadesini kullanmıştır. Uzaktan eğitimin öğrenciler arasında fırsat eşitliği sağlanıp sağlanmayacağı konusundaki sorusuna verilen cevaplar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin “uzaktan eğitimle, eğitim ve öğretimde fırsat eşitliği sağlanır mı?” sorusuna yönelik frekans ve yüzde dağılımları

Sizce uzaktan eğitimle, eğitim ve öğretimde fırsat eşitliği sağlanır mı?	N	%
Evet	1	3,70
Hayır	26	96,30
Toplam	27	100

Öğretmenlerin %96,30 uzaktan eğitimin eğitimde fırsat eşitliğini kaldırdığını düşünürken sadece %3,70'i fırsat eşitliğini sağladığını düşünmektedir. Olumsuz görüş belirten (6. O) “Hayır çünkü teknolojik aletleri olmayan öğrenciler olduğu için fırsat eşitliği değil aksine fırsat eşitsizliği olur.” derken, (19. O) “Hayır özellikle kırsalda yaşayan öğrenciler açısından böyle bir fırsat eşitliğinden söz edilemez” görüşünü belirtmiş, (23. O) “Hayır çünkü uzaktan eğitim için teknolojik cihazlar ve internet bağlantısı gerekiyor, bu imkanlara ulaşamayan birçok çocuk var” ifadesini kullanmıştır. Olumlu görüş belirten bir öğretmen ise (5. O) “Evet ama tüm öğrencilerin imkânı olursa.” şartlı evet anlamına gelen görüş belirtmiştir.

Ayrıca öğretmenlere “uzaktan eğitim yüz yüze eğitimden ayıran avantajları ve dezavantajları nelerdir?” sorusu sorulmuş öğretmenlerden görüş belirtmeleri istenmiştir. Avantaj olarak görüş belirten öğretmenlerden (2. O) “Avantaj olarak yer ve zaman engelini ortadan kaldırır.” derken, (11. O) “Öğrencilerin öğrenme ortamlarına birebir katılabilmesi ve sınıf atmosferinde bulunmaları avantajlı yönlerindedir.” demiş, (17. O) “Avantaj olarak her bireyin kendi hızında öğrenim görmesi, bilgiye hızlı ve kolay

ulaşılması, zaman ve mekandan bağımsız olması, özel eğitimli öğrencilere olanak sağlaması, coğrafi etkenleri ortadan kaldırması.” söz ederken (19. O) “Avantaj olarak evde eğitim sunabilmesi, daha düşük maliyette ve daha çok öğrenciye ulaşabilir.” demiştir. Uzaktan eğitimin olumsuz yönlerini belirten öğretmenlerden (17. O) “Dezavantaj olarak ise her öğrencinin gerekli teknolojik donanıma sahip olmaması, çıkan problemlere öğretmenin anında müdahalenin kısıtlı olması, teknolojik aletleri uzun süre kullanımda oluşabilecek sağlık sorunları ve sosyal etkileşimin az olması.” derken, (24. O) “Dezavantaj olarak ise karşılıklı etkileşimin az olması, sosyal açıdan öğrenciye bir şey katmaması ve uygulamalı derslerde yetersiz kalması.” görüşünü belirtmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışmada öğretmenlerin pandemi sürecinde kullandıkları ve tecrübe ettikleri uzaktan eğitim sistemine yönelik görüşleri ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmaya katılanların tamamına yakını uzaktan eğitim sistemi geleneksel eğitime kıyasla yeterli bulmamışlardır. Pandemi döneminden önce yapılan uzaktan eğitimin etkinliğinin sorgulandığı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. (Yadigar; 2010; Birişçi, 2013; Yalman, 2013; Kaleli Yılmaz & Güven, 2015; Doğan & Paydar 2019). Çalışmayla pandemi sürecinde aktif olarak zorunlu kullanılan uzaktan eğitim sistemi hakkında öğretmenlerin görüşleri değişmemiş halen geleneksel eğitimin daha başarılı oldu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenleri sadece %25’i uzaktan eğitimin her alanda uygulanabileceğine inanmaktadır. Görüş belirten özellikle ilköğretim kurumlarda çalışan öğretmenlerin kendi alanlarında uzaktan eğitimin kullanılmasının zor olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında öğretmenlerin %33,33’ü uzaktan eğitim sisteminin kendi alanlarında hizmet vermeye uygun olduğunu düşünmektedir. Mengi ve Alpdoğan’ın (2020) covid-19 salgını sürecinde özel eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışmalarında EBA’nın uzaktan eğitim sürecinde, “özel eğitime yönelik, yetersizlikten orta ve ağır derecede etkilenen bireylere uygun içerikler sunmadığı, özel eğitimde uzaktan eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde kullanılan materyal ve yardımcı teknolojilerin tam olarak amaca hizmet etmediği” belirtilmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenleri %88,89’u uzaktan eğitimin sosyal becerilere uygun olmadığını düşünmektedir. Uzaktan eğitim yüz yüze gerçekleşmeyen bir eğitim türüdür ve bu sebeple katılımcılar arasında doğrudan bir iletişim söz konusu değildir. Araştırma sonuçlarına göre iletişimin yalnızca teknik bir araç vasıtasıyla sağlandığı uzaktan eğitim süreci, öğretmen adaylarının sosyal becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu eğitimlerde öğretmen adayı daha çok bireysel davranışlar sergilemekte ve grup içi davranışlar sınırlanmaktadır. Oysa sosyal psikolojide pek çok klasik araştırma, birlikte hareketin münferit harekete göre daha yüksek oranda başarılı olduğunu ortaya koymaktadır (Birkök, 2004: 5). Bu sebeple uzaktan eğitimle verilen dersler, öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında iletişim ve etkileşim sağlayacak nitelikte olmalıdır.

Ayrıca öğretmenleri tamamına yakını (%96,30) uzaktan eğitim sisteminin eğitimde fırsat eşitliğini sağlamadığını düşünmektedir. Uzaktan eğitim ile bütün öğrencilere ulaşmak, bütün paydaşların yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimlere kadar yeterli teknik alt yapıların sunulması, yazılım ve donanım bakımından erişilebilirliğin mümkün hale getirilmesi gerekmektedir. Morgan (2020) ile Carrillo ve Flores (2020) evinde bilgisayar-internet olmayan öğrencilerde yüz yüze eğitime göre gerileme olduğunu tespit etmiştir. Bu imkânlara erişimde internet hizmetlerinin ulaştırılması ve ailelerin sosyoekonomik durumları etkilidir. İmkânlar bakımından öğrenciler arasındaki farklılık fırsat eşitsizliğini

de doğurmaktadır (Bennett, Uink & Cross, 2020). Nitekim ülkemizde pandemi sürecinde uzaktan eğitim hizmetinden yararlanamayan öğrenci sayısının ciddi seviyelerde olduğu, bu anlamda fırsat eşitsizliğinin eğitimin niteliğini düşürdüğü tespit edilmiştir (Yılmaz, Güner, Mutlu, Doğanay & Yılmaz, 2020: 25).

5. ÖNERİLER

Çalışmada, öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir:

- Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecindeki rollerini daha etkin ve verimli kullanılması amacıyla hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.
- Uzaktan eğitimde öğrenciler arasındaki fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla ülkenin en uçra yerlerine yeterli teknik altyapı sunulabilir ve bunlar yazılım ve donanım bakımından erişilebilirliğe hazır hale getirilebilir.
- Öğrencilerin uzaktan eğitimde sosyal iletişim becerilerini arttırmak amacıyla EBA üzerinde bulunan forumlarda tartışma grupları açılıp, öğrencilerin o forumlarda birbirleriyle ve öğretmenleriyle daha çok iletişime geçmesi sağlanabilir.
- Öğrenci ve ailelerinin uzaktan eğitime olan algı ve tutumlarının daha iyi bir düzeye gelmesi için seminerler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, M., ARSLAN, S., BAŞAR, K., & GÜNSEL, E. (2019). Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitim Algısı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Cilt 3, Sayı 2, 14 – 22
- Alkan, C. (1987). “Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No 157.
- Balaman, F., & Hanbay Tiryaki, S. (2021). Corona Virüs (Covid-19) Nedeniyle Mecburi Yürütülen Uzaktan Eğitim Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 10(1).
- Başaran, M., Ülger, I. G., Demirtaş, M., Elif, K. A. R. A., Geyik, C., & Vural, Ö. F. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin teknoloji kullanım durumlarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(37), 4619-4645.
- Basaran, B., & Yalman, M. (2020). Examining preservice teachers' levels of self-efficacy perceptions regarding Web. *The International Journal of Information and Learning Technology*.
- BAŞARAN, B., & YALMAN, M. (2022). Determining the perceptions of pre-service teachers on technology-based learning during the Covid-19 process: a latent class analysis approach. *Education and Information Technologies*, 1-20.
- BAŞARAN, B., Yalman, M., & Erkan, S. (2017). Evaluation of Students' Attitudes towards e-Exams and Use of Technology in Theology Distance Undergraduate Education Programs. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(31), 277-299.
- BİRİŞÇİ, S. (2013). Video konferans tabanlı uzaktan eğitime ilişkin öğrenci tutumları ve görüşleri. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 1(2), 24-40.
- DEMİR, F., & ÖZDAŞ, F. (2020). Covid-19 sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 273-292.
- DOĞAN, A. & Paydar, S. (2019). Öğretmen adaylarının açık ve uzaktan öğrenme ortamlarına yönelik görüşleri. *Education & Technology*, 1(2), 154-162.
- Duman, S. N. (2020). SALGIN DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 95-112.
- Holmberg, B. (1995). “Theory And Practice of Distance Education”, London:Routledge.

- KARACA, İ., KARACA, N., KARAMUSTAFAOĞLU, N., & ÖZCAN, M. (2021). Öğretmenlerin uzaktan eğitimin yararına ilişkin algılarının incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 3(1), 209-224.
- KALELİ YILMAZ, G. & Güven, B. (2015). Öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 6(2), 299-322.
- Kaya, Z. ve Odabaşı, F. (1996). "Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Gelişimi", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1.
- Kenan, K. U. R. T., KANDEMİR, M. A., & ÇELİK, Y. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitime ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 88-103.
- KIZILTAŞ, Y., & ÖZDEMİR, E. Ç. (2021). SINIF ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1896-1914.
- KURNAZ, A., KAYNAR, H., BARIŞIK, C. Ş., & DOĞRUKÖK, B. (2020). Öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 293-322.
- MEB, (2020a). Uzaktan eğitim için uydu frekans ve yayın platformları bilgileri. <http://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-icin-uydu-frekans-ve-yayin-platformlari-bilgileri/haber/20565/tr> adresinden erişilmiştir.
- MENGİ, A., & ALPDOĞAN, Y. (2020). Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 413-437.
- METİN, M., GÜRBEY, S., & ÇEVİK, A. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitime yönelik öğretmen görüşleri. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 66-89.
- Midkiff, S. P. ve Dasiva, L. A. Leveraging the Web for Synchronous Versus Asynchronous Distance Learning. (www.shockandawe.us/mscis/313/Midkiff.pdf 2012).
- Mshvidobadze, T. & Gogoladze, T. (2012). "About Web-Based Distance Learning", *International Journal of Distributed and Parallel Systems (IJDPS)* Vol.3, No.3, Georgia.
- Özen, E., & Baran, H. (2020). Öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi: Eskişehir örneği. *Anadolu Üniversitesi*.
- Özbay, Ö. (2015). DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE UZAKTAN EĞİTİMİN GÜNCEL DURUMU . *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* , (5) , 376-394 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inesj/issue/40015/475774>
- Romiszowski, A. (2004). How's the e-learning baby? Factors Leading to Success or Failure of an Educational Technology Innovation, *Educational Technology*, January-February.
- Taylor, R. W. (2002). Pros and Cons of Online Learning - A Faculty Perspective, *Journal of European Industrial Training*.
- YADİGAR, G. (2010). Uzaktan eğitim programlarının etkinliğinin değerlendirilmesi (G.Ü. Bilişim Sistemleri uzaktan eğitim tezsiz yüksek lisans programı örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- YALMAN, M. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin bilgisayar destekli uzaktan eğitim sistemi (moodle) memnuniyet düzeyleri. *Turkish Studies*, 8(8), 1395-1406.

The Views of Undergraduate Students on the E-Learning Management System and Ergonomics During the Covid-19 Pandemic Period

Murat YALMAN¹

¹Lecturer/Ziya Gokalp Education Faculty, Department of Instructional Technologies Education, Dicle University/
Turkey

Corresponding Author: mumanenator@gmail.com

Abstract

Purpose – during the pandemic period, the opinions of university students about the e-learning management system they use were tried to be determined.

Design/methodology/approach – The basic qualitative research model was used to determine student views on the e-learning management system. The main qualitative research model is the interpretation of an event or phenomenon from the point of view of those who express an opinion, and the process of analyzing and categorizing the event.

Findings – Although nearly all of the students participating in the study found the e-learning management system to be effective in receiving education during the epidemic period, they still want to receive face-to-face education. In addition, the fact that students do not have a computer and an adequate level of internet connection to use the system may have a negative impact on their perspective on this learning management system. In addition to being the only technological tool-requirement for students to use an e-learning management system, having constant internet connections has also been another important point expressed in this study. With the help of the study, it was determined that it was never ergonomic for students to follow courses through the e-learning system for a long time.

Originality/value – University students received their undergraduate education through the e-learning management system during the epidemic. Determining the missing or good features of the system will increase the satisfaction of users.

Keywords: Covid-19, undergraduate students, e-learning, ergonomics

Covid 19 Pandemi Döneminde Lisans Öğrencilerinin E Öğrenme Yönetim Sistemine Yönelik Görüşleri ile Ergonomi

Öz

Amaç – pandemi döneminde üniversite öğrencilerinin kullandıkları e-öğrenmeye yönetim sistemine yönelik görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tasarım/metodoloji/yaklaşım – e-öğrenme yönetim sistemine ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemek için temel nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Temel nitel araştırma modeli olayı veya olguyu görüş belirtenlerin kendi bakış açılarıyla yorumlaması ve olayın çözümlenmesi ve kategorize etme işlemidir.

Bulgular – Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını e-öğrenme yönetim sistemini salgın döneminde eğitim almada yerli bulsa da yine de yüz yüze eğitim almayı istemektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin sistemi kullanmak için bilgisayar ve yeterli düzeyde internet bağlantısı olmamaları bu öğrenme yönetim sistemine bakış açılarını olumsuz yönde etkilemiş olabilir. Öğrencilerin e-öğrenme yönetim sistemi kullanmak için sadece teknolojik araç-gerecin yanında sürekli internet bağlantılarının olması da yapılan bu çalışmada dile getirilen bir diğer önemli nokta olmuştur. Çalışma ile öğrencilerin uzun süre e-öğrenme sistemi üzerinden ders takip etmelerinin hiç ergonomik olmadığı belirlenmiştir.

Özgünlük/değer – Üniversite öğrencileri lisans eğitimlerini salgın boyunca e-öğrenme yönetim sistemi üzerinden almıştır. Sistemin eksik veya iyi yönlerinin belirlenmesi kullanıcıların memnuniyetini arttıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, lisans öğrencileri, e-öğrenme, ergonomi

58

Received 28 January 2021
Revised 03 May 2021
Accepted 31 July 2021

Geliş 28 Ocak 2021
Kabul 03 Mayıs 2021
Yayın 31 Temmuz 2021

Turkish Journal of
Qualitative Research
Vol. 1 No. 1, 2021
pp. 58-71
© My Publishing

Introduction

Looking at the development process of education in e-learning, it is possible to encounter many forms of application. The internet, a tool that learners can use to improve their learning experience, has also made it easier to set up electronic learning systems. The distance education process, which started with a letter, has developed in the form of computer-aided education and then web-based education. In the process of this development; electronic learning environments have developed in which content is presented using multimedia tools, access to content is provided from the Internet quickly and at low costs, and interaction through forums is supported. Nowadays, it can be said that electronic learning (e-learning) has become the primary form of distance education and has caused a global transformation in distance education. E-learning is configured with appropriate software tools. Due to the fact that e-learning environments are different from face-to-face classroom environments, effective and efficient structures are needed as different mechanisms for planning, preparing and managing the e-learning process. Kim et al (2013) One of the main e-learning platforms offering these services is instructional management systems. Learners can perform different activities such as lectures, videos, forums, discussions, assignments and exams at any time thanks to internet access and repeat them as much as they want.

Considering the place and importance of ergonomics in education, it can be said that by improving the working conditions of those participating in the educational process, education makes them more qualified. Rosenberg (2001:28) e-learning as one of the basic principles of the policy of transferring information through the internet technologies, the leader, rock, and pointed out (2002), by way of teaching that are directly related to human health, ergonomics is important to express that in the internet-based e-learning and it can be argued that ergonomics is important in terms of human health. An individual's physical and mental strength to work on as an individual lead to fatigue, circulatory, respiratory, Nov-skeletal system, the basic vital functions such as energy metabolism and may cause health problems, and this is the result of the fatigue, efficiency, and reduces the willingness to work. Kaya and Önder (2002) stated the opinion that teaching via the Internet can also cause stress. By making the environment suitable for individuals, the share of wear and tear of individuals will decrease and the efficiency of their work will increase. Therefore, people associated with physical activities as anatomical, anthropometric, physiological and biomechanical properties concerning posture during work, the material to be processed related transactions, recurring transactions, and business-related Nov skeletal systems, it can be argued that health and safety issues should be taken into consideration.

Method

In the study, the basic qualitative research model was used to determine the student opinions about the e-learning management system that students who continue their language studies actively use during the COVID 19 pandemic period. The main qualitative research model is the interpretation of an event or phenomenon from the point of view of those who express an opinion, and the process of analyzing and categorizing the event. In this method, the data repeated by Dec participants are classified among

themselves and themes related to the data are created in the findings section (Merriam, 2015).

Discussion and Conclusion

Although almost all of the students participating in the study found the e-learning management system to be effective in receiving education during the epidemic period, they still want to receive face-to-face education. In addition, the fact that students do not have a computer and an adequate level of internet connection to use the system may have a negative impact on their perspective on this learning management system. According to the research, it has been seen that students use the e-learning system mostly with the help of mobile phones. In addition to being the only technological tool-requirement for students to use an e-learning management system, having constant internet connections has also been another important point expressed in this study. With the help of the study, it was determined that it was never ergonomic for students to follow courses through the e-learning system for a long time. It was determined that the students experienced physical and psychological problems in the course process due to insufficient tools and information deficiencies.

1. Giriş

Son birkaç yıldır dünyada önemli bir sağlık problemi olarak ortaya çıkan daha sonra da pandemiye dönüşen Covid 19 salgını birçok alanda olduğu gibi eğitimi de kökünden değiştirmiştir. Salgın döneminde geleneksel eğitim süreçlerinin kullanılmaması farklı alternatif araçlara yönelmeyi zorunlu kılmıştır. Bu süreçte uzun yıllardır geleneksel eğitim yönetim sistemine alternatif olarak gösterilen uzaktan eğitimin birçok ülkede tek başına eğitim tek alternatifi haline gelmesine neden olmuştur. 1990'lı yıllarda çoklu ortam ve internet teknolojilerinin gelişmesi ile uzaktan eğitimde hızlı değişimler yaşanırken (Karataş & Üstündağ, 2008), Web 2.0 ve Web 3.0 teknolojilerinin kullanılmaya başlanması ile uzaktan eğitim farklı bir boyut kazanmıştır (Tavukçu, Arap & Özcan, 2011; Yalman & Başaran, 2018). Hefley ve Morris (1995), 1990'lı yıllarda Web'in gelişmesiyle birlikte internetin yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığını ifade etmiştir. Uzaktan eğitimde internet ve Web teknolojilerinin kullanımı, bilgi çağında daha baskın hale gelmiştir (Fleming & Hiple, 2004:66). İletişim teknolojilerinin; kâğıt ve kalemde radyo, televizyon ve internete doğru gelişim göstermesi ile uzaktan eğitimin tanımında da değişiklikler olmuştur (Fleming & Hiple, 2004:64). Simonson, Smaldino, Albright ve Zvacek (2011) teknolojideki ilerlemeler uzaktan eğitimdeki değişimin temel sebebi olarak belirtmektedir. Keegan (1998), uzaktan eğitimin bilgi çağında sahip olması gereken iki önemli özelliğini; ayrı mekanlarda bulunan öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişiminin elektronik temelli gerçekleşmesi ve bu iletişimin çift yönlü olması gerektiği şeklinde ifade etmiştir. Penfield ve Larson'a (1996) göre, uzaktan eğitimin elektronik ortamlarda gerçekleştirilen şekline elektronik öğrenme (e-öğrenme) denilmektedir. Daha geniş bir şekilde tanımlanırsa; bilgi ve öğretimin özellikle internet aracılığıyla öğrenenlere ulaştırıldığı bilgisayar ağı teknolojisinin kullanılmasıdır (Welsh, Wanberg, Brown & Simmering, 2003).

E-öğrenmede eğitimin gelişim sürecine bakıldığında birçok uygulama biçimiyle karşılaşmak mümkündür (Fleming & Hiple, 2004:63). Öğrenenlerin öğrenme tecrübelerini geliştirmek için kullanabilecekleri bir araç olan internet (Boldt, Gustafson & Johnson, 1995), elektronik öğrenme sistemlerinin kurulmasını da kolaylaştırmıştır (Yacob, Kadir, Zainudin & Zurairah, 2012). Mektup ile başlayan uzaktan eğitim süreci (Çallı, Bayram & Karacadağ, 2002); bilgisayar destekli öğretim ve sonrasında web destekli öğretim şeklinde gelişim göstermiştir (Ünsal, 2004). Bu gelişim sürecinde; içeriklerin çoklu ortam araçları ile sunulduğu, internetten hızlı ve düşük maliyetlerle içeriklere erişimin sağlandığı ve forumlar üzerinden etkileşimin desteklendiği elektronik öğrenme ortamları gelişmiştir (Al & Madran, 2010). Günümüzde ise elektronik öğrenmenin (e-öğrenme) uzaktan eğitimin birincil şekli haline gelerek uzaktan eğitimde küresel bir dönüşüme sebep olduğu söylenebilir (Mayadas, Miller & Sener, 2015). E öğrenme uygun yazılım araçları ile yapılandırılır (Yacob, Kadir, Zainudin & Zurairah, 2012). E-öğrenme ortamlarının yüz yüze sınıf ortamlarından farklı olmasından dolayı e-öğrenme sürecinin planlanması, hazırlanması ve yönetilmesi için farklı mekanizmalar olarak etkili ve verimli yapılara gereksinim duyulmaktadır (Kim, Lee & Ryu, 2013). Kim ve diğerleri (2013) bu hizmetleri sunan temel e-öğrenme platformlarından birisi öğretim yönetim sistemleridir. Öğrenenler; ders, video, forum, tartışma, ödev ve sınav gibi farklı etkinlikleri internet erişimi sayesinde istedikleri zamanda gerçekleştirebilir ve istedikleri kadar tekrar edebilir (Kantoğlu, 2012).

Rosenberg (2000) ise e-öğrenmenin temel ilkelerini; E-öğrenmede bilginin ya da içeriğin anında güncelleştirilebilmesi, kaydedilebilmesi, kullanılabilmesi ve paylaşılabilmesi gereklidir. Bu açılarından ele alındığında e-öğrenme, bir ağ yapısı içermelidir. Örneğin, CD ve DVD-ROM'lar ağ bağlantısı sağlamadığı için e-öğrenme kapsamına girmez, çünkü

anında güncellenebilir yapıda değildir. Bilgi ya da içerik internet teknolojileri kullanılarak aktarılmalıdır. E-öğrenme sadece bilgi ve içeriğin sunulmasını içermez, aynı zamanda performansı artırıcı bilgi ve araçlar da sunmalıdır şekilde açıklamaktadır.

E-öğrenme sistemlerinin başarısında öğrenenlerin memnuniyeti önemli bir faktördür (Chiu, Chiu & Chang, 2007). Roca, Chiu ve Martínez (2006), e-öğrenme sistemlerine yönelik tutum ve algıların olumlu yönde değişmesi ile memnuniyetin artacağını ve e-öğrenme sistemini kullanma isteğinin artacağını belirtmiştir. Literatürde e-öğrenmede öğrenen memnuniyetini etkileyen faktörlerle ilgili pek çok çalışmanın mevcut olduğu görülmüştür (Isik, 2008; Cheok & Wong, 2015; Goh, Leong, Kasmin, Hii & Tan, 2017; Nortvig, Petersen & Balle, 2018). Kantoğlu, Torkul ve Altunışık'ın (2013), yaptıkları incelemeler sonucunda ortaya koydukları model önerisinde; “öğrenci-öğretim üyesi etkileşimi, öğrencinin bilgisayar kullanım düzeyi, öğrencinin bilgisayar kullanımına karşı tutumu, kişisel gelişimin izlenebilirliği, ders materyal kalitesi, sisteme erişim sorunları, kullanım kolaylığı, materyallerin kullanılabilirliği, materyal güncelleme ve destek hizmetleri” gibi faktörlerden bahsedilmektedir (Gunesekera, Bao & Kibelloh, 2019 ;Mohd Satar, Morshidi & Dastane, 2020). İncelenen çalışmalarda ergonomik özelliklerin bir faktör olarak ele alınmadığı görülmüştür. Oysaki bilgisayar ve internet teknolojilerinin bilinçsiz ve yanlış kullanımı sonucu ortaya çıkan sağlık problemlerinin bir sebebi, ergonomi kurallarına uyulmamasıdır (Ulusam, Kurt & Dülgeroğlu, 2001).

Yıldırım ve Akalp (2011), içerik ve bilgilerin tekrar kullanılabilirliği ve güncellenebilmesinde ergonomik sistemlerin önemli avantajlar sağlayacağını ifade etmiştir. Ergonomi; bireylerin çalışma ortamlarındaki etkinlik, verimlilik, sağlık, güvenlik ve insana uygunluk faktörlerini ele alarak bilimsel açıdan açıklamaya çalışan bir bilim dalıdır. (Erkan, 2005; Kroemer, Kroemer & Elbert, 2001) Genel olarak ele alındığında ergonomik açıdan çalışma ortamının düzenlenmesi beş ana bölümden oluşur: Fizyolojik açıdan çalışma yeri düzenleme, Psikolojik açıdan çalışma yeri düzenleme, Enformasyon tekniğine dayalı çalışma yeri düzenleme, Güvenlik tekniğine dayalı çalışma yeri düzenleme, Antropometrik açıdan çalışma yeri düzenleme (Dizdar, 2004).

Ergonomi, çalışma ortamındaki olumsuz koşulların ortadan kaldırılmasını ve bu sayede çalışma ortamının insanın fizyolojik ve psikolojik yapısına uygun şekilde düzenlenmesini içermektedir (Uzun ve Müngen, 2011). Yapılan çalışmalar uzaktan eğitimde kullanıcılara ergonomik ortam sağlamanın çok önemli olduğunu, fiziksel ortam ve program arayüzlerinin kullanıcılara uygun olması gerektiği belirtilmektedir (Yıldırım & Akalp 2011; Kaya & Önder 2002). Ancak uzaktan eğitim ya da bilgisayar kullanımı açısından ele alındığında, ergonomi; kullanıcının bulunduğu fiziksel ortam ve kullanıcı arayüzü olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Yıldırım & Akalp, 2011; Kaya & Önder, 2002). Yıldırım ve Akalp (2011) içerik ve bilgilerin kullanılabilirlik ile güncellenebilirliği konusunda yaptıkları çalışmalarında ergonomik sistemlerin daha çok kullanıcı arayüzü ile ilgili olduğu belirtmişlerdir. Bununla birlikte ergonominin bir diğer boyutu olan fiziksel ergonomi, bilgisayar kullanıcılarının öğrenme etkinliklerinden verim alabilmeleri için gerekli olan uygun fiziksel ortamın oluşturulmasıdır (Yıldırım & Akalp, 2011). Dizdar (2004), her türlü uygulamada ergonominin yeri ve önemine dikkat çekilmesindeki iki temel sebebi; insanların yetenek ve kapasitelerine saygı duyulması, çalışma ve yaşam koşullarının insana uygun hale getirilmesi, etkinlik ve verimliliğin artmasını sağlaması ve yorgunluk ile stresin azalmasını, memnuniyetin artması ve güvenli bir ortam oluşturulmasının sağlanması şeklinde ifade etmektedir

Ergonominin eğitimdeki yeri ve önemi düşünülürse, eğitim sürecine katılanların çalışma koşullarını iyileştirerek eğitimin daha nitelikli hale getirdiği söylenebilir (Alkan, 1983).

Rosenberg (2001:28) e-öğrenmenin temel ilkelerinden birisi olarak belirttiği internet teknolojileri aracılığıyla bilgilerin aktarılması ilkesi ile Kaya ve Önder'in (2002), insan sağlığı ile doğrudan ilişkili olan ergonominin internet yoluyla öğretimde önemli olduğunu ifade etmesine dayanarak e-öğrenmede de ergonominin insan sağlığı açısından önemli olduğu söylenebilir. Bir bireyin kendi fiziksel ve zihinsel gücünün üzerinde çalışması bireyin yorulmasına sebep olarak; dolaşım, solunum, kas-iskelet sistemi, enerji metabolizması gibi temel hayati fonksiyonlarda sağlık problemlerine sebep olabilir ve bunların sonucunda ortaya çıkan yorgunluk hissi, verimi ve çalışma isteğini de azaltır (Dizdar, 2004; Erkan, 2005). Kaya ve Önder (2002) internet yoluyla öğretim strese de sebep olabilmektedir görüşünü belirtmişlerdir. Ortamın bireylere uygun hale getirilmesi ile bireylerin yıpranma payı azalacak ve yaptıkları işte verim artacaktır (Önder, Gül & Ergüldürenler, 2013). Dolayısı ile insanların fiziksel etkinlikleriyle ilişkili olarak; anatomik, antropometrik, fizyolojik ve biyomekanik özellikleri ilgilendiren çalışma sırasındaki duruş, işlenecek materyalle ilgili işlemler, yinelenen hareketler, işle ilgili kas iskelet sistemleri, güvenlik ve sağlık konularının dikkate alınması gerektiği söylenebilir (Dizdar, 2004).

Ergonomik problemler öğrenenlerin bedensel anlamda kas-iskelet sistemlerinde bazı sağlık problemlerinde artış görülmesine sebep olabilir (Ulusam, Kurt & Dülgeroğlu, 2001). Bedensel yani fiziksel (göz, boyun, bel, kol, el, bilek, parmak, bacak vb.) ve psikolojik (sinirlilik, stres vb.) problemleri tetikleyebilir (Gün, Özer, Ekinci ve Öztürk, 2004; Özmutaf, Özgür & Gökmen, 2008). Dolayısı ile bilgisayar ve internet teknolojilerinin bilinçsiz kullanımı sonucu bireylerde oluşabilecek sağlık problemlerinin, uzaktan eğitimden alınabilecek verimi olumsuz etkileyebileceği, öğrenenlerde uzaktan eğitim sistemine karşı olumsuz tutum gelişmesine sebep olabileceği ve öğrenen memnuniyetinin olumsuz etkilenebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle uzaktan eğitimde ders alan öğrenenlerin, bilgisayar ve internet kullanımının bedensel ve psikolojik açıdan birey sağlığına yönelik etkileri konusundaki görüşleri değer kazanmaktadır.

1.1 Amaç

Bu çalışmada, pandemi döneminde üniversite öğrencilerinin kullandıkları e-öğrenmeye yönetim sistemine yönelik görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda şu araştırma sorusuna cevap aranmıştır:

- Öğrencilerin e-öğrenme yönetim sistemi hakkında görüşlerinedir?
- E-öğrenme yönetim sistemi lisans eğitimlerini almaları için yeterli düzeyde mi?
- Üniversite öğrencilerinin e-öğrenme yönetim sistemini kullanım durum ve özelliklerine göre bilgisayar ve internet kullanımının bedensel ve psikolojik açıdan birey sağlığına etkileri konusundaki görüşleri nasıldır?

2. Yöntem

Araştırmada covid 19 pandemisi döneminde lisan öğrenimlerine devam eden öğrencilerin aktif olarak kullandıkları e-öğrenme yönetim sistemine ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemek için temel nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Temel nitel araştırma modeli olayı veya olguyu görüş belirtenlerin kendi bakış açılarıyla yorumlaması ve olayın çözümlenmesi ve kategorize etme işlemidir. Bu yöntemde katılımcılar tarafından tekrarlanan veriler kendi aralarında sınıflandırılarak bulgular kısmında verilere ilişkin temalar oluşturulur (Merriam, 2015).

2.1. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmaların katılımcıları devlet üniversitesinde lisan eğitimlerine devam eden 157 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcıları seçilirken lisans derslerine e-öğrenme platformu üzerinden aktif katılan öğrenciler olmalarına dikkat edilmiştir. Çalışma katılımcılarının demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin kimlik ve kişisel bilgilerin kullanılmadığından ve görüşme sırasında Ö.1, Ö.2, Ö.3, şeklinde kodlar verilerek öğrencilerden gelen dönütler istatistiksel çözümleme yapmak üzere dijital olarak toplanmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özellikleri

Değişken		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	87	55,5
	Erkek	70	44,5
	Toplam	157	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre değerlendirme yapıldığında %42,9’unun kız, %57,1’inin ise erkek olduğu belirlenmiştir.

2.2. Veri toplama süreci

Araştırmada nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu şekilde temel soruların yanında konuya ilişkin ayrıntılı cevapların alınabileceği sorular verilerek daha ayrıntılı bilgi edinme sağlanmıştır. Bunun yanı sıra formlarda öğrenciler konuya ilişkin rahatlıkla görüş belirmelerine olanak vermek için formun sonunda genel değerlendirme yapması istenmiştir (Berg, 1998: 61).

2.3. Araştırma Süreci

Çalışma bir yarıyıl sürmüştür. Bu süreçte öğrencilerin kullandıkları e-öğrenme yönetim sistemi hakkında bilgi ve kullanım durumları dersi takip etme durumları ile aktif katılma durumları değerlendirilmiş dönem sonunda sistemi devamlı kullanan öğrenciler arasından belirlenenlere hazırlanan görüşme formları gönderilerek düşünceleri belirtmeleri istenmiştir. Bu süreçte form gönderilen öğrencilerden bir kısmında yeterli geri dönüşler alınamamıştır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veriler analiz edilirken betimsel veri analiz süreci kullanılmıştır. Toplanan dijital veriler verilen cevaplara göre göre temalara ayrılmıştır. Benzer olan yanıtlar aynı temalara yerleştirilmiş ve odak dışında kalan veriler çerçeve dışında bırakılmıştır. Uygun katılımcı görüşleri bu aşamada kullanılmış olup tema ve kodlar desteklenmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin görüşme formunda hazırlanan sorulara verdikleri yanıtlar gruplara ayrılarak sınıflandırılmış ve görüşleri bu şekilde listelenmiştir. Çalışmaya katılan öğrenciler u “E-öğrenme yönetim sistemini eğitim için yeterli ve faydalı buluyor musunuz?” sorusuna birçoğu uzaktan eğitimi faydalı ve eğitimlerine katkı sunan bir öğrenme metodu olarak belirtmişlerdir. Bu konuda görüş belirten Ö.3, “E-öğrenme mekândan tamamen bağımsız bir şekilde öğrencilerin ve öğretmenlerin üniversiteye gelmeden teknoloji vasıtasıyla tamamen İnternet’te işlenmesi ve öğrencilerin istedikleri zaman dersleri tekrar tekrar izlemelerine olanak ver bir uygulamadır.” derken Ö.78 “E-

öğrenme teknolojiyle bir bütünüdür. Teknolojik alt yapı yeterli olmazsa bu öğrenme sistemini kullanamazdık. Uzaktan eğitim covid 19 salgınından sonra bile bir yaşam ve öğrenme biçimi haline gelebilir. Biz öğretmen adayları da gelecekte bu eğitim sistemini kullanarak ders vermek zorunda kalabiliriz. Gelecekte teknolojiye yaşayacağımız sorunlar (internetin olmaması veya internet ile birlikte ortaya çıkan internet bağımlılığı, saatlerce bilgisayar başında oturmak gibi) insan sağlığını bozabilir. Buna salgında eklenince insanda öğrenme isteği ve çabası kaldığı söylenemez. Bu şekilde öğrenme motivasyonu düşer ve olumsuz etkilenir.” görüşüne yer vermiştir. Ö.40 ise “e-öğrenme öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda bilgiyi kullanma fırsatı sunmakta. Sınıfta akıllı tahta gibi teknolojik araçlarla ders işlemekte ama ayrıntılı inceleme fırsatı olmamakta.” Ö.111’de “e-öğrenme sistemi fikir olarak pandemi süreciyle ortaya atılmamıştır. Daha önce birçok araştırmanın, makalenin konusu olmuş yakın gelecekte geleneksel eğitimin yerini alması olası uzmanlar tarafından tartışılmıştır. Beklenmedik bir şekilde patlak veren covid 19 salgınından dolayı hayatımıza giren ve pratikte kendini deneme şansı bulan bu sistem kimilerince gerekli hazırlığın yapılmamasından dolayı verimli bulunmasa da teknolojinin gün geçtikçe ilerlediği günümüzde gelecekte eğitimin nasıl olacağına dair önümüze ışık tutmaktadır. Bu zorunlu deneyim covid 19 ile zorunlu mümkün olsa da uzaktan eğitim deneyimini olumlu yönde etkilemiştir.”

Öğrencilerin birçoğu Covid 19 salgınının uzaktan eğitim sistemini zorunlu kıldığını düşünmektedir. Bu yönde görüş belirten Ö.27, “Tüm dünyayı etkileyen covid 19 sonucunda okullar kapatıldı ve uzaktan eğitime geçildi. Bundan dolayı evinde İnternet olmayanlar İnternet bağlantı tablet, bilgisayarlar satın alındı, uzaktan eğitim için gerekli alt yapısı olmayan üniversiteler alt yapılarını oluşturdu, öğretmenlere uzaktan eğitimi vermeleri için hizmet içi eğitimden geçirildi, bu süreçte daha önce internet kullanım tecrübesi olan öğrenciler çok avantajlı konuma geçtiler. Kaynakları bir nebze kullanmayı bildikleri için kullanma sorunları yaşamadılar. İnternet erişimi her öğrenciye ücretsiz olarak verilmeli ve kullanımı kontrol altına alınmalı bu şekilde öğrenme motivasyonu arttırılabilir. Cep telefonundaki sınırlı internet bağlantısı motivasyonu düşürüyor.” Derken Ö.81, “Covid-19 salgını süresince okullara gidip yüz yüze eğitimden yararlanmadık fakat bu açığı kapatmak için teknoloji çok yarar sağlamıştır. Öğretmenlerimizle iletişimde kalıp ders dinleyebildik, gerekli kaynaklara teknoloji sayesinde ulaştık. Bence salgından dolayı bu sistemi kullanmak zorunda kaldık ve birçok eksik öğrenme ortaya çıktı.” görüşünü belirtmiştir. Ö.36 ise “Covid 19 ile beraber yaygınlaşan bir nebze zorunlu kılınan uzaktan eğitim yüz yüze eğitimin yerini tutmadığı kesindir. Gelecekte bu eğitim metodu ile eğitim yapılacağı konusunda çok ümitli olmasam bile bu öğretim metoduyla yapılacak eğitimlerin yol açacağı sorunların başında öğretmenlerin öğretmek istedikleri bilgiyi öğrencilerine rahat bir şekilde aktaramaması gelmektedir. Uzaktan eğitimde yeterince beden dilinin kullanıldığını düşünmüyorum. Bence beden dili eğitim ve öğretim sürecinin vazgeçilmezlerindedir. Bu yüzden öğretmenler öğrencilerine kendilerini tam olarak ifade edemezler. Covid salgının etkisi öğrenme motivasyonu etkilerken bizi bu öğrenme şekline mahkûm etmiştir. Dolayısıyla eğitim ve öğretim süreci pek etkili olmayabilir” görüşü ile uzaktan öğrenmeyle karşılaştığı sorunları dile getirirken Ö.63, “Korona virüs sürecinde derslerin uzaktan eğitime dönüşmesi zaten yavaş adımlarla geçmeye başladığımız teknoloji destekli eğitim sürecini fazlasıyla etkiledi. Öğretmenlerimiz de öğrencilerimiz de online eğitim konusunda değerli tecrübeler kazandı.” Salgın sürecinin boşa geçirilmiş bir süreç olmadığı uzaktan eğitime geçiş sürecini ve kazandığı tecrübelerden bahsetmiştir. Ö.26 ise “Covid 19 sürecinde evde olmak benim için sorun olmadı. Benim için artısı uzaktan eğitim okula gitmek zorunda kalmadan eğitim yapmamı sağladı. Dersleri tekrar izlemem benim

için öğrenmemi pekiştirdi.” Okul dışında bireylerle ilişki kurmada yaşadığı sorunlardan dolayı teknolojiye dayalı öğrenmenin onun için daha yararlı olduğu görüşünü belirtmiştir.

Uzaktan eğitim sürecini etkileyen internet ve bilgisayar kullanımına yönelik görüş belirten öğrenciler bu süreçte teknik alt yapının yeterli derecede iyi planlamadığı görüşündedir. Buna ilişkin görüş belirten Ö.76 *“Benim internetim sınırlı. Öğrenci olduğumdan bir gelirim yok. Buna rağmen internette ders takip etmem ve başarılı olmam isteniyor. Zaten covid 19 salgınıyla iletişim problemi yaşadığım arkadaşlarıma mı mesaj atayım yoksa derslere girim eğitime mi devam edeyim anlamadım. Bu benim uzaktan eğitime bakış açımı etkiledi. Salgın eğitim motivasyonumu zaten düşürmüştü internetin sınırlı olması beni çok kötü etkiledi.”* derken Ö.141 *“Bilgisayarım olmadığı için bilgisayar kullanma deneyimim çok fazla yok. Bence salgında önce teknoloji eksiklerinin giderilmesi yolunu benimsemeleri gerekirdi. Bu nasıl bir sistemdir ki beni teknoloji kullanmaya zorluyor. Teknoloji kullanmıyorsan eğitim alamazsın diyor.”* Ö.64 ise *“Ben köyde yaşıyorum, internet bağlantım köyde yok. Dersleri takip edemedim köyde fazla nüfus olmadığı için covid 19 salgını çok fazla etkilemedi. Ancak sınav dönemleri bir haftalığına şehirde oturan akrabamıza giderek bir haftalığına dersleri takip etme fırsatım olur. Buda motivasyonumu çok düşürüyor. Şehirde salgından dolayı kapalı olmak zaten yeterince bunaltıcı birde bir haftada birçok haftanı eksikliğini kapatmak yıpratıcı oluyor.”* görüşü ile pandemi ve uzaktan eğitimde kullanmaları gereken araçların eksikleri konusunda yaşadıkları sorunları dile getirmişleridir.

Araştırmaya katılan öğrenciler e-öğrenmenin salgın döneminde gerekli bir öğrenme sistemi olduğunu düşünmektedir. Teknoloji destekli eğitimin bu süreç için gerekli olduğu görüşünü belirten Ö.52 *“Teknoloji gün geçtikçe ilerlemesiyle beraber hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Teknolojinin alanının genişlemesiyle beraber eğitimciler de teknoloji destekli eğitime yönelmişlerdir. Ancak bu yönelimi öğretmenlerin ve yöneticilerin okullarda teknoloji destekli eğitimin gereğinden ve yararlarından haberdar olmaması, bunu zaman ve para kaybı olarak görmeleri, teknoloji destekli eğitimi kullanma konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaması gibi durumlar önemli ölçüde yavaşlatmaktadır. Ancak günümüzün salgını Covid 19 ile beraber teknoloji destekli eğitimin ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Adeta kelebek etkisiyle tüm dünyayı sarsan Covid 19 korkusu özellikle eğitime olan bakış açımızı ve hatta eğitim tanımımızı değiştirmiştir.”* Derken Ö.36 *“Uzaktan eğitimin anlamı öğrenci ve öğretmenin sınıf ortamı dışında başka platformlar kullanarak ders işlemesidir. Uzaktan eğitim sırasında yaşanabilecek birtakım sorunlar vardır. Bunlardan en önemlisi donanım erişimidir bence. Sonuçta maddi sıkıntılar çeken bir ailenin çocuğunun uzaktan eğitimde aldığı verim orta-zengin bir ailenin çocuğunun aldığı verimle aynı olamayacaktır. Bu yönüyle sadece bu eğitim covid 19 korkusundan kaynaklanmakta ve zorunlu bir süreç olduğunu düşünüyorum.”* pandeminin bitiminden sonra bu şekilde eğitimde etkinliğinin sona ereceği görüşündedir.

Öğrencilerin birçoğu Teknolojiye dayalı öğretim sürecine yönelik tutumlarına en büyük etkenin Covid 19 pandemisi olduğunu belirtmişleridir. Buna yönelik olumlu ve olumsuz etkilerini görüşlerinde vurgulan Ö.148, *“Süreçten dolayı derslerin uzaktan yapılması kimi öğrencileri olumlu etkilerken kimilerini de olumsuz yönde etkiledi bence. Özellikle ilköğretim öğrencilerini olumsuz yönde etkilediğini düşünüyorum. Çünkü teknolojiye yetişkinler kadar vakıf değiller. Bu yüzden bilgiye ulaşmada zorlandıklarını ve dersleri tam olarak öğrenemediklerini ya da uzun uğraşlar sonucunda öğrendiklerini düşünüyorum. Diğer taraftan eğitime ara verilmediği için büyük oranda yararlı olduğunu*

düşünüyorum. Eğitimin aksamaması özellikle ileriki öğrenmeler için önem teşkil etmekte.” derken Ö.135 “Teknoloji konusunda oldum olası zorlanıyorum. Çok fazla kullanmayı istemiyorum. Artan vakalar covid-19 yakalanma korkusu beni ikilemde bıraktı. Uzaktan öğrenmeyle doğru dürüst bir tecrübem olmadı. Bu nedenle sınıfta yaşadığım rahatlığı bu süreçte yaşayamıyorum.” görüşü ile yaşadığı sorunları dile getirirken Ö.112 ise “Uzaktan eğitimin anlamı öğrenci ve öğretmenin sınıf ortamı dışında başka platformlar kullanarak ders işlemesidir. Uzaktan eğitim sırasında yaşanabilecek birtakım sorunlar vardır. Bunlardan en önemlisi donanım erişimidir bence. Sonuçta maddi sıkıntılar çeken bir ailenin çocuğunun uzaktan eğitimde aldığı verim orta-zengin bir ailenin çocuğunun aldığı verimle aynı olamayacaktır. Bu yönüyle sadece bu eğitim covid 19 korkusundan kaynaklanmakta ve zorunlu bir süreç olduğunu düşünüyorum.” Teknolojiye dayalı eğitimin ihtiyaç duyduğu araçlara dair görüşünü belirtmiştir. Sürecin işletilmesine yönelik görüş belirten Ö.129 “Beklentilerin aksine teknolojiye dayalı eğitim hiçte zor değil. Ben ve benim gibi düşünen birçok arkadaşım derslerin uzaktan eğitimle verilmesini başta kabul etmedik. Kendi adıma bu şekilde eğitim almanın yanlış olduğunu birçok kez dile getirdim. Öncelikle pandemi salgını korkusundan zorunlu olarak şimdilerde ise severek uzaktan eğitimi kullanıyorum. Zannedersen başta korkmamın nedeni bu eğitim metodu hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olamamam.” bilgi eksikliğinden kaynaklı zorluklara değinmiştir.

Temelde araştırmaya katılan öğrenciler e-öğrenmenin salgın döneminde işlevsel bir yönetim sistemi olduğunu düşünse de önemli bir faktör olan ergonomi hakkında önemli görüşler belirtmişlerdir. Ö.127 “Sistem üzerinde dersleri işlerken bizi en çok yoran konulardan bir tanesi bilgisayar karşısında saatlerce oturmak. Ben gün içerisinde derslerde yarım saatte bir ara verilse de ben yine de bilgisayar başından kalkmaya fırsat bulamıyorum. Bilgisayar koltuğum olmadığı için başım dahil her yerim ağrıdığını biliyorum. Buda benim öğrenme sürecimi olumsuz etkiledi.” derken Ö.78 “Benim bilgisayarım yok dolayısıyla dersleri cep telefonumdan takip etmek zorunda kaldım. Bir süre sonra elimdeki cep telefonu o kadar ağırlaşıyordu ki kolum kopuyordu.” Ö.9 ise “Cep telefonu ile derslerimi takip ettim. Masaya kitaplarım yardımıyla bir stant kurup üzerine yerleştiriyordum. Ekran yeterince büyük olmadığından devamlı ekrana eğilmek ve doğrulmak zorunda kalmak hem dikkatimi hem de baş ve boyun ağrılarına yol açıyordu.” Ö.138 ise “Özellikle sistem üzerinde sınavların cep telefonu ile girmem beni yoruyordu. Ekran küçük olduğundan okuma zorluğu çekiyordum. Buda benim başarıyı etkiledi.” Ö.106 “Ders videolarını cep telefonumdan izlerken uzun zaman kaldığımda vücudumun hemen hemen hepsi ağrıyordu.” Ö.69 “Salgın döneminde de kullandığımız sistem bizi hastalığa karşı korusa da dersleri takip ederken yaşadığımız fiziksel ve ruhsal sorunlar başarılarımız olumsuz yönde etkilemiştir.” Ö.77 “Dersleri canlı olarak takip ederken hocama soru sormak istiyorum ancak bulunduğum ortamda kardeşlerim olmasından dolayı sisteme canlı bağlanamıyorum.” Ö.118 ise “Derslerin işlenmesi sırasında hocam derse ses ile bağlanmam konusunda istekte bulununca çekiniyorum zira bulunduğum ortam çok sesli ve uygunsuz.” derken dersleri takip ederken ortamlarının hiç ergonomik olmadığından bahsetmişlerdir.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan öğrencilerin dönütlerinden elde edilen verilere ilişkin çözümler bu bölümde tartışılmıştır. Salgın döneminde e-öğrenme ile eğitim-öğretim faaliyetleri hem öğretmen hem de öğrenciler tarafından istenilen düzeyde başarılı olmasa da

planlandığı şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını e-öğrenme yönetim sistemini salgın döneminde eğitim almada yerli bulsa da yine de yüz yüze eğitim almayı istemektedir. Yapılan bazı araştırmalarda ise öğrencilerin büyük çoğunluğu uzaktan eğitimi tercih etmişlerdir (Yalman, 2013; Çetintaş-Öner, Çelik, Bay, Yeşil, & Çeber-Turfan, 2018). Öğrencilerin yüz yüze eğitimi seçmelerinin nedenlerinin başında e-öğrenme hakkında yeterince bilgi sahip olmamalarını göstermektedirler (Dray, Lowenthal, Miszkiewicz, Ruiz-Primo, & Marczynski, 2011; Korkmaz, Çakır & Tan, 2015). Talan (2021) Covid 19 salgını sürecinde öğrencilerin e-öğrenmeye hazır bulunuşluklarını ve memnuniyet düzeylerini araştırdığı çalışmasında araştırmaya katılan öğrencilerin dörtte üçünün daha önce e-öğrenme yönetim sistemiyle ders almadıklarını belirlemiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin sistemi kullanmak için bilgisayar ve yeterli düzeyde internet bağlantısı olmamaları bu öğrenme yönetim sistemine bakış açılarını olumsuz yönde etkilemiş olabilir. Pala (2018) mesleki turizm eğitimde e-öğrenmeye yönelik hazırladığı yüksek lisans tezinde sistemi kullanan öğrencilerin birçoğunun bilgisayarı olmadığını belirlemiştir. Bununla birlikte bilgisayar sahibi olan öğrencilerin tamamıyla e-öğrenme sistemini doğru ve etkin kullandıkları söylenemez. Pandemiden önce uzun süreler bilgisayar başında kalıp bilgisayar kullanım tecrübesi olanların bile sistemde zorluk yaşadıkları görülmüştür. Bertiz (2018) öğrencilerin uzaktan eğitime karşı motivasyon düzeylerini incelediği çalışmasında öğrencilerin e-öğrenme ortamlarına yönelik motivasyon düzeylerinde bilgisayar kullanma süresine göre farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte Bilgisayar deneyimi çok az olan veya hiç olmayan öğrencilerin, sistemin bir parçası olarak bilgisayar kullanma fikrinden korkabilirler (Başaran & Yalman, 2022). Buda bilgisayar kullanımına yönelik güçlü olumsuz tutumun oluşmasına neden olur (Gonzalez, 2012). Araştırmayla öğrenciler e-öğrenme sistemini daha çok cep telefonu yardımıyla kullandıkları görülmüştür. Talan (2021) yaptığı çalışmasında öğrencilerin e-öğrenme sistemin kullanmak için cep telefonunu tercih etmek zorunda kaldıkları en az araç olarak tableti tercih ettiklerini belirlemiştir.

Öğrencilerin e-öğrenme yönetim sistemi kullanmak için sadece teknolojik araç-gerecin yanında sürekli internet bağlantılarının olması da yapılan bu çalışmada dile getirilen bir diğer önemli nokta olmuştur. Öğrenciler sınırlı internet bağlantıları olması veya düşük hızda internete sahip olmaları nedeniyle sistem üzerinde sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı yaşadıkları coğrafyaya bağlı olarak (köy, mezra, vb.) kesinlikle internet bağlantılarının olmaması nedeniyle dönem kaybına uğradıklarını belirtmişlerdir. Bu durumdaki öğrencilerin derslerini takip etmek için şehir veya ilçeye günü birlik gelmek zorunda kalmaları veya önemli süreçlerde akrabalarının yanında ikamet etmeleri (internet bağlantısı olan yerlerde) gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu tür eksikliklerin olması öğrencilerin e-öğrenme yönetim sistemine olumsuz yönde yaklaşmalarına neden olmuş olabilir. Holden ve Rada (2011), öğretmenlerin teknoloji kullanmalarına yönelik yaptıkları çalışmalarında bir öğretmenin teknolojiyi kullanma konusunda ne kadar çok deneyimi olursa, onu e-öğrenme sistemine ait derslere dahil etmenin o kadar kolay olacağını belirtmektedir.

Çalışma ile öğrencilerin uzun süre e-öğrenme sistemi üzerinden ders takip etmelerinin hiç ergonomik olmadığı belirlenmiştir. Öğrenciler yetersiz araç-gereç ve bilgi eksiklikleri yüzünden ders sürecinde fiziksel ve psikolojik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Doğan ve Posta (2021) yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin e-öğrenme sistemi üzerinden yaptıkları eğitimler sırasında ortamın uygun aydınlatmaya sahip olması, ısı, ses ve fiziksel konforun sağlanmasının yanında kişisel mahremiyetinde oluşturulması gerektiğini

belirtmektedirler. Aynı şekilde hazırlanan e-öğrenme yönetim sisteminin her yaşta kullanıcılarına hizmet edecek şekilde tasarlanmış olması ve kolay anlaşılır olması gerekmektedir (Yalçınkaya, 2012). Çalışmayla öğrencilerin sadece teknolojik araç gereç ve sisteme odaklandıkları ancak sistemin ergonomik olmasının önemini yapılan görüşmelerden sonra anladıkları belirlenmiştir.

5. ÖNERİLER

Araştırmada öğrencilerin dönütlerine göre şu öneriler verilebilir;

- e-öğrenme yönetim sistemiyle öğrencilerin lisans eğitimleri döneminde pandemi olsun olmasın seçtikleri derslere uygun hale getirilerek sistem üzerinden verilmeye devam edilebilir.
- Sistemi kullanırken öğrencilerin önceden bilgi sahibi olmalarına yönelik ders veya kurslar açılabilir.
- Sistemi kullanırken öğrencilerin nasıl ergonomik kullanacaklarına yönelik dokümanlar veya bilgi broşürleri hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Al, U., & Madran, O. (2004). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemleri: Sahip olması gereken özellikler ve standartlar. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 259-271.
- Alkan, C. (1983). Eğitimde ergonomi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 16(1), 197-206.
- BAŞARAN, B., & YALMAN, M. (2022). Determining the perceptions of pre-service teachers on technology-based learning during the Covid-19 process: a latent class analysis approach. *Education and Information Technologies*, 1-20.
- Bertiz, Y. (2018). Farklı bilişsel esneklik düzeyine sahip öğrencilerin uzaktan eğitime karşı motivasyon düzeylerinin incelenmesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Boldt, D. J., Gustafson, L. V., & Johnson, J. E. (1995). The Internet: A curriculum warehouse for social studies teachers. *The social studies*, 86(3), 105-112.
- Cheok, M. L., & Wong, S. L. (2015). Predictors of e-learning satisfaction in teaching and learning for school teachers: A literature review. *International Journal of Instruction*, 8(1), 75-90.
- Chiu, C. M., C. S. Chiu, and H. C. Chang. 2007. "Examining the Integrated Influence of Fairness and Quality on Learners' Satisfaction and Web-based Learning Continuance Intention." *Information Systems Journal* 17 (3): 271-87. doi: 10.1111/j.1365-2575.2007.00238.x
- Çallı, İ., Bayam, Y., & Karacadağ, M. C. (2002). Türkiye'de uzaktan eğitimin geleceği ve e-üniversite. *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu*, 23-28.
- Çetintaş-Öner, S., Çelik, G., Bay, H., Yeşil, Y., & Çeber-Turfan, E. (2018). Ebelik bölümü uzaktan eğitim öğrencilerinin e-öğrenme için hazırbuluşluk durumlarının değerlendirilmesi, *Medical Sciences (NWSAMS)*, 13(1):10-18. DOI: 10.12739/NWSA.2018.13.1.1B004
- DESTE, M., & SEVER, S. (2019). İmalat işletmelerinde ergonomik risk değerlendirme yöntemleri üzerine bibliyometrik bir analiz. *Ekev Akademi Dergisi*, (ICOAEF), 209-224.
- Dizdar, E. N. (2004). Bilgisayar Kullanıcılarında Elektromanyetik Işımların İnsan Sağlığına Etkisinin İncelenmesi. *Teknoloji*, 4,625-628.
- Dray, B. J., Lowenthal, P. R., Miszkiewicz, M. J., Ruiz-Primo, M. A., & Marczynski, K. (2011). Developing an instrument to assess student readiness for online learning: A validation study. *Distance Education*, 32(1), 29-47. DOI: 10.1080/01587919.2011.565496
- Fleming, S., & Hipple, D. (2004). Distance education to distributed learning: Multiple formats and technologies in language instruction. *CALICO journal*, 63-82.

- Goh, C., Leong, C., Kasmin, K., Hii, P., & Tan, O. (2017). Students' experiences, learning outcomes and satisfaction in e-learning. *Journal of E-learning and Knowledge Society*, 13(2).
- Gunasekera, A. I., Bao, Y., & Kibelloh, M. (2019). The role of usability on e-learning user interactions and satisfaction: A literature review. *Journal of Systems and Information Technology*.
- Gün, İ., Özer, A., Ekinci, E., & Öztürk, A. (2004). Declared health problems and computer use characteristics of computer users. *ERCİYES MEDICAL JOURNAL*, 26(4), 153-157.
- Hefley, B., & Morris, J. (1995, May). An introduction to the Internet and the World Wide Web. In *Conference Companion on Human Factors in Computing Systems* (pp. 365-366).
- Holden, H., & Rada, R. (2011). Understanding the influence of perceived usability and technology self-efficacy on teachers' technology acceptance. *Journal of Research on Technology in Education*, 43(4), 343-367
- Isik, O. (2008, November). E-learning satisfaction factors. In *Proceedings of the 39th annual meeting of the decision sciences institute, Baltimore* (pp. 941-946).
- Kantoğlu, B. (2012). E-öğrenmede öğrenci memnuniyeti ölçümü.
- Karataş, S. E. R. Ç. İ. N., & ÜSTÜNDAĞ, A. G. M. T. (2008). Gazi Üniversitesi Uzaktan Eğitim Programı Öğrencilerinin İnternet Temelli Uzaktan Eğitim Doyumları İle Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 62-73.
- Kaya, Z., & Önder, H. H. (2002). İnternet yoluyla öğretimde ergonomi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(1), 48-54.
- Keegan, D. (1998). The two modes of distance education. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 13(3), 43-47.
- Kim, J., Lee, A., & Ryu, H. (2013). Personality and its effects on learning performance: Design guidelines for an adaptive e-learning system based on a user model. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 43(5), 450-461.
- Korkmaz, Ö., Çakır, R., & Tan, S. S. (2015). Öğrencilerin e-öğrenmeye hazır bulunuşluk ve memnuniyet düzeylerinin akademik başarıya etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16(3), 219-241.
- Kroemer, K. H. E., Kroemer, H. B., & Kroemer-Elbert, K. E. (2001). *Ergonomics: How to Design for Ease & Efficiency*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Mayadas Fr., Miller G., Sener J. (2015), Definitions of E-Learning Courses and Programs Version 2.0 <http://onlinelearningconsortium.org/updated-e-learning-definitions-2/>
- Merriam, S. B. (2015). Qualitative research: Designing, implementing, and publishing a study. In *Handbook of research on scholarly publishing and research methods* (pp. 125-140). IGI Global.
- Mohd Satar, N. S., Morshidi, A. H., & Dastane, O. (2020). Success factors for e-Learning satisfaction during COVID-19 pandemic lockdown. *International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering*, ISSN, 2278-3091.
- Nortvig, A. M., Petersen, A. K., & Balle, S. H. (2018). A Literature Review of the Factors Influencing E-Learning and Blended Learning in Relation to Learning Outcome, Student Satisfaction and Engagement. *Electronic Journal of E-learning*, 16(1), pp46-55.
- Önder, H. H., Gül, M., & Ergüldürenler, G. (2013). Eğitim ortamında ergonomi kullanılması ve örnek ideal sınıf çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 41-55.
- Özmutaf, M. N., Özgür, Z., & Gökmen, F. (2008). Üniversite öğrencilerinin bilgisayar kullanımına birey sağlığı kapsamında genel bakış açıları. *Ege Tıp Dergisi*, 47(2), 81-86.
- Pala, K. (2018). Mesleki turizm eğitiminde öğrencilerin e-öğrenmeye hazır bulunuşluk düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Penfield, P., & Larson, R. C. (1996). Education via advanced technologies. *IEEE Transactions on Education*, 39(3), 436-443.

- Roca, J. C., Chiu, C. M., & Martínez, F. J. (2006). Understanding e-learning continuance intention: An extension of the Technology Acceptance Model. *International Journal of human-computer studies*, 64(8), 683-696.
- Rosenberg, M. J. (2000). *E-learning: Strategies for delivering knowledge in the digital age*.
- Ş. İlgün & E. Altıntaş. *Yeni Nesil Eğitim Araştırmaları [New Generation Educational Research]*, 23-56.
- Talan, T. (2021). COVID-19 salgını sürecinde öğrencilerin e-öğrenmeye hazır bulunuşluklarının ve memnuniyet düzeylerinin incelenmesi [Examining students'e-learning readiness and satisfaction levels during the COVID-19 pandemic].
- Tavukcu, T., Arapa, I., & Özcan, D. (2011). General overview on distance education concept. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 3999-4004.
- Ulusam S. Dülgeroğlu D, Kurt M. (2001). “Bilgisayar Kullananlarda Birikimli Travma Bozuklukları”, *Türk Tabip-ler Birliği Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi*. 1, 26-32
- Uzun, M., & Müngen, U. (2011). Çalışma ortamında ergonomik koşulların işçi sağlığı ve iş kazaları açısından önemi. *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu*, 21(23), 311-319.
- Ünsal, H. (2004). WEB DESTEKLİ EĞİTİM, ELEKTRONİK ÖĞRENME VE WEB DESTEKLİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ ÇEŞİTLİ DERS MODELLERİ. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 375-388.
- YALÇINKAYA, B. (2012). EĞİTİM ORTAMINDA BAŞARININ GİZLİ ETKENİ: ERGONOMİ. *Education Sciences*, 7(2), 785-797.
- Yacob, A., Kadir, A. Z. A., Zainudin, O., & Zurairah, A. (2012). Student awareness towards e-learning in education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 67, 93-101.
- Yalman, M., & Başaran, B. (2018). Web 2.0 araçlarıyla geliştirilen uzaktan eğitim materyallerine yönelik eğitim fakültesi öğrencilerinin görüşleri. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 9(34), 81-95.
- Yalman, M. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin bilgisayar destekli uzaktan eğitim sistemi (moodle) memnuniyet düzeyleri. *Turkish Studies*, 8(8), 1395-1406.
- Yıldırım, E. Y. & Akalp, G. (2011). Uzaktan eğitimde ergonomi. 17.Ulusal Ergonomi Kongresi. Eskisehir: Eskisehir Osmangazi Üniversitesi, 53-62.
- Zvacek, S., Simonson, M., Albright, M., & Smaldino, S. E. (2011). Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education.
- Welsh, Wanberg, Brown & Simmering, 2003 Boldt, D. J., Gustafson, L. V., & Johnson, J. E. (1995). The Internet: A curriculum warehouse for social studies teachers. *The social studies*, 86(3), 105-112.